శ్రీ

బెల్లంకొండోపనామక రామకవికృతం

సవ్యాఖ్యానం

శ్రీమద్ధయవదనశతకమ్.

నరసారావుపేట డిస్ట్రిక్టు మునసబుకోర్టుప్లీడరు

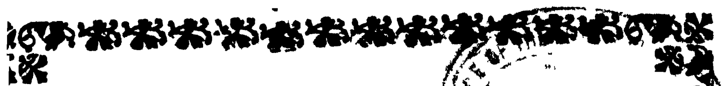
బ్రహ్మశ్రీ నడింపల్లి జగన్నాథరావు

గారిచేత భారతీవిలాస ముద్రాక్షర

శాలలో ముద్రింపించి

ప్రకటింపించబడినది

దీని వెల— 0—8—0

శ్రీహయవదన పరబ్రహ్మణే నమః.

శ్లో॥ స్వతశ్శ్వేతం మన్దస్మితరుచిపరీవాహసుభగమ్।
సముద్యడ్డిణ్డీరచ్ఛవిపరివృతం, కేసరభరమ్।
సరోజాప్తం మల్లీనాం కటివిలసితక్షౌమరుచిరం।
తతశ్శ్రీఖణ్డాఢ్యం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥

అయే ఇత్యుత్తమపురుషైకవచనేన అహమిత్యాక్షిప్యతే అహం హయవదనమయే ప్రాప్నోమి అయే ఇత్యాత్మనేపదనిర్దేశేన క్రియాఫలస్యాత్మగామిత్వం ద్యోత్యతే క్వాసౌ హయవదన ఇత్యత ఆహ ఇన్దుస్మితమితి వన్దే పూరిత చన్ద్రమణ్డల గతమిత్యాదౌ హయాననస్య ఇన్దుస్థితిః ప్రతిపాదితా హయవదనం విశినష్టి స్వతశ్శ్వేతమిత్యాదిభిః స్వతశ్శ్వేతం స్వభావత ఏవ సితమ్ సహజమస్య శ్వేతవర్ణత్వమిత్యర్థః స్వత ఇత్యనేన హయవదనస్య అనన్యసిద్ధత్వం వ్యజ్యతే మన్దస్మితస్య రుచిపరీవాహః కాన్తిపూరః తేనసుభగం సున్దరమ్ స్వతశ్శ్వేతో ఽపి మన్దస్మితసఙ్గా దధికశ్వేత ఇతి భావః మన్దేత్యనేన హయగ్రీవస్య ధీరోదాత్తత్వం వ్యజ్యతే మన్దస్మితేత్యనేన ధ్యేయస్య ధ్యాతృప్రీతిజనకత్వోన్ముఖత్వం వ్యజ్యతే పరీవాహేత్యనేన స్మితమన్దమపిదీప్త్యధికేతి వ్యజ్యతే సుభగమిత్యనేన షడ్గుణపరిపూర్ణ ఇతి వ్యజ్యతే సమ్యగుద్యన్నావిర్భవన్ యః డిణ్డీరః ఫేనః తస్యచ్ఛవినా

పరితః వృతం ఛన్నమ్ మన్దస్మితసఙ్గా దధిక శ్వేతోఽపి డిణ్డీర చ్ఛవి
నాశితాన్తం శ్వేత ఇతి భావః హయస్య డిణ్డీరోద్వమనం ప్రసిద్ధమ్
సముద్యదిత్యనేన డిణ్డీరస్య నవత్వముక్తం భవతి తేన చ డిణ్డీరస్య ధ
విరతిశయేన వర్తతే ఇతి ద్యోత్యతే అపి చ ధ్యానకాలాత్ప్రాక్తన
డిణ్డీరస్య ధ్యాతృభ్యః ప్రసాదత్వేన దత్తతా వ్యజ్యతే అత ఏవ డి
ణ్డీరస్య సముద్యత్త్వవిశేషణేన అల్పత్వంవ్యజ్యతే ఆవిర్భావకాలే సర్వ
స్యాప్యల్పత్వాత్ అత ఏవ డిణ్డీరపరివృతమితి నోక్తం కిన్తు డిణ్డీరచ్ఛ
విపరివృతమిత్యుక్తమ్ ఛవిపరివృతమిత్యనేన నాయం డిణ్డీరః అశ్వ
మాత్రసాధారణః కిన్తు సర్వాతిశయ ఇతి వ్యజ్యతే సామాన్యస్యాశ్వ
ఫేనస్యభవ్యభావాత్ కేసరాణాంభరస్సమూహో యస్యతమ్ డిణ్డీర
చ్ఛవినాశితాన్త శ్వేతోఽపి కేసరభరవ్యాప్త్యా అత్యన్తం శ్వేతఇతి
భావః భరేత్యనేన కేసరాణాం దీర్ఘత్వం బాహుళ్యఞ్చోక్తం భవతి
మల్లీనాం స్రజా జాత్యేకవచనం మల్లికాపుష్పమాలాభిః ఆప్తం ప్రా
ప్తంవ్యాప్తమితి యావత్ కేసరిభరవ్యాప్త్యాఅత్యన్తంశ్వేతోఽపి మ
ల్లీపుష్పస్రగ్భిరపరిమితశ్వేత ఇతి భావః ఆప్తమిత్యనేన స్రజఏవాము
మాప్తవత్యః నత్వయం స్రజ ఆప్తవాన్ స్వత ఏవ శోభావత్త్వాదితి
వ్యజ్యతే కటినావిలసితం యత్ క్షౌమం దుకూలం తేన రుచిరం మ
నోజ్ఞమ్ స్రగ్భిరపరిమితశ్వేతోఽపి క్షౌమేణ బహుళశ్వేత ఇతిభావః
కటివిలసితేత్యనేన క్షౌమేణసా కటిర్న విలసతి కిన్తు కటినాక్షౌమమితి
కటేస్స్వాతిశయో వ్యజ్యతే రుచిరమిత్యనేన పర్వతకటకాదాధారా
దాభ్రభద్దయవదనకటిగతం క్షౌమం ధ్యాతౄణామ్మనో హరతీతివ్య
జ్యతేతతం వ్యాప్తం శ్రీఖణ్డామ్బుబు చన్దనరసః యత్రతమ్ చన్దనరసా
భిలిప్తమిత్యర్థః క్షౌమేణబహుళశ్వేతోఽపి చన్దనలేపనేన నిరతిశయ
శ్వేత ఇతి భావః తతేత్యనేన భగవదఙ్గస్య మార్దవం వ్యజ్యతే స్వ

చ్ఛత్వాచ్చ దర్పణాదినిహితోఽపి జలబిన్దుః దర్పణమతిరయేణ వ్యా
ప్నోతి ఇతివిశేషణకదమ్బేన శ్వేతవర్ణోత్కర్షో భగవత్యేవసమాప్త ఇ
తివ్యజ్యతే తేన చ శుద్ధసత్త్వప్రధానత్వం వ్యజ్యతే।

శ్లో॥ (2) పయస్తారాక్షీరామృతముకురకర్పూరహిమరు।
గ్మరాళశ్రీబ్రహ్మనీరజితశరదభ్రేశ్వరసుధాః।
శరన్మల్లీదుగ్ధామ్బర రదనహీరాఙ్కురముఖాః।
కటాక్షాద్యాస్సర్వే హయవదనమిన్దుస్థితమయే।

పయః వర్షోదకం నతుకూపోదకం తస్యనీలత్వాత్ తారాః
ముక్తాః క్షీరమ్ అమృతం సుధాఽబ్ధిజంసుధాభిత్తిలేపనద్రవ్యమ్ హీ
రాఙ్కురః వజ్రమణిః ముఖాః ప్రముఖాః పదార్థాః యస్యస్వతశ్శ్వే
తస్య హయాస్యస్య కటాక్షాదాసన్ నేత్రస్యశ్వేతాకారబిన్దుతుల్యత్వా
త్కటాక్షోఽపి శ్వేత ఏవ భవతి తస్మాత్కారణగుణసఙ్క్రమణస్య
కార్యే ఔచిత్యేన కటాక్షకార్యత్వాదేవ పయోముఖానాం కార్యా
ణాం శ్వేతత్వమితిభావః వస్తుతస్తు హయవదనస్య సర్వేశ్వరత్వేన త
త్కటాక్షాదావిర్భావస్సర్వేషాం వర్తత ఏవేతిబోధ్యమ్ ॥

శ్లో॥ (3) స్వతో మూర్తం శ్వేతం తనుమధిగతం చామృతరసం
యశో దేహీభూతం స్మితమివ పరీపాకరమణమ్
పరం సత్త్వం చావిర్గతిమధిగతాకారమమలం
మణింహీరం భాన్తం హయవదనమిన్దుస్థితమయే।

స్వత ఏవ మూర్తం మూర్తీభూతం శ్వేతం శ్వేతవర్ణమివ తనుం
శరీరమధిగతం ప్రాప్తమమృతరసమివ అదేహోదేహస్సమ్పద్యమానో
భూతం దేహీభూతం యశ ఇవ పరిపాకేన పరిణామేన దేహాకారప
రిణతినేత్యర్థః రమణంమనోజ్ఞంస్మితమివ ఆవిర్గతమావిర్భూతం పరం

శుద్ధం సత్త్వమివ అధిగతాకారమమలం హీరనామకం మణిమివ భా స్వమిన్నస్థితం హయవదనమయే॥

శ్లో॥(4) సచిత్తం వా శుద్ధస్ఫటికమణిభూమీధరవరమ్।
ప్రతప్తశ్రీహీరద్రవమివఘనీభూతమమలమ్।
సరూపం వానన్దంగుణనికరమూహ్యా తనుధరం।
విభాన్తం శ్రీమన్తం హయవదనమిన్నస్థితమయే॥

సచిత్తం సచేతనం శుద్ధస్ఫటికమణి భూమీధరవరమివ స్థితమి త్యుత్ప్రేక్షా స్ఫటికమణిభూభృతో ఽభావాత్ అమలం ఘనీభూతం ప్రతప్తశ్రీహీరమణిద్రవమివస్థితమ్ మూషాయామగ్నౌ హీరమ ణిద్రవతస్య నిర్మలః తద్రసః త్వద్రూపేణ నూపితా మూషాస్తిమా యాం శిల్పినా నిషిక్తస్సన్ ఘనీభూతస్సన్ త్వమివనః ప్రతిభాతీత్య ర్థః సరూపం సశరీరమానన్దమివస్థితమ్ ఆనన్దకార్యే స్మితే శ్వేతత్వద ర్శనా దానన్దోఽపి శ్వేతఏవేతి కృత్యేయముత్ప్రేక్షా వస్తుతస్తుఆనన్ద స్య బ్రహ్మత్వేన సశరీరం బ్రహ్మైవ హయగ్రీవ ఇతి నాత్రోత్ప్రే క్షాయా అవసరః ॥యానపి ఆహ్లాదిత్యాశ్చర్యే తనుధరం గుణ నికరమివస్థితం గుణకార్యస్య యశసశ్శ్వేతత్వాద్గుణోఽపి శ్వేత ఏవేతి బోధ్యమ్ ఏవంవిశేషేణభాన్తం చన్ద్రాదిత్యాగ్నిత్రయద్యుతిప్రదద్యు తిమన్తమితిభావః శ్రీర్లక్ష్మీరస్యాస్తీతిశ్రీమాన్ తంలక్ష్మీసహితమి త్యర్థః ఇన్నస్థితం హయవదనమయే ఇత్యర్థః॥

శ్లో॥(5) యదీయచ్ఛాయాభిర్ధవళితతమేఽముత్రభువనే।
క్వచిద్దుగ్ధామ్భోధిః క్వచిదపి హిమాద్రిః క్వచ వృషః।
క్వచిత్కైలాసాద్రిః క్వచన సురరాడ్వాహనమహో।
విలీనస్తం దేవం హయవదనమిన్నస్థితమయే॥

ఏవంచతుర్భిస్స్వరూపంవర్ణయిత్వాఅధునా కాన్తిం వర్ణయతి త్వ
దీయాభిశ్ఛాయాభిశ్శ్వేతప్రభాభిః ధవళిత తమే అతిధవళితే అముత్ర
పరిదృశ్యమానే భువనే క్వచిద్దుగ్ధాబ్ధిర్వియత్స్థితః భువనాన్త
రాళేపికుత్రాపివిలీనస్సన్ వర్తతే న తుదృశ్యత ఇతిభావః సామాన్యా
లఙ్కారః సామాన్యం గుణసామ్యేన [illegible] కతేతి తల్లక్షణా
త్ ఏవమప్యుదూహ్యం సురరాడ్వాహస్సైరావతగజః, అత్రభువనస్య
విస్తృతత్వేన దుగ్ధాబ్ధ్యాదీనాం క్వచిత్స్థితిర్యద్యప్యుచితా తథాపి విలీ
యస్థితిః తచ్ఛాయాప్రసఙ్క్రమణం వినా న యుజ్యత ఇతి భావః విలీ
యస్థిత ఇత్యనేన తైస్త్వదఙ్గచ్ఛాయయా జితాస్సన్తః పలాయ్య క్వా
పి గూఢంవర్తన్త ఇతివ్యజ్యతే తేనచ హయగ్రీవస్యదుగ్ధాబ్ధ్యాదిసర్వా
ధిక శ్వేతకాన్తిమత్త్వం ఫలతి।

శ్లో॥(6) త్వదీయచ్ఛాయాయాం సురనగరమీనాశ్చవిలుఠ।
న్త్యజః పాద్మోబద్ధాఞ్జలిరపిచ సర్వాస్సహఘనాః।
మిళిత్వేహద్వాద్వాసలలితమివ్రాదేత్యపిసుధా।
రమానాథ త్వాం తం హయవదనమిన్దుస్థితమయే।

హేరమానాథత్వదీయచ్ఛాయాయాం దుగ్ధాబ్ధిభ్రాన్తిజనకాయాం
సురనగర మీనా అపి విలుఠన్తి అప్సరస్త్రీనయనకుసుమాని త్వయి
పతన్తీతిభావః స్వర్గఙ్గాయా దుగ్ధాబ్ధిప్రవేశసత్త్వాత్తస్మిన్నా దుగ్ధాబ్ధ
విలుఠన్తీతి సురనగరేత్యుక్తమ్ నగరే జీవస్మిన స్థిత్యసంభవాల్లక్షణ
యా నగరగతగఙ్గాభియధీతే రంభాదయస్త్వదగ్రేన టనకాలే దృ
గ్విలాసమభినయన్తీతిముఖ్యార్థః పద్మస్యాయంపాద్మః అజః బ్రహ్మ
బద్ధాఞ్జలిర్భాతి దుగ్ధాబ్ధౌ భగవన్నాభికమలే పాద్మస్య సత్త్వాత్
బ్రహ్మా బద్ధాఞ్జలి స్త్వాంస్తౌతీతిముఖ్యార్థః బ్రహ్మేత్యుపలక్షణం సర్వ

దేవా అపీతిబోధ్యమ్ యద్వా దేవజ్యేష్ఠస్య బ్రహ్మణోఽత్రస్థిత్యుక్త్యా తదవరాణామింద్రాదీనాం స్థితిరుక్తప్రాయైవేతి బోధ్యమ్ సహఫణాః ఫణినస్సర్పాః వాసుకిప్రముఖాః ఇహ ఛాయాయామ్ ద్వా ద్వామిళిత్వాసలలితం యథాతథా సన్తీతి శేషః సహఫణా ఇత్యనేనఫణయోరేవ మేళనం న తు భోగయోరిత్యుక్తం భవతి అన్యథానాగా ఇత్యుక్త్యా ఫణినాంలాభాత్ సర్పాస్సహఫణా ఇతి వ్యర్థం స్యాత్ త్వామభ్యాగతానాం నారదాదీనాం సర్పాకారా బాహూఫణాకారాకరా చ అఞ్జలిబంధేసతి కరయోర్మేళనాద్బాహ్వోర మేళనాచ్చ ద్వా ద్వా మిళితాస్సహఫణాస్సర్పా ఇవభాన్తీతిభావః అత్ర సర్పాస్స్వఫణయోరితి పాఠస్సువచః యద్వాసర్పా స్స్వఫణయోః మిళిత్వేహ ద్వా ద్వా విలసతఇవేతి పాఠస్సువచః ద్వా ద్వా సర్పాస్స్వఫణయోర్మిళిత్వా విలసత ఇవేత్యన్వయః ఇవేత్యుత్ప్రేక్షాయామ్ సుధావృద్దేతి త్వత్కటాక్ష రూపేతిభావః తందుగ్ధాబ్ధిసన్నిభ తాదృశచ్ఛాయం త్వాం హయవదన మిన్దుస్థితమహేమహయే॥

శ్లో॥(7) త్వదీయచ్ఛాయాతో భవతిహిమరుఙ్మణ్డలమిదమ్।
ధియాసిన్ధ్రోర్ధ్యైనాం భజతిపురుషః కౌస్తుభమణిమ్।
అముష్యా ఉద్భూతం పిబతియది మర్త్యోఽమృతరసం
భవేద్విష్ణుస్తం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

ఇదం హిమరుఙ్మండలం చన్ద్రబింబంత్వదీయచ్ఛాయాతః ప్రభవతి క్షీరసాగరాచ్చన్ద్రస్యజాతత్వాచ్ఛాయాయాః క్షీరసాగరత్వముక్తంభవతి వస్తుతస్తు ఇదంచన్ద్రబింబంజలమయమేవహయాననకాన్త్యా రుచిమద్భవతీతి చన్ద్రబిమ్బంహయాస్యదీప్త్యైవ భవతీతి భావః భవతీత్యనేనఅద్యాపిఅన్తర్ఛాయావస్య సత్త్వాదేవ చన్ద్రస్యేయం దీప్తిరిత్యు

_క్తంభవతిపునపాధ్యాతా విష్ణుశ్చ ధియాబుద్ధ్యామద్ధరేణచ ప్రాం
ఛాయాం దుగ్ధామ్బుధిం చ నిర్మథ్య కౌస్తుభమణిం భజతిహయానన
చ్ఛాయాంబుద్ధావారోప్య యే ధ్యాయన్తి తేసాక్షాద్విష్ణుసరూపత్వం
ప్రపద్యన్తే ఇతి వాస్తవార్థః మర్త్యః అముష్యాః నిర్మథ్య మానా
యాః ఛాయాయాస్సకాశాత్ దుగ్ధాబ్ధేస్సకాశా దితిచ ఉద్భూతమ
మృతం సుఖం యది పిబతి సుధాం పిబతీతిచ విష్ణుర్భవేత్ విష్ణుత్వ
మ్ప్రాప్నుయాత్ విష్ణువదమరోభవేదితిచ పూర్వత్ర సారూప్యమత్ర
సాయుజ్యమితిభేదాన్న పౌనరుక్త్యమ్।

శ్లో॥(8) అహోసిస్నాసన్త్యప్యఖిలవిబుధాస్త్వద్రుచిభరే।
పిపాసన్తి జ్యోత్స్నాచరణపతగా నిర్భరరసమ్।
ఇమేతిష్ఠాసన్త్యప్యహిపతిముఖా నిత్యవిబుధాః
విభాపద్మేశ త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

హే విభాపద్మ కాన్తినిధే పద్మోనిధివిశేషః హే ఈశ అహో చిత్రమ్
అఖిలా విబుధాః పణ్డితా దేవాశ్చ త్వద్రుచి భరేసిస్నాసన్తి స్నాతుమి
చ్ఛన్తి అపిన విరోధో ద్యోత్యతే పణ్డితానామపి త్వద్రుచి పూరే
గఙ్గా ప్రవాహభ్రాన్తిర్భవతీతి వస్తుతస్తు పణ్డితానాం భగవత్కాన్తి
స్నానం యుక్తమేవని రన్తరధ్యానవిషయత్వాద్భగవత ఇతి జ్యోత్స్నా
చరణపతగాః చకోరాః చరగతిభక్షణయోరితిధాతుః తథాచాత్రవ
యాంభక్షణమ్ చన్ద్రికాం భక్షయన్తి పతత్రిణోయే తే ఇత్యక్షరార్థః
నిర్భరో రస ఆనన్దః యస్మిన్ తద్యథా తథా త్వద్రుచిభరే పిపాసన్తి
త్వద్రుచిభరం పాతుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః యద్వా త్వద్రుచిభరేయో నిర్భ
రోరసః అమృతం తం పిపాసన్తీత్యన్వయః అనేనచన్ద్రికాసామ్యం రు
చిభరస్య వ్యజ్యతే ఇమే అహిపతిముఖాఆదిశేషప్రముఖాః ముఖపదే

న గరుడవిష్వక్సేనాదీనాం గ్రహణమ్। నిత్యవిబుధాః నిత్యసూరయః నిత్యసన్నిహితా అపీత్యర్థః త్వద్రుచిభరే తిష్ఠాసన్తి స్థాతుమిచ్ఛన్తి దుగ్ధాబ్ధిభ్రాన్త్యేతి భావః వస్తుతస్తేషాం త్వత్పురస్స్థితిర్యుక్తైవేతి భావః ఇమ ఇత్యనేన బ్రహ్మాదిసేవితం హయగ్రీవం వ్యాదిపరికల్ప్య ధ్యాతా యం ధ్యాయతీతి వ్యజ్యతే।

శ్లో॥(9) ఇమాం వస్తుం వాఞ్ఛన్త్యమరవనితా లేపయితుమ్।
పృహాం ధర్తుం పాతుం ప్రతికృతిమథాలోకితుమిహా।
తథాస్నాతుం స్థాతుం ముఖపరిమళేఽమూం కలయితుం
రుచిం తే శ్రీమూర్తే త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే।

హే శ్రీమూర్తే తే ఇమాం రుచిమమరవనితాః వస్తుమాచ్ఛాదయితుం నితమ్బే వస్త్రత్వేన ధర్తుమిత్యర్థః. వాఞ్ఛన్తి తథా లేపయితుమఙ్గే ఇతి శేషః వాఞ్ఛన్తి చందనభ్రాన్త్యేతి భావః తథా ధర్తుం వాఞ్ఛన్తి మల్లీసుమభ్రాన్త్యేతి భావః పాతుం వాఞ్ఛన్తి సుధాభ్రాన్త్యా. ఇహ రుచా ప్రతికృతిం స్వప్రతిబిమ్బమాలోకితుం ద్రష్టుం వాఞ్ఛన్తి ముకురభ్రాన్త్యా తథా ఇహ స్నాతుం వాఞ్ఛన్తి గఙ్గాభ్రాన్త్యా ఇహ స్థాతుం వాఞ్ఛన్తి ప్రాసాదభ్రాన్త్యా అమూం రుచం ముఖపరిమళద్రవ్యే తామ్బూలే కలయితుం వాఞ్ఛన్తి ముక్తాచూర్ణభ్రాన్త్యా శ్రీమన్తో హి తాంబూలవిశేషు సుధాస్థానే ముక్తాచూర్ణం క్షిపన్తి యద్వా సుధాభ్రాన్త్యా ఇతి వాచ్యమ్।

శ్లో॥(10) రుచిస్తే పాతాళే ఫణిపతిమిషాద్భాతి ధరణౌ।
పయోమ్భోధివ్యాజాద్దివిసురనదీదంభత ఇయమ్।
ద్యుభూమ్యన్తశ్చన్ద్రచ్ఛలత ఇతి లోకత్రయమభి
ప్రవృత్తా। విష్ణో శ్రీహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥

హేవిష్ణో తె తవరుచిః పాతాళే ఫణిపతి మిషాద్భాతిధరణౌ పయోమ్భో ధివ్యాజాద్భాతిదిపి స్వర్గజ్గా వ్యాజాద్భాతి ద్యావాభూమ్యన్తరాళే ఆకాశే చన్ద్రివ్యాజాద్భాతి ఇత్యేవం లోకత్రయమభి ప్రవృత్తా అభివ్యాప్యస్థితా తవవిష్ణుత్వాత్త్వ ద్రుచిరపి విష్ణుత్వగుణ వత్యేవేతి భావః ఆన్దుస్థితం (శ్రీ)యుక్తం హయవదనమయే॥

శ్లో॥ ఇయం తేవామాఙ్గే లసతి కమలా కిం కిముతటి।
ల్లతా కిం సౌవర్ణీ హిమరుచికలా కిన్న్వధనవా।
మరీచిస్స్వాకిం కిము మురరిపో విద్రుమలతా।
నయా సంస్దీప్తం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(11)

హేమురరిపో తేనా మాం కేయా లసతి సేయం కమలాలక్ష్మీః కిమ్ తటిత్కిమ్ సౌవర్ణీ లతాకిమ్ అథవానవా హిమరుచికలా కిన్ను రాగార్థం నవత్వేపి కేషణమ్నవాసారీ సూర్యస్యేయం మరీచిః కిమ్ విద్రుమలతా కిం యావాకానాభవతు అనయాతుత్వం దీవ్యసేఇత్యాహ అనయాదృశ్యమాన వ్యక్తిప శేషణ సమ్యగ్దీప్తం హయవదనమిన్దుస్థితం త్వామహమయే॥

శ్లో॥ విభో దాసేరాణాం త్వయి భవతి యారాగలహరీ।
త్వదిచ్ఛాతిస్సేయం విలసతి సురూపాకృతిరిహ।
ఇదం సంశ్లిష్టసస్త్వం క్షిపసి తటిదాలిజ్జీతశర।
త్వమోదం త్వామీశం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(12)

హేవిభో త్వయి విషయే దాసేరాణాం దాసానాం యారాగలహరీ భవతి సేయం త్వత్సంకల్పవశాత్సు రూపాకృతిస్సతీ శోభన సౌన్దర్యాకారవతీ ఇహ త్వయి విలసతి అనయా సంశ్లిష్టః ఇదం

సంశ్లిష్టస్త్వం తటిదాలక్షితం శారదం మేఘం క్షిపసి తిరస్కరోషిత ద్వద్భాసీతిభావః॥

శ్లో॥ రమాచ్ఛాయాక్రాన్తః క్షిపసి నవభానుద్యుతిర్ధురీ।
పరీతం త్వం రౌప్యక్షితిధరమథత్వద్రుచివృతా।
రమాచన్ద్రిచ్ఛాయావృతమపి సువర్ణక్షితిధరం।
క్షిపత్యజ్ఞాతుత్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (13)

రమాయా ఛ్ఛాయయా ఆకాన్తః వ్యాప్తః త్వం నవస్య భానోర్ద్యుతిర్ధుర్యా పరీతం రౌప్యక్షితిధరం కైలాసం క్షిపసి అథత్వ ద్రుచివృతా రమాపి చన్ద్రిచ్ఛాయావృతం సువర్ణక్షితిధరం మేరుం క్షిపతి హే అజ్ఞాతుత్వామయే॥

శ్లో॥ భవచ్ఛాయాయుగ్మావృతిశుభగమేతత్త్రిభువనమ్।
కవిత్మాజచ్ఛాయాపరివృతనభోభాగరుచిరమ్।
సుగఙ్గాశోణద్వయ్యానవరతసక్తక్షితిఫణి।
స్ఫటాభోగాధస్కంహయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (14)

భవతోర్ద్వమ్పత్యోశ్ఛాయా యుగ్మస్య ఆవృతినా సుభగంసు న్దరమేతత్పరిదృశ్యమానంత్రిభువనమ్ కవేశ్శుక్రస్య త్మాజస్య అఙ్గార కస్యచఛాయాభ్యాంపరివృతేసనభోభాగేనరుచిరమ్ తథాశోభనయోః గఙ్గాశోణనద యోస్సాద్వయాయాతయా అనవరతసక్తా క్షితిర్యత్రతత్ తథాఫణినామాదిశేషాదీనాంస్ఫటాః ఫణాః లక్షణయా తద్వా మణ యః భోగాశ్శరీరాణితమ్యక్తమధః అధోలోకః యత్రతత్ భవతీ తిశేషః భవచ్ఛాయాయుగ్మావృతాద్యాఃకవిత్మాజచ్ఛాయాపరివృ తేవ భాతిక్షితిస్తుగఙ్గాశోణద్వయసఙ్గతి శాలినీవభాతి పాతాళస్తుఫణి

మణిభోగద్వయచ్ఛాయయా సజ్జిత ఇవ భాతీతి భావః అత్ర దివిశుక్రభుజ
రూపేణభువిగఙ్గాశోణరూపేణపాతాలే ఫణిమణిభోగరూపేణచ యు
వయోశ్ఛాయాద్వయం భాతీతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ భవచ్ఛాయాయుగ్మవ్యతికలన జాకాచనరుచిః।
ప్రహీరం మాణిక్యంభజకహృదయే సఙ్గమయతి।
ప్రతాపంకీర్త్తింవాకిముతనుతయాబ్రహ్మాసభవాన్।
బిభర్త్తిత్వాం భూమన్ హయవదనమిద్ధస్మితమయే॥(15)

భవతీ చభవాంశ్చ భవన్తౌపుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః భవ
తోశ్ఛాయాయుగ్మస్య వ్యతికలనేనమేళనేనజాజాతాకాచసరుచిః భ
జకానాంహృదయే ప్రకృష్టంహీరం వజ్రం మాణిక్యఞ్చ సఙ్గమయతి
హృదయేన యువాం చిన్తయతఃపుంసః హృదయేయువయోశ్ఛాయా
యాం లగ్నాయాం హీరమాణిక్య సమ్మేళనమివభక్తో మన్యత ఇతి
భావః బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతస్సభవాన్ తన్వైవ ప్రతాపం కీర్త్తించ త
నుతయాశరీరత్వేనబిభర్త్తి కిమ్ కీర్త్తిః ప్రతాపశ్చేతిబ్రహ్మణః ఉభౌగుణౌ
ఉభేశరీరేభవతః తత్రకీర్త్తిశరీరకం బ్రహ్మభవాన్ప్రతాప శరీరకంబ్ర
హ్మభవతీచేతిభావఃకీర్త్తేశ్శ్వేతత్వాత్ ప్రతాపస్యఅరుణత్వాచ్చేయము
త్ప్రేక్షాహేభూమన్ యత్రనాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతినాన్యద్విజా
నాతిస భూమా తస్యసమ్బుద్ధిః॥

శ్లో॥ సితామ్భోజౌపాదౌధ్వజకులిశపద్మారిదరితౌ।
నఖజ్యోత్స్నాధూతప్రకటభజకాత్మాన్ధతమసౌ।
సుఘ్నీసంఘృష్టాదరుణితతలౌమాంసలతమౌ।
భవన్తౌబిభ్రాణంహయవదనమిద్ధస్మితమయే॥ (16)

ధ్వజకులిశ పద్మాంకుశ చక్రకందరశ్శఙ్ఖ ఇతి మేయత్ర సజ్ఞాతాస్త ధోక్తాతదస్య సఞ్జాతమితి తారకాదిత్వాది తచ్ నఖజ్యోత్స్నయాఅ నేన నఖానాం చన్ద్రికలాయితత్వముక్తం భవతి ఘాతమపాకృతం ప్ర కట ముత్కటం భజకానా మాత్మని హృదయే అస్థత మసమ జ్ఞా నాత్మకం యాభ్యాన్తా సుధీనాం విదుషాం ధియోబుద్ధేస్సఘృణేరాద్దర ణాదివ అరుణితం తలమధోదేశః యయోస్తౌ నిరస్తరథ కబుద్ధిసన్ని ధానేన యోగిబుద్ధేః కఠినత్వాత్తద్బుద్ధిఘర్షణాత్పాద యోరరుణత్వ మితిభావః యోగబుద్ధిర్యద్యకఠినా తర్హి సంసారమేవనత్యజేదితిబో ధ్యమ్ మాంసళతయా బలిష్ఠౌ అన్యథా అన్ద్రాదీనాం బహిర్దర్శనేన శోభాహైన్యం స్యాత్ సితామ్బుజౌ శ్వేతారవిన్ద తుల్యాపాదాబి భ్రాణం భవన్త మిత్యన్వయః॥

శ్లో॥ నమద్దేవీమౌళిస్థితసురమహీజాతకుసుమ।
ప్రవన్మాధ్వీబిన్దుప్రతతిపరిషిక్తైకచరణమ్।
మహేన్ద్రాద్యున్మస్తస్థగితమణికోటీరమణిభా।
ప్రదీప్తాన్యాబ్జాక్షీం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (17)

నమన్త్యోయా దేవ్యశ్శచీప్రముఖాః పుంవత్కర్మధారయేతి పుంవద్భావః తాసాంమౌళిస్థితేభ్యః సురమహీజాత కుసుమేభ్యః పారిజాత పుష్పేభ్యః ప్రవన్తీస్రవమ పాయేపాదానమితి పఞ్చ మీ సఞ్చమీతి యోగవిభాగాత్సమాసః యా మాధ్వీ బిన్దుప్ర తతిః మకరబిన్దుసన్తతిః తయా పరిషిక్తమేకం వామంచరణంయస్య తమ్ మహేన్ద్రాదీనామున్మస్తేషు మస్తకోపరిభాగేషు స్థగితా యే మణికోటీరాః మణిమయాని కిరీటాని శాకపార్థివాదిత్వాదుత్తరపద లోపిసమాసః తేషు యేమణయః తేషాం భాభిర్దీపాయితాభిః కాన్తి భిః ప్రకర్షేణ దీప్తః నీరాజితః అన్యః అబ్జమివాక్షీరబ్జాక్షీః ఉ

పమానానీతి సమాసః యస్య తమ్ శచీన్ద్రౌగౌరీరుద్రౌవాణీహిరణ్య
గర్భౌ ఇత్యేవం ద్వాద్వా దమ్పతీయుగపత్త్రస్యపాదాబ్జయోర్నమత
ఇతి స్త్రీణాం వామపాదసేవా పుంసాం దక్షిణపాదసేవా చ లభ్యతే
ఇతి భావః॥

శ్లో॥ నటజ్జూటాటీరోన్మకుటతటరిఙ్గత్సురనదీ।
తరఙ్గప్రోద్ఘుష్టస్ఫుటజలజసాదృశ్యచరణమ్।
పదాబ్జోద్యన్మాధ్వీరసభరసమాస్వాదముదిత।
స్వయమ్భుప్రస్తావం హయపదనమిన్దుస్థితమయే॥ (18)

జటాటీర ఏవ జూటాటీరః స్వార్థికోఽణ్ నటతో జూటాటీరస్య
ఉన్మకుటతటే ఉన్నతశిరోదేశే రిఙ్గన్త్యా స్ఫురనద్యాః తరఙ్గైః కరణైః
ప్రోద్ఘుష్టమితి వర్తమానే క్తః ప్రకర్షేణ ఉద్ఘోష్యమాణం స్ఫుటజల
జసాదృశ్యం వికసితకమలసాదృశ్యం యస్య తచ్చరణం యస్య తమ్ హ
యవదనచరణమమ్బుజసదృశమితి సురనదీ తరఙ్గరవవ్యాజేన వా
ఖ్యాతీతి భావః హయవదనచరణాబ్జపతితాలే శివశిరసి లగ్నో మధుబిన్దు
రేవ సురనదీ ఇతి మధుబిన్దుమత్త్వాదిదం చరణమమ్బుజమేవేతి గఙ్గ
యా ప్రతిపాద్యతే ఇతి ధ్వనిః అబ్జమివపదం పదాబ్జముపమితం వ్యా
ఘ్రాదిభిరితి సమాసః తస్మాదుద్యన్ నిర్గచ్ఛన్ యో మాధ్వీరసభరః
మకరన్దాతిశయః తస్యసమాస్వాదేన ముదితస్య స్వయమ్భువః బ్రహ్మ
ణః ప్రకృష్టః స్తావః స్తుతిర్యస్య తమ్ స్వయమ్భువా సహ ప్రస్తావః ప్ర
సఙ్గో యస్య తమితి వా ఏతేన శమ్భుబ్రహ్మణోరపి హయానన పాద
పద్మం సేవ్యమితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ సమద్దేవస్త్రైణభ్రమరనికరఖ్యాపితనిజ।
స్ఫుటాబ్జత్వప్రఖ్యాత్యనువచనసన్నూపురపదామ్।

అపాఙ్గైస్తన్వానాం చరణకమలే భృఙ్గనుపమాం।
భజన్తం శ్రీకాన్తాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (19)

ఏవం హయవదనచరణౌ ధ్యాత్వా తదఙ్గత్వేన లక్ష్మీచరణం ప్రార్థయతి కవిః నమస్త్రీణాం దేవీనాం కైశ్యేషు యో భ్రమరనికరః తేనఖ్యాపితా యా నిజా స్ఫుటాఙ్ఘ్రిత్వప్రఖ్యాతిః తామనువదన్తీతి అనువచనాః సన్తశ్శ్లిష్టా నూపురాః పదయోర్యస్యాస్తామ్ పదస్యస్ఫుటాబ్జమితి ప్రఖ్యాతిరస్తిసాతు పదలగ్నైః దేవీకైశ్యాగతైర్భ్రమరైః పఖ్యాప్యతే బహులపరిమళపూర్ణమపికైశ్యన్త్యక్త్వా పదస్య అబ్జత్వా దేవపదే భ్రమరాణాం ప్రవేశ ఇతి జ్ఞాయతేఇతిభావః ఏవం ఝుఙ్కారవ్యాజేన భ్రమరైః కీర్త్యమానాం పదాబ్జప్రఖ్యాతిం నూపురాశ్శిఞ్జావ్యాజేన అనువదన్తీ త్యేతన్యుత్ప్రేక్షా చరణకమలే హయవదనస్యేతి భావజః అపాఙ్గైః కటాక్షపాతైః భృఙ్గశోభాం తన్వానాం శ్రియాలోకితం హయవదన చరణం సభృఙ్గం పద్మమివ భాతీతిభావః స్త్రీణామపాఙ్గానీలా ఇతి ప్రసిద్ధిః ఏతాదృశాం శ్రీకాన్తాం లక్ష్మీనామికాం ప్రియాం భజన్తం వామాఙ్కే బిభ్రాణ మిత్యర్థః॥

శ్లో॥ నఖార్కప్రద్యోతప్రతిలసితదేవీకచభర-
చ్ఛలోద్యత్తామిస్రస్మృతికలనజన్మేహచరణామ్।
కటాక్షాబ్జవ్రాతార్చితపతిపదామ్భోరుహయుగాం।
దధానం చన్ద్రాస్యాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (20)

నఖైరేవ అర్కప్రసైస్సూర్యకిరణైః ద్యోతేన ప్రకాశేన కరణేన ప్రతిలసితః ప్రభూషితః నఖానామేవ అర్కప్రాణాం ద్యోతేన ప్రతిలసితఇతి వా యః దేవీనాం దేవాఙ్గనానాం కచభరః దేవస్య శ్రీ దేవీఇతి ప్రయోగే జీష్ తస్యఛలేనవ్యాజేన ఉద్యదావిర్భవద్యత్తా

మిస్రం తస్య వ్యతికలనేనసమ్పర్కేణజః జాతః యః స్నేహః సుహృద్ధర్మః తైలత్వ తద్యుక్తే చరణేయస్యాస్తామ్ వ్యతికలనజః స్నేహఃయయోస్తౌ చరణౌ యస్యాస్తామితివా పద క్షీరేష్వరణో స్త్రియామిత్యమరః స్వనఖైః ప్రతిలగితత్వాత్కచిభరేచరణయో స్నేహ ఆసీదితిధ్వన్యతే కచభర సంస్పర్శాచ్చరణయోః కచభరసమ్బన్ధి తైలసంయోగ ఆసీదితి వాస్తవార్థః సూర్యేణాపి తామిస్రం దీప్య ఇతివిరోధః నఖరోచిషా కేశపాశనైల్యం భృశం ప్రతిభాతీతి తత్పరిహారః యద్వా హయాయాత్వేన లక్ష్మ్యాః కర్తుమకర్తుమన్యథా కర్తుం చ శక్తిరస్తీతి సూర్యకిరణైరపి దేవీసఙ్కల్పేన తామిస్రం దీప్యత ఇత్యవిరోధః ఏవంశ్లేషు అర్కత్వమారోప్య తద్భాషితత్వపు రస్కారేణ కచభరే తామిస్రత్వారోపణాత్ లక్ష్మ్యాః ప్రకృతిత్వంవ్యజ్యతే (ప్రకృతిర్మాయా) కటాక్షాణామేవాజ్ఞానం ప్రాతేన సమూహేనఅర్చితౌ పతేర్హయవదనస్య పదామ్భోజహరా యయా తామ్ ఏతేనపాతివ్రత్యం సూచ్యతే చన్ద్రాస్యాం లక్ష్మీం దధానమ్॥

శ్లో॥ పదామ్భోజచ్ఛాయారసభరనిమజ్జత్కమఠధీ।
సమాలమ్బద్గుల్ఫావగణసుమణీనూపురగణౌ।
మనోభూతూణీరప్రతిభటసుజఙ్ఘాప్రియకరమే।
యువామమ్భోజాక్షీం హయవదనమిన్దుస్మితముఖే॥ (21)

హేప్రియఆత్మక ఆత్మా హి ప్రియస్సర్వస్య హేరమే లక్ష్మీః ఇన్దుస్మితం హయవదనమ్ ఇన్దుస్మితామమ్భోజాక్షీంచేతి యువామహమయే శరణం ప్రాప్నోమి కీదృశౌ యువామ్ పదామ్భోజయోశ్ఛాయారసభరే నిమజ్జతోః కమఠయోర్ధియః తద్విషయకబుద్ధేరిత్యర్థః నిమజ్జన్తౌకమఠావిమావితి ధియ ఇతి వా సమాలమ్బ ఇవాచరతో

రాలమ్బభూతయోరిత్యర్థః గుల్ఫయో రావరణభూతః శోభనః మణి
మయనూపురగుణః యయోస్తౌ గుల్ఫౌ గూఢౌ నూపురగణ చ్ఛ
న్నౌ చేతి భావః మనోభవస్తూణీరస్య ప్రతిభటే శోభనే జఙ్ఘే య
యోస్తా తథోక్తా।

శ్లో॥ సువర్ణాద్రిప్రాన్తక్షితితలజరమ్భాతరుయుగ।
ప్రతిద్వన్ద్వ్యూరుద్వయ్యనవరతసంశ్లేషసుభగామ్।
స్వర్లోకారాడ్వాహద్విపకరసమోరుం ప్రియ రమే।
యువామమ్భోజాక్షీం హయవదనమిన్దుస్థితముదే॥ (22)

సువర్ణాద్రి ప్రాన్తక్షితితలమూర్ధాత్సువర్ణభూతలం తజ్జస్యరమ్భా
తరుయుగస్య ప్రతిద్వన్ద్వినీ ప్రతిభటభూతా యా ఊరుద్వయీ త
స్యా అనవరతం యః పరస్పరసంశ్లేషః తేన సుభగామ్ ఇత్యమ్భోజా
క్షీమిత్యస్య విశేషణమ్ సువర్ణరమ్భాతరు యుగతుల్యా నిరన్తరసంశ్లే
షశాల్యూరుద్వయవతీమిత్యర్థః సువర్ణక్షితౌజాతం హి సువర్ణమయ
మ్భనం స్వర్లోకసాం దేవానాం రాజ్ఞ ఇన్ద్రస్య వాహభూతో యో
ద్విపః ఐరావతః తత్కరేణ సమా ఊరూయస్య తమితి హయవదనవిశే
షణమ్॥

శ్లో॥ పయోమ్భోనిధ్యూర్మిప్రతిభటదుకూలావృతకటీ।
తటభ్రాజత్కాఞ్చీవలయ రుచినిర్ధూతతులనా।
హిరణ్యాక్షోణీభృత్కటకసునితమ్బా ప్రియ రమే।
యువామమ్భోజాక్షీం హయవదనమిన్దుస్థితముదే॥ [23]

అమ్భోనిధిశబ్ద స్సముద్రేరూఢః పయోమ్భోనిధిః క్షీరస
ముద్రః తస్య ఊర్మిభిః ప్రతిభటేసజలాఙ్గలోర్మయోఽతిస్వచ్ఛా ఇతి
తద్వత్పయోపూర్యాస్మిరూపమణిశ్వేతం భవతీత్యూస్మిగ్రహణమ్ కించ

ఊర్మివద్వస్త్రమపి న్యూనాధికభావమాపద్యతే వ్యథువ్వేషు ఫల
ఫలాత్కారవత్త్వా దిత్యపూర్వమ్మిసాదృశ్యమ్ దుకూలేన ఆవృతే క
టీతటే ప్రాజతేః కాఞ్చీవలయస్య సౌవర్ణమేఖలా మణ్డలస్య రుచినా
నిర్ధూతా తులనా సాదృశ్యం యయోస్తౌ అనుపమావిత్యర్థః హిర
ణ్యం స్వర్ణం రజతఞ్చ తన్మయపర్వతకటకావివ శోభనౌ నితమ్బ
యయోస్తౌ ఇత్యన్వయః॥

శ్లో॥ విరిఞ్చానుత్పాదానుమితనసరోజత్వగుణకః।
స్వనాభీరాజీవం పరివృతవతీ పద్మనిలయా।
యతో నాభీపద్మే దృగళినిచయం పాతయతి వా।
సదా తం శ్రీనాథం హయవదనమిష్టుస్థితమహే॥ (24)

విరిఞ్చస్య పద్మజస్య అనుత్పాదేన ఉత్పత్త్యభావేన అనుత్పా
దకత్వేన వా హేతునా అనుమితః న సరోజత్వం సరోజత్వాభావ ఏవ
గుణస్స్వార్థో యస్య తత్ స్వస్య లక్ష్మ్యాః నాభీరాజీవం రాజీవమివ నా
భిం పరితో వృతవతీ ఆచ్ఛాదయన్తీ సతీ పద్మనిలయా లక్ష్మీః య
తో యస్య నాభీరూపే పద్మే దృశామేవ అళీనాం నిచయం పాతయ
తి ప్రసారయతి తం శ్రీనాథం సదాప్యయే సదాపి పాలయతితమితి
వా ఇయం నాభీ నపద్మమ్ పద్మజానుత్పాదాత్ వ్యతిరేకదృష్టాన్తః
యథా శ్రీహరేర్నాభీ ఇతి ప్రయోగః న చ ప్రసిద్ధపద్మస్యాపి పద్మ
జానుత్పాదాత్సాధ్యవికలమేతదితి వాచ్యమ్ ప్రసిద్ధపద్మం పద్మం న
భవత్యేవ కిన్తు హరినాభిరేవ పద్మమితి వివక్షితత్వేన తత్రాపి పద్మ
త్వాభావస్య అస్మాకమిష్టత్వాత్ నాభిమ్పరివృతవతీత్యనేన లజ్జాగ
మ్యతే యన్న్యూనత్వాస్పదం తద్ధ్రియాచ్ఛాద్యతే వస్తుతస్తు స్త్రీ
ణాం నాభీదర్శనస్య అయుక్తత్వేన దుకూలాచ్ఛాదనం తస్య ఆవశ్యక

మేవ అతఏవ హిపురుషమొక్కహాయితుం కయాచిద్విలాసిన్యా కదా
చిన్నాభిప్రదర్శ్యతే పద్మనిలయేత్యనేన మమ పద్మమేవ నిలయ ఇతి
భగవన్నాభిపద్మే స్థాతుం రమా వాఞ్ఛతీతివ్యజ్యతే అతఏవ నాభి
పద్మేద్భృగళిప్రేషణమ్ అళిత్వారోపణపద్మే అళిస్థితేస్సమ్భావిత
త్వేనభగవన్నాభిపద్మే మద్భృగళయః స్థాపయితవ్యా ఏవనోచేన్మ
రన్ధ్రాలాభేనా అళయో నభవిష్యన్తీతి వ్యజ్యతే అనేన చ లక్ష్మ్యాః భ
గవన్నాభీసాన్ద్రర్య సమాశ్రయణవత్వం వ్యజ్యతే తేన చ భగవన్నా
భీన పద్మతుల్యా నాపిలక్ష్మీనాభితుల్యా కిన్తు సర్వాధికేతి ఫలితమ్
శ్రీ నాథమిత్యనేన లక్ష్మీయుగ్భోభగవాన్ ధ్యేయ ఇతివ్యజ్యతే నా
తివికసితం నాతిముకుళితఞ్చ కమలం నాభివదగాధం భాతీతి పద్మ
సామ్యం నాభేర్బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ లసన్నాభీపద్మానుమితసురగఙ్గాత్వసుషమా।
ప్రవాహాభిక్రాన్తిప్రథితహిమభూమీధరతులామ్।
జగత్త్రైలోక్యేషాతిశయసహనాత్యన్తవిపుల।
స్ఫురన్నాభీపద్మం హయవదనమీడస్థితిమయే॥ (౬)

లసత్ ప్రకాశమానః వికాసవానితి చ యః నాభీరూపః పద్మః తేన
అనుమితం సురగఙ్గాత్వం యేనతేన యస్యాతస్యేతివా సుషమాప్రవా
హేణ సుషమాప్రవాహస్య వా అభిక్రాన్త్యా అభివ్యాప్త్యాకరణేన
కర్త్ర్యా వా ప్రథితా ప్రకటీకృతా హిమభూమీధరతులా యస్యాస్తా
మ్ ఇయం సుషమా సురగఙ్గాభవితుమర్హతీతి వికసత్పద్మవత్వా
ద్యథా గఙ్గా ఇతి ప్రయోగః గఙ్గాయామివ సుషమాయామపి గ
ఙ్గాత్వమస్తి అన్యథా వికసితంపద్మమత్ర నోపలభ్యేతేతి భావః లస
ద్విశేషణేన పద్మం జలావపనీతం ముకుళితం స్యాదితి వికాసవత్త్వాది

దం జలస్థితమేవపద్మమ్ జలస్తనుషమ్మే వేత్యుక్తమ్భవతి అయంహయగ్రీ
వో హిమాద్రిర్భవితుమర్హతి సురగఙ్గావత్త్వాదన్యథా హిమాద్రిరితి
ప్రయోగః యద్యపి గఙ్గాత్రయవ్యాప్యస్తి సురగఙ్గా ఆకాశగఙ్గా తు హి
మవత్యేవనత్వాకాశే ఇతి భ్రమితవ్య [illegible]ర్తత్వాన్న చ శివశి[illegible]
స్యపీతి వాచ్యమ్ శ్రీరూపేణ స్థిత భావాత్ యద్వా గఙ్గాయాశ్శి
రస్యేవ శివస్య వ్యాప్తిః నత్వఖిలోఙ్గ ఇతి అభిప్రాన్తిపదేన శివస్య
నిరాసః సుషమావ్యాప్త్యాయం భగవాన్ గఙ్గావ్యాప్తోహిమవానివ
భాతీతి భావః జగత్త్రితాయాః త్రిభువనస్య య ఉన్మేషః ప్రళయే
లీనస్య ప్రపఞ్చస్యావస్థాప్రాదుర్భావే యోవికాసః తస్యాతిశయం సహ
తే ఇతి సహనమ్ కుతః అత్యన్తవిపులమ్ స్ఫురత్ నాభీరూపం ప
దంయస్య తమ్ భగవన్నాభీపద్మాదేవ జగత్త్రయస్యావిర్భావాదతి
విపులత్వమ్ త్రిభువన సంక్షోభేణాపి నవ్యథతే ఇతి వక్తుం స్ఫురదితి ఇ
యం నాభీ అతివిపులా జగత్త్రితోన్మేషాతిశయసహత్వాత్ ఆకాశవ
దితిప్రయోగః ॥

శ్లో॥ అపి బ్రూషేత్వన్నస్స్వసరిహరిమధ్యానతరంతామ్।
వలగ్నా నానేనవ్యతికలితనిర్మధ్యలలనః।
త్వయా త్రాతోదన్తిత్యపరమిన నః కౌతుక[illegible]పదమ్।
మదాత్మా రామ త్వాంహయవదనవిస్థితమయే॥

హే వ్యతికలితనిర్మధ్యలలన వ్యతికలితా సఙ్గతా నిర్మధ్యా
మధ్యభాగహీనా గగనావలగ్నేతి భావః మధ్యపదము పలక్షకమ్
ఆది మధ్యాన్తహీనేతి చ లలనా శ్రీః లక్ష్మీః యస్య తస్య సమ్బు
ద్ధిః లక్ష్మీసహితేతి యావత్ త్వం నః స్వస్యసరహరిర్నరసింహః మధ్యా
వతరః యస్య తస్య భావస్తత్తా తామ్ ఆదిరవతారో మత్స్యః అ
న్త్యః కల్కిరితి తదితరే మధ్యావతారా ఇతి నరసింహావతారస్య మ

ధ్యత్వం ప్రాప్తమ్ సర్వేఽప్యవతారా విరాజన్నాకాశాద్భవన్తీతి అవ
తారవాన్ విరాడేవ తథా చ నరహరిర్మధ్యావతారో యస్య తస్య వి
రాజో భావం స్వసమ్బధినమ్ ఇతి అక్షరార్థః ఏతేన హయగ్రీవో వి
రాడితి ఫలితమ్ స్వవిరాట్పురుషత్వమితి యావదర్థః అనేన వలగ్నేన
మధ్యేనకరణేన బ్రూషే గగనతుల్యస్తనమధ్యమేవ తవ విరాట్పురుష
త్వం నః ప్రతివాక్యాఖ్యాతి పాతాళమ్పాదమూలం ద్యౌర్మధ్యమ్ సత్య
లోకశ్శిరశ్చ విరాట్పురుషస్యేతి హేతోరితి భావః ద్యౌర్నామ చ
న్ద్రాదిభ్రమణస్థానమ్ న తు స్వర్గః అత్ర స్వస్య నరస్య పరమాత్మ
నః నరీయతేన క్రియతే ఇతి నరః పరమాత్మా నారాయణో నామ
నక్షోనరాణామితి ప్రయోగశ్చ యో హరిమధ్యావతరః హరేస్సిం
హస్య మధ్యమివ మధ్యంయస్య స హరిమధ్యః సచాసావవతరః త
త్రామసింహమధ్యతుల్యమధ్యభాగవదవతారత్వమిత్యర్థః ఇతి ప్రతీయ
తే త్వన్మధ్యేదృష్టే నః సింహమధ్యావతారో భవానితి ప్రతీయతే ఇతి
భావః తవ సింహమధ్యస్య సదృశీయం నిర్మధ్యా లలనేతి వక్తుం స
మ్బాధనమ్ విరాజస్త్వన పకృతిర్భార్యేతి సధ్రీచీమితి వక్తుం స
మ్బాధనమితి వాస్తవార్థః ఏతావతా తవ సింహమధ్యత్వస్య ఏకం
కౌతుకపదమితి ఫలితమ్ హేమదాత్మా రామ మమ ఆత్మని మన
సి రమతే ఇతి తత్సమ్బుద్ధిః త్వయా దన్తిగజేన్ద్రః త్రాత ఇత్యపరం నః
కౌతుకస్య స్థానమ్భవతి సింహమధ్యేన గజస్త్రాత ఇత్యాశ్చర్యమితి భా
వః గజాతిర్యగ్జన్తుమపి త్రాతవానితి మత్త్రాణార్థం భవద్ధ్యానం కౌతు
కమితి వాస్తవార్థః ఇవ శబ్దేన చ ఏవ ఆశ్చర్యన్తవ తు నైవాశ్చర్య
మ్ ఫణిపతిశాయినః గరుడధ్వజస్యేతి చ విరుద్ధవస్తుద్వయ సామానాధి

కరణ్యా ఘటకస్యేతి వ్యజ్యతే।

శ్లో॥ అపూర్వాత్కామ్యాఖ్యా జాభిపతదళిమాలాతుహినరు।
గ్ద్రవత్తీర్ధచ్ఛాయావ్యతికరసితా బ్రూత ఇవ తే।
ప్రపన్నప్రస్తార ప్రబలమలసంక్షాళనయశః।
ప్రభో నః శ్రీశ త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమవే॥ (27)

హే ప్రభో హే శ్రీశ శ్రియాలక్ష్మ్యా ఈశ అపూర్వాం యదా త్మనస్తవ అమ్యాఖ్య జాన భీరూపం తదభిపతన్తీ అభిముఖం ప్రసరన్తీ అళిమాలా భృఙ్గపఙ్క్తిః తవరోమావళిరూపతిభావః తుహినరుగ్ద్రవదాం చన్ద్రకాన్తమణీనాం ద్రవాసి తీర్థాని చన్ద్రికాన్త మణిమయతీర్థానీత్యర్థః త్వత్త్రివళీరూపతేతిభావః తేషాంచ్ఛాయాయాః వ్యతికరే ణాసమ్బన్ధేన సితా శ్వేతా సతీ హయవదనస్యస్యత శ్వేతరోమత్వేనరో మావళిరపి శ్వేతైవేతి శ్వేతత్వహేతూత్ప్రేక్షేయమ్ వళిచ్ఛాయాసం బన్ధాదితి తే తవ సమ్బన్ధి ప్రపన్నప్రస్తారస్య సేవకసముదాయస్య యః ప్రబలః మలః తం సంక్షాళయతీతి ప్రపన్న ప్రస్తారప్రబలమలసం క్షాళనః పతితపావన ఇతి యావత్ స ఇతి యశః నః ప్రతిబ్రూతే ఇవ వ్యాఖ్యాతీవ త్వత్ప్రపత్తిగతః అళిమాలిన్యాం ధవళాం భృఙ్గపఙ్క్తిం దృష్ట్వా తవ పతితపావనత్వం నిశ్చినుమ ఇతి భావః అత్ర తీర్థపదేన అళిమాలారూపా కామిని హయవదన నాభీరూపాం వాపీమవత రితుం చన్ద్రికాన్తనిర్మితతీర్థానీమానీతి వళీనాంతీర్థసాదృశ్యముక్తం భవతి అళిమాలాయాః అత్వం నాభేః వాపీత్వఞ్చ వ్యజ్యతే అ పూర్వపదేన నాభ్యన్యుజ్వ అసాధారణత్వముక్తమ్ తేన బ హుళతరమరన్దశాలిత్వం వ్యజ్యతే అతఏవ అళిమాలా అద్యాపి తద భిపతతీత్యుక్తమ్ ప్రసిద్ధపద్మేహి ఏకాళిప్రవేశేనైవ మరన్దక్షయే

అన్యేషాం ప్రవేశ ఏవదుర్ఘట ఇతిభావః న ఖేః పద్మ వ్యతిరేకో వ్యజ్యతే

శ్లో॥ జగత్త్రేతాధారత్రివళిలలితోదారజఠర
ప్రభాధ్యాత్రృప్రత్తప్రథమలపితత్రయ్యభినుతమ్
తనుచ్ఛాయాప్రహోదిన్యభినవతరఙ్గత్రివళికా
లసన్నాభీపద్మం హయవదనమిన్దుస్మితమయే (28)

జగతాం త్రేతాయాస్త్రయ్యాః త్రిజగత ఇత్యర్థః ఆధారస్య అతఏవ త్రివళిలలితస్య ఉదారస్య జఠరస్య యా ప్రభా తస్యాధ్యాతృభ్యః ప్రత్తయా దత్తయా ప్రథమలపితానాం ప్రథమవసాం త్రయ్యా త్రితయేన త్రివిధేన ప్రథమలపితేనేత్యర్థః వేదత్రయ్యేతి యావత్ అభినుతమ్ ఉదరే జగత్త్రయస్య ప్రవిభక్తస్య వర్తనార్థే లోకః త్రివళ్యుదయః త్రివళియుక్తజఠరధ్యానాదేన ధ్యాతౄణాం వేదత్రయ్యావిర్భావ ఇతిఫలితార్థః వేదత్రయ్యాప్రదవళిత్రయ్యాకంఠ వ జఠరమితినిష్కర్షః —తనుచ్ఛాయాప్రహోదిన్యాః శరీరకాన్తిపూరస్య అభినవతరఙ్గా ఇవా చరన్త్యా త్రివళికయా లసన్ నాభీపద్మః యస్యతమ్ తరఙ్గావృతపద్మవద్వళిత్రయ్యావృతానాభిస్తవ భాతీతి భావః అభినవేత్యనేన తరఙ్గా హి ప్రామర్భావే మహాన్తః క్రమేణ క్షీయన్తే ఇతి మహత్త్వం వ్యజ్యతే తథా చ వళిత్రయమతిగమ్భీరమితిఫలితమ్॥

శ్లో॥ మహేన్ద్రాశ్మస్తోమస్థగితపథకా ర్తస్వరమయా।
జ్వలత్తీర్థ తేతాభిగమసుభగస్వర్ణసరసీమ్।
దృశాసాన్ద్రర్ద్రోర్వీం సితజలజశోభాహరిణయా।
బహూనుర్వ స్తంతం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (29)

మహేన్ద్రాశ్మనామిన్ద్రనీలమణీనాం స్తోమేన స్థగితః స్వర్ణ

తః రచిత ఇతియావత్ పన్థాః మహేన్ద్రాశ్మప్తోమస్థగితపథః బుకస్వా
రబ్ధాః పథామితి సమాసాన్తో ప్రత్యయ తద్యుక్తా యా కార్తస్వర
మయీ జ్వలన్తీతీర్థత్రేతాతీర్థత్రయమ్ తస్యా అభిగమేన ప్రాప్త్యాను
భగా స్వర్ణమయీ సరసీయస్యా స్తామ్ కార్తస్వరం ప్రకృతి మాచ్య
నేయస్యాం సా కార్తస్వరమయీ తత్ప్రకృతవచనే మయట్ ఇతిమ
యట్ పుంవత్కర్మధారయే ఇతి పుంవద్భావేన కార్తస్వరమయజ్వలత్తీర్థే
తి నిర్దేశః పథకార్తస్వరేత్యత్ర మధ్యమపదలోపీసమాసః శాస్త్రీవ్య
ప్త్యా తు ఉత్తరపదలోప్యేవ అత్ర విషయసంగరణమ్ తథాచ సోపా
వళిరిన్ద్రనీలపద్యా కార్తస్వరతీర్థత్రయావళిత్రయమ్ స్వర్ణసరసీనాభిః
సరస్యాః స్వర్ణమయత్వేన్నామ సువర్ణభూమా ఘనితత్వమ్ యద్వాను
వర్ణఖణ్డస్థగితోతిత్వ స్వర్ణసరసీత్యత్రాప్యుత్తరపదలోపీ సమాసః సౌన్ద
ర్యోర్వీం సౌన్దర్యభూమిం సౌన్దర్యస్థానభూతా మితియావత్ సౌన్దర్య
సహితాముర్వీం భూదేవీమితి చ గమ్యతే లక్ష్మీమితి విశేష్యమాధ్యా
హర్తవ్యమ్ సితజలజస్య శ్వేతారవిన్దస్య శోభాయా హరణ మపహ్ను
తిర్యయా తయా దృశా దృష్ట్యా బహూకుర్వన్తం బహుమానయ
న్తమ్ సవిలాసం లక్ష్మీం పశ్యన్తమిత్యర్థః॥

శ్లో॥ స్వశోభాసన్తానవ్యతికలనముక్తాభిరివహో।
వృతం ముక్తాభిస్త్వాం స్తనయుగముదుచ్ఛూనముకులమ్।
తులస్యా పూజన్త్యా పరినుతగుణం భృఙ్గనినదైః।
ప్రపన్నస్వర్గ్యాణం హయవదనమిన్దుస్థితముదే॥ (30)

హా ఇత్యాశ్చర్యే వ్యపదేశస్తనయుగమభిన్నీయతే తస్య శోభాసన్తానస్య
కాన్తిసమూహస్య వ్యతికలనేన సమ్బన్ధేన హేతునా వ్యతికలనా దితివా
ముక్తాభిః ముక్తిం ప్రాప్తాభిః సామీప్యం గతాభిరిత్యర్థః అతఏవముక్తాభిస్స్వ

క్తాభిర్థైర్భ్యైః హయవదనస్తనద్వయశోభాసమ్పర్కాధిగతముక్తాత్వ
ధర్మవత్త్వాదేవముక్తానామ్ముక్తాత్వమితి భావః మౌక్తికాని హి జలబి
న్దవ ఇతి న జలబిన్దూనాం కేవలానామీదృశీకాన్తిః కిన్తు హయవదనస్తన
శోభాసమ్పర్కాదేవేతి నిష్కర్షః కిఞ్చ నిరన్తరధ్యానేన భగవత్ప్రభాస
మ్బన్ధో యేషాం వర్తతే తే హి ముచ్యన్తే ఇతి భగవత్స్తనప్రభాసమ్బ
న్ధాన్మౌక్తికాని ముక్తిం గతాని ముక్తిశ్చాత్ర సారూప్యం వివక్షితమ్
భగవత్స్తనవత్ శ్వేతత్వం వర్తులత్వఞ్చ మౌక్తికేషూపలభ్యతే హి

వృతమావృతమనేన సరూపైస్త్విత్యసూరిభిర్భగవానివ సరూ
పైర్మౌక్తికైః స్తనద్వయం సేవ్యతే ఇతి వ్యజ్యతే ఉదుచ్చ్యానమిలాప
మున్నతమ్ ఉదిత్యనేన నక్త్రిస్తన వద్ధయవదనస్తనమున్నతమ్ నాభిశు
ష్కశరీరస్యేవ అత్యన్తాభావః గస్తనః కిన్తు మహాపురుషలక్షణాక్రాన్త
త్వశాలిస్తనయుగమితి ప్రతీయతే అమలం నిర్మలమ్ అనేనస్త్రీస్తన
రూపేవ చూచుకమలపసక్త్యభావో ధ్వన్యతే ఏతాదృశంస్తనమా
ర్త్యయంస్తనయుగం తులస్యాజన్యా తులస్యా తులసీమాలయా కర్త్యా
భృఙ్గనినదైః కరణభూతైః పరినుతాగుణా యస్య తం తులసీహిభృం
జ్గధ్వనివ్యాజేన భగవత్స్తంస్తువన్తీ స్తనద్వయే వర్తతే ఇతి భావః తులస్యా
పూజన్యా ఇత్యనేన తులసీనామ్నా కాచన స్త్రీ స్తనయోః భగవ
త్స్తనసమాన సౌన్దర్యాన్నుపలభ్య స్తనయుగం సమ్యగనయతీతి
ధ్వన్యతే ప్రపన్నానాం స్వర్భుజం కల్పద్రుమం తద్వదభిలషితదా
తారమిత్యర్థః అన్యథా హయవదనసేవా వ్యర్థా స్యాత్ అత్ర[ప్యర్థం]
హారన్మణిప్రమస్తనయోరముష్యధ్యాయే ద్వయం విశదహారమరీచిగా
రమ్మాలాం మనుప్రవర్తిగ్భూనగిలోపఘుష్టామితి చ కవిలఙ్గ దృష్టాను
సారేణ స్తనద్వయస్య మాలాయాశ్చ ధ్యానం కృతమితి బోధ్యమ్ ॥

శ్లో॥ సుధీధీమన్థాద్ర్యున్మథితతనుభా దుగ్ధజలధేః।
ప్రభూతాపూర్వేన్ద్రోపలమివ మహోరస్స్థలగతమ్।
సితామ్భోజాతస్థం భ్రమరమివ సక్థ్న్యాంసి ముదా।
దధానం శ్రీవత్సం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(31)

సుధీనాం ధీరేవ మన్థాద్రిః ధీరిత్యేకత్వం జాత్యపేక్షయా తేనోన్మథితాత్ తనుభా హయవదనతనుకాన్తిః సైవ దుగ్ధజలధిః తస్మాత్ ప్రభూతమపూర్వం ఇన్ద్రోపలమిన్ద్రనీలమణిం మహోరస్స్థలగతమవస్థితమ్ మహోరస్స్థలగతమిన్ద్రోపలమివస్థితమిత్యన్వయః దుగ్ధాబ్ధేః కౌస్తుభమణేరుద్భూతస్య భగవత్కణ్ఠం ప్రాప్త ఇతి ప్రసిద్ధిః అయన్తు కౌస్తుభవన్న పీతః కిన్తు నీల ఇతి అస్యాపూర్వత్వమ్ ఏకస్య కణ్ఠగతత్వాత్ స్వస్యాపి కణ్ఠగతత్వే సపత్నివిరోధస్స్యాదితి ఏతస్య మణేర్వక్షోగతత్వమితి ధ్వన్యతే సితామ్భోజాతస్థం భ్రమరమివ స్థితమిత్యుపమా శ్రీవత్సం చిహ్నం సక్థ్న్యోరపి పూర్వకాయ ఇతి వక్ష్యమాణః ఉరసస్సవ్యం సక్థ్న్యాగస్త్యస్మిన్నితి సవ్యం చ తదుర స్తస్మిన్నితి వా ముదా సన్తోషేణ దధానమ్ కౌస్తుభో హి మథనశ్రమవతా మయా లబ్ధః ఇదన్తు శ్రీవత్సం వినైవేతి సన్తోష ఇతి భావః స్వశరీరశోభోత్పన్నత్వాత్తు శ్రీవచ్ఛ్రీవత్సే హయవదనస్య ప్రీతిరితి ధ్వన్యతే శ్రీవత్సచిహ్నం హయవదనస్య సహజమితి వక్తుం తత్తనుభానిర్మన్థోదితమిత్యుక్తమితి శ్రీవత్సస్య సహజత్వఞ్చ ధ్వన్యతే।

శ్లో॥ సహోజ్జృమ్భత్త్వద్వక్షఃకలనవిమలాత్మా హిమరుచిః।
సహోజ్జృమ్భన్స్వబిమ్బం స్మితకలనసైర్ద్ధ్యయతినః।
వారిద్వన్ద్వాశ్మాభావ్యక్తికలనజాపూర్వసుషమా।
క్వ వేయం లోకే త్వాం హయవదనమిసుసితమయే॥(32)

అత్ర అయే ఇత్యావర్త్యతే అయేఇతి సమ్బోధనమ్ తథా చ ప్రయో
గః అయే గౌరీనాథ త్రిపురహర గళమ్బ్యాత్రిణయనేతి యద్వా హే
ప్రభో ఇతి శేషః — సహాఙ్కస్య సచిహ్నస్యత్వద్వపుషః కలనేన దర్శ
నేన విమలః ఆత్మా మనో యస్య సః అనేన దర్శనాత్ప్రాక్తస్యమా
లిన్యమస్త్యేవ మనసీతి ఫలితమ్ సకళఙ్కం మాం జనా నిన్దేయురితి
మనస్సఙ్కోచ ఏవాత్ర మాలిన్యమ్ సర్వేశ్వరస్య భగవత ఏవ సహాఙ్క
త్వే కః పునర్మమ జనాపవాద ఇతి చన్ద్రస్య మనో నిస్సఙ్కోచమి
తి భావః హిమరుచిశ్చన్ద్రః సహాఙ్కం స్వమాత్మీయం బిమ్బం నః ప్రతి
స్మితశోభాభిర్దర్శయతి చన్ద్రికయా సహ చన్ద్రబిమ్బస్య భువి దృశ్య
మానత్వాత్ యథా దీపైరాత్మానం దర్శయతి తద్వదితి భావః సన్తో
షేణ దర్శయతీతి నాస్త్వార్థః సన్తోషశ్చ భగవానివ అహమపి సాఙ్క
ఇతి హేతోః హర్యోరిన్ద్రచన్ద్రయోర్ద్వన్ద్వస్య యావత్సాన్నా మ
ణీఇన్ద్రనీలమణిశ్చన్ద్రకాన్తమణిశ్చేతి యావత్ తయోరాభావ్యతిక
లనాత్ కాన్త్యాస్సమ్మేళనా జ్జాతా యేయం అపూర్వసుషమా
సేయం లోకే చన్ద్రదీప్తేః క్వ వా కుత్రాస్తి న క్వాపి యద్వా ఇ
యం మదన్తర్దృశ్యమానా తాదృశీ సుషమా లోకే క్వ వా ఇత్యన్వ
యః సాఙ్కస్య తవ స్థిత్యా మదన్తరపూర్వ సుషమాసముజ్జృమ్భతే సా
ఙ్కచన్ద్రస్థిత్యా తు లోకే శ్వేతశోభైవ న తు తాదృశీ అపూర్వ
సుషమేతి భావః ఏతేన వృథాయం చన్ద్రస్య సన్తోషః స్వాఙ్కస్య ని
శ్శోభత్వాదితి త్వద్వపుషి సతి చన్ద్రస్యానుదయ ఏవ వరమితి ఫలి
తమ్ గుణతస్సాదృశ్యమేవ సాదృశ్యం రూపతస్సాదృశ్యన్తు అకిఞ్చి
త్కరమితి ఏతచ్ఛ్లోకస్య గూఢోపదేశః ॥

శ్లో॥ తవోరః పద్మస్రఙ్గిలయబహుళశ్రీపదపదమ్।
నిరీక్షన్త్యా లక్ష్మ్యా లగతి కిమపాఙ్గస్త్వదురసి।
హరిర్లక్ష్మీవక్షా వ్యభిచరతి నేతి స్మృతిరతః।
ప్రకృష్టప్రజ్ఞ త్వాం హయవదన మన్దస్మితమయః॥ (33)

హే ప్రకృష్టప్రజ్ఞ ప్రకృష్టా ప్రజ్ఞా శేముషీ యస్మాద్భవతి భ
క్తానాం తత్సమ్బుద్ధిః ప్రకృష్టా ప్రజ్ఞా యస్య తస్య సమ్బుద్ధి రితి వా
సర్వజ్ఞేతి యావత్ పద్మస్రక్ నిలయో యస్య సః పద్మస్రఙ్నిల
యః పద్మమాలోద్భవేత్యర్థః బహుళా ఉత్కృష్టా యా శ్రీః లక్ష్మీః
శోభా సైవ పదం వస్తు తస్య పదం స్థానభూతమ్ శ్రియా లక్ష్మ్యాః పదం స్థాన
భూతమ్ పదమఙ్కః శ్రీవత్సాత్మకః యత్ర తదితి వా పద్మస్రక్ పద్మస్రజః
నిలయో యస్యాః సా పద్మాలయేతి యావత్ బహూనర్థాన్ లాతి ద
దాతి భక్తేభ్య ఇతి బహులా శోవదాన్యా యా శ్రీః రమా తస్యాః
పదయోః పదం స్థానభూతమితి చ ప్రతీయతే ఏవంవిధం తే వక్షః
కర్మ నిరీక్షన్త్యాః నితరామీక్షన్త్యాః అనేకసౌన్దర్యత్వేన అత్యన్తప్రీ
త్యేత్యత్ర భావః వామాఙ్కస్థితా యా మత్తోఽన్యా కాచన లక్ష్మీ
రస్తి త్వదురసీతి ఈర్ష్యయేత్యన్యత్ర భావః లక్ష్మ్యాః అపాఙ్గః త్వదురసి ల
గతి కిమ్ లగ్నః కిమ్ శ్రీవత్సరూపేణేతి భావః అతః లక్ష్మ్యపాఙ్గస
ఙ్గాద్ధేతోః పద్మస్రఙ్నిలయబహుళశ్రీపదపదత్వాద్ధేతోశ్చ హరిర్లక్ష్మీ
వక్షా ఇతి స్మృతిర్న వ్యభిచరతి లక్ష్మీశ్శోభా రమా చ వక్షసి యస్య
సః లక్ష్మీవక్షాః లక్ష్మ్యపాఙ్గస్య వక్షస్థత్వాల్లక్ష్మ్యా వక్షస్థత్వవ్యపదే
శ ఇత్యేకత్ర భావః పద్మమాలోద్భవలక్ష్మీవక్షస్థత్వాల్లక్ష్మీవక్షస్
త్వవ్యపదేశ ఇత్యన్యత్ర ఏతావతా పద్మమాలాఙ్కితత్వదురస్థలవి

దృష్ట్వాయూణచ్ఛాయామభీక్ష్య విదుషాం హరివక్షసి లక్ష్మీరస్తీతివ్యవహారః న తు కాచన శ్రీః తత్రాస్తీతి కుతః వామాఙ్కలక్ష్మ్యాస్తత్రస్థితత్వాదితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ శ్రియశ్శోభాయాః కిన్న్వజని కిమత శ్శ్రీరుదగమత్।
శ్రియాయుక్తం వత్సం కిము తవ పదత్వేన భజతే।
అతశ్శ్రీర్వత్సే తే భవతి కిమిదం లక్ష్మ రుచిరమ్।
హరే శ్రీవత్సాఖ్యం హయవదన వక్షస్స్థితమదః॥ (34)

హే హరే హరత్యాశ్రితాజ్ఞానమితి హరిః మదజ్ఞాననాశార్థం భవత్ప్రవృత్తిరితి ద్యోతయితుం సమ్బుద్ధిరియమ్ ఇదం రుచిరం శ్రీవత్సాఖ్యం లక్ష్మ శ్రియశ్శోభాయా అజని కిన్ను శ్రియశ్శోభాయా వత్సః శ్రీవత్స ఇతి వ్యుత్పత్తేరితి భావః వత్సశబ్దస్య అపత్యేరూఢత్వాత్ నాతశ్శోభాసకాశాదేవేదం లక్ష్మ జాతమన్యథా కథమస్యైవం విధశోభావత్త్వమితి భావః అతో లక్ష్మణః శ్రీరుదగమదావిర్భూతా కిమ్ శ్రీస్త్వత్తో యస్య తదితి వ్యుత్పత్త్యా ఇతి భావః శోభానామకస్య వస్తునః నేదం కార్యభూతం కిన్తు కారణభూతమేవ శోభాపేక్షయా పూర్వోత్పన్నత్వాదిత్యభిప్రాయః శ్రియా లక్ష్మ్యాయుక్తం తవ వత్సం వక్షః కర్తృ పదత్వేన స్థానత్వేన భజతే కిమ్ స్థానభూతం తవ శ్రీవత్సమిదం లక్ష్మ సేవతే కిమిత్యర్థః శ్రీయుక్తం వత్సమస్యాస్తీతి వ్యుత్పత్త్యేతి భావః శ్రీయుక్తం తవ వత్సమస్య స్థానత్వేనాస్తీతి వ్యుత్పత్త్యేత్యర్థః శ్రీయుక్తే తవ వత్సే స్థితత్వాదస్యాపి శ్రీవత్సనామౌపచారికమితి భావః అతో లక్ష్మణః తవ వత్సే శ్రీర్భవతి కిమ్ శ్రీర్వత్సే యస్మాత్తదితి వ్యుత్పత్త్యేతి భావః త్వదురసః అస్మాదేవ లక్ష్మణశ్శోభా భవతీతి భావః॥

శ్లో॥ స్తనచ్ఛాయోన్మేషస్థగితమణిహారావళిరుచి
ప్రఫుల్లాస్మచ్చేతఃకమలసదనశ్రీసహచరమ్।
రమాచక్రద్వన్ద్వావిరతతమసంయుక్త్యనుమితా
ప్రతాపాదిత్యం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమహే॥ (35)

స్తనయోః ఛాయోన్మేషః కాన్త్యతిశయః తేన స్థగితయాలిప్తయా మణిహారావళిరుచినా ప్రఫుల్లే వికసితే అస్మాకం చేతోరూపే కమలే తిష్ఠతీతి సదనా యద్వా ప్రఫుల్లమస్మచ్చేతః కమలం సదనం యస్యాస్సా ఇతి సమాసః తథోక్తా యా శ్రీః రమా తస్యాస్సహచరం వల్లభమ్ మణిహారావళిరుచస్స్తనచ్ఛాయాస్థగితత్వవ్యపదేశేన కాఞ్చనద్రవలిప్త తామ్రఖణ్డసాదృశ్యం మణిహారావళేర్ద్యోత్యతే తేన చ కాఞ్చనతామ్రఖణ్డయోరివ స్తనహారయోస్మృహార విశేష ఇతి స్తనశోభాయాః మణిశోభాత ఉత్కర్షో ద్యోత్యతే ప్రఫుల్లాస్మచ్చేతః కమలేత్యనేన స్తనయోస్సూర్యశోభా వ్యజ్యతే తేన చ సూర్యఘృష్టిసామ్యం లక్ష్మ్యా వ్యజ్యతే చేతః కమలేత్యనేన ప్రసిద్ధసూర్యరుచినా చేతోనవికసత్వేచేతి చేతః కాశకత్వధర్మేణ రమాయాస్సూర్యకాన్తిత ఉత్కర్షో ద్యోత్యతే అత్ర చ ప్రఫుల్లేతి ప్రోపసర్గోపి జ్ఞాపక ఏవ మణిహారావళిరుచః కేవలాయాః సూర్యశోభాతుల్యత్వేన కమలవికాసకత్వమస్తు నామ చేతః కమలవికాసకత్వన్తు నాస్తీతి తదర్థం స్తనశోభాస్థగితత్వమావశ్యకమితి ధ్వన్యతే చేతసో వికాసో నామ ఆనన్దప నరమాయాశ్చక్రద్వన్ద్వం స్తనద్వయాత్మకం రథాఙ్గద్వయమ్ తస్య అవిరతతమసంయుక్త్యా నిరన్తరసంయోగేన అనుమితః ప్రతాపరూప ఆదిత్యః యస్య తమ్ హయవదనప్రతాపాదిత్య సమ్బన్ధేన చక్రద్వయమవిరతసంయోగశాలిభవతీతి భావః అత్ర ప్రతాపేత్యనేనచక్రపదా

ప్రాప్తోఽన్తోధ్వన్యతే అతిశయప్రతాపశాలీహయవదనః రమాయాశ్చ
క్రద్వన్ద్వం స్వావిరతసంయోగవిషయం చకార స్వాయత్తీకృతవానితి
ధ్వన్యతే అతిశయప్రతాపశాలిత్వాదేవ హయవదనస్యైవంవిధకీర్తి
మూర్తిభూతలక్ష్మీలాభ ఇతి లక్ష్మ్యాః కీర్తినాదృశ్యత్వఞ్చ ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ శ్రియం త్వత్తో ధ్యేతుం తవ కిముపకంఠం విజయతే।
గళచ్ఛాయామగ్నః కిము రుచిరసాలేపనకృతే।
త్వదాసారూప్యార్థం కిము ను విధృతః కౌస్తుభమణిః।
వద శ్రీమన్ తం త్వాం హయవదనమిస్దుసితమయే॥(36)

హే శ్రీమన్ శోభానిధే ఇతి సమ్బుద్ధిః వద శ్రీజానే త్వామితి
పాఠాన్తరమ్ హే శ్రీజానే శ్రీర్జాయా యస్య తస్య సమ్బుద్ధిః కౌ
స్తుభమణిః త్వత్తస్సకాశాచ్ఛ్రియమధ్యేతుం తవ ఉపకంఠం కం
ఠసమీపే విజయతే వర్తతే కిమ్ యథా శిష్యః గురోరుపకంఠంవి
ద్యామధ్యేతుం వర్తతే తద్వదితి ధ్వనిః ఏతేన కౌస్తుభమణిః కం
ఠం భూషయతీత్యపాస్తమ్ కిన్తు కంఠేనైవ సభూష్యతే ఇతి లబ్ధ
మ్ ఉక్తఞ్చ తథా భాగవతే కంఠం చ కౌస్తుభమణే రధిభూషణార్థ
మితి ఉత్ప్రేక్షాన్తరమాహ రుచిరసాలేపనకృతే రుచిః త్వద్గళకాన్తి
రేవ రసః తేన ఆలేపనార్థమ్ గళచ్ఛాయాయాం మగ్నః కిమ్ య
థా స్వర్ణరసే తామ్రఖణ్డం మజ్జతి తద్వదితి భావః త్వద్గళశోభాయాస్స
ముద్రవదపారత్వాత్తత్ర కౌస్తుభో మగ్న ఇవ నః ప్రతిభాతీతి భా
వః ఉత్ప్రేక్షాన్తరం పునరాహ త్వదాసారూప్యార్థం విధృతః కి
మ్ యథా భ్రమరేణ కీటః భ్రమరో హి కీటం స్వసారూప్యం గమ
యితుం బిభర్తి తద్వత్ స్వగళసారూప్యం తద్వచ్ఛ్వేతకాన్తిమ
త్వం గమయితుం త్వం కౌస్తుభం బిభర్షీయుక్తమిదం తవ నీవదయా

రిభావః ఏతేన మామప్యేవం స్వసాయూజ్యార్థం త్వాం బిభృహీ
తి కమ్రప్రార్థనా వ్యజ్యతే తం ప్రసిద్ధం త్వామితిసమ్బన్ధః॥

శ్లో॥ మణీహారాభిఖ్యా తులభుజయుగాశ్లిష్టలలితః।
స్వసోదర్యాబ్జశ్రీకమణివపురామోహితరమమ్।
తులస్యమ్భోజాతోత్పలముఖసుమస్రక్పరిమళః।
ప్రమూర్ఛత్కాష్ఠాభ్రం హయవదనమిన్దుస్మితమహః॥(37)

మణిహార ఇత్యభిఖ్యా యస్య తేన అతులేన భుజయుగేన ఆ
శ్లిష్టః లలితః స్వస్య సోదర్యః సోదరః కౌస్తుభః యేన తస్య అబ్జస్య శ
ఙ్ఖస్య కంఠస్య శ్రీ హారమణియస్యవపుః తేనఆసమన్తాన్మోహితారమా
యస్యతమ్ నాయకమణిర్హి కౌస్తుభః హారస్య మధ్యే వర్తతే హా
రః కంఠేన ధ్రియతే తేన కంఠస్య ఇతస్తతో భాగద్వయేఽప్యమా
నోహారః భుజద్వయసామ్యం ప్రాప్నోతి నాయకమణిస్తుహారేణ అ
వలమ్బ్యతే ఇతి బాహ్వాలిఙ్గనవ్యపదేశః కౌస్తుభస్య శఙ్ఖస్య చ సము
ద్రజత్వాద్భ్రాతృత్వమ్ రమా ఆమోహితేత్యనేన ప్రాకృతవన్న స్త్రీ
పరతన్త్రోయమితి గమ్యతే స్వాధీనప్రకృతిరితి ధ్వనిభావః కిఞ్చ ర
మాయా అపి సముద్రజత్వేన స్వభ్రాతృద్వయం భగవతి లగ్నం దృ
ష్ట్వా స్వస్యాపి తల్లగనేచ్ఛాసీదితి ధ్వన్యతే కంఠహారపక్షే శంఖః హారరూ
పేణ భుజద్వయేన కౌస్తుభాఖ్యం సోదరమాలిఙ్గితారమాయా భగవ
దాలిఙ్గనేచ్ఛాం జనయతీతి చ ధ్వన్యతే తులస్యాదిస్రజాం పరిమళేన
హేతునా ప్రకర్షేణ మూర్ఛన్తి కాష్ఠాభ్రాణి యస్య తమ్ కాష్ఠాః ది
శః అభ్రంఖమ్ దిశాకాశసర్వావకాశమభివ్యాప్నోతి తులస్యాదిస్రక్ప
రిమళ ఇతి భావః ఏతేనకేవలం దయాకాశసర్వోపి పరిమిళిత ఏ
వేతిధ్వన్యతే

శ్లో॥ సమాంసవ్యాలమ్బిప్రతపతపనీయాఞ్చలలస
ద్దుకూలప్రద్యోతప్రహసితసురాకోలహరికమ్
మధుప్రఖ్యక్షోఘక్షతజభుజకీర్తిప్రతిలస
న్మృదుస్థూలాంసం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమనే॥ (౩౪)

సమయోరంసయోర్భుజమూలయోర్వ్యాలమ్బిలమ్బమానమ్ యత్
ప్రకర్షేణ తప్యతే ఇతి ప్రతపం తప్తమిత్యర్థః తపనీయం స్వర్ణం తన్మ
యేనాఞ్చలేన లసద్దుకూలం తస్య ప్రకృష్టేన ద్యోతేన దీప్త్యా, ప్రక
ర్షేణ హసితా సురాకోలహారికాః స్వర్గఙ్గాప్రవాహాః యస్య తమ్ అం
సాలమ్బిదుకూలం శ్వేతకాన్త్యా యద్యపి గఙ్గాప్రవాహతుల్యం తథా
పిగఙ్గాయాః స్వర్ణాఞ్చలశోభాభావాత్తతోఽప్యుత్తరీయముత్కృష్టమి
తిభావః కిఞ్చ గఙ్గాప్రవాహ ఏకధైవ ప్రవహతి నతు ద్వేధా దుకూ
లన్తువామదక్షిణాంసద్వయవ్యాలమ్బేన ద్వేధా ప్రవహతి ఇత్యతో
ప్యస్మాద్దుకూలాద్గఙ్గాయా అపకర్ష అతఏవ ప్రహసితేతి ప్రోపస
ర్గనివేశః అంసయోస్సమత్వవిశేషణేన మహాపురుషత్వం వ్యజ్యతే మ
ధుప్రఖ్యానం మధుప్రముఖానాం రక్షసామోఘస్య సమూ
హస్య క్షతేన సంహారేణ జాయేతే ఇతి జే తాభ్యాం భుజకీర్తిభ్యాం
భుజయోః కీర్తీ ఏవ భుజకీర్తీ ఇతి శ్లిష్టరూపకమ్ అలఙ్కారవిశే
షః ప్రతిలసన్తౌ ఉచ్చైర్లసన్తౌ భుజకీర్త్యోః ప్రాతిభత్యేన లసన్తౌ ఇ
తి వా మృదూ స్థూలౌ అంసౌ యస్య తమ్ హయవదన భుజా
భ్యాం మధుకైటభాదిరక్షసాం నిహతత్వాత్ తద్వధజన్యా జయల
క్ష్మీరూపా కీర్తిః ప్రత్యేకం భుజావవలమ్బ్య భుజకీర్త్యలఙ్కారరూపేణ
భాతీతి భావః యద్యపి కీర్తిస్సితా భుజకీర్త్యలఙ్కారో మణిమయ
త్వేన పీతత్వాదివర్ణకః తథాపి హయవదన తనూనిస్సరదమన్దశ్వేతశో

భావిలిప్తస్సన్ సోపి సితవద్భాతీతిబోధ్యమ్ భుజానాశ్చతుష్టయత్వేపి భుజమూలయోరంసయోర్ద్విత్వాద్భుజకీర్త్యోరపిద్విత్వ మేవేత్యూహ్యమ్ అత్ర నివీతో తిరీయో భుజకీర్త్యలంకృతో హయవదనః కవినా ధ్యాతః॥

శ్లో॥ మహాభోగ్యాభోగప్రతిభటభుజాదణ్డయుగళ
ద్వయీనిర్ధూతార్ద్రిత్విడుపలమయస్తమ్భసుషమమ్।
అశోకస్రగ్లక్ష్మీహాసచణలక్ష్మీభుజలతా
వగాఢాంసోచ్ఛేదం హయవదనమీడేస్థితమయే॥ (39

మహాభోగీ ఆదిశేషః భోగిషు తస్యమహత్త్వాత్ తస్యాభోగశ్శరీరం తత్ప్రతిభటభూతయా భుజాదణ్డయుగళద్వయ్యా భుజదణ్డచతుష్టయేన నిర్ధూతా ఆర్ద్రిత్విడుపలమయస్తమ్భసుషమా.చన్ద్రికాన్తమణిస్తమ్భశోభా యస్యతమ్ భోగిభోగవన్మృదుత్వాచ్చన్ద్రికాన్తమణిస్తమ్భస్య శీతస్య భుజస్య శాత్యదాభావః అశోకస్య పుష్పాణ్యశోకాని తేషాం స్రజో మాలాయాః యా లక్ష్మీశ్శోభా తస్యాః పరిహాసచణయా లక్ష్మ్యా భుజలతయా దక్షిణబాహునా అవగాఢః పీడితః అంసోచ్ఛేదః దక్షిణాంసౌన్నత్యం యస్యతమ్ అవగాఢ ఇత్యనేన గాఢం కంఠే గృహీత ఇతి వ్యజ్యతే అశోకపుష్పమాలయేవ లక్ష్మీభుజలతయా హాయవదనః పూజ్యతే ఇతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ సహస్రారచ్ఛాయాగతి ధృతసహస్రాంశుతపన।
ప్రవేశాగ్నిజ్వాలామణివలయసంవేల్లితకరమ్।
కరామ్భోజచ్ఛాయావిషయజనహంసప్రతతికా।
వగాధచ్ఛాయాఖ్యం హాయవదనమీడేస్థితమయే॥ (40

సహస్రారస్య చక్రస్య చ్ఛాయాయాః కాన్త్యా గతయేలా భాయద్ధృతాస్సహస్రమంశవో యేన తస్య తపనస్య సూర్యస్య ప్రవేశో యస్మింస్తస్య అగ్నేర్యాః జ్వాలాః తా ఏవ మణివలయాః తైః సంవేల్లితా వృతాః కరాః చత్వారో యస్యతమ్ చక్రస్య సహస్రారత్వాత్కిల ఏవం విధదీప్తిమత్త్వమిత్యాలోచ్య తాదృశదీప్తిలాభార్థం స్వయమపి సూర్యస్సహస్రాంశుర్యైవకేనాప్యుపాయేన భూత్వాత థాపి తాదృశకాన్త్యలాభేన నిర్విణ్ణః అగ్నౌ వివేశ తథావిధ సూర్యాగ్ని జ్వాలానద్ధయవదన కరకఙ్కణాని భాన్తీతి భావః ఏతేనసూర్యస్యాప్యగ్నేస్సహస్రార కాన్త్యభావేన నిర్విణ్ణస్య శకలీభూతస్యజ్వాలాః తాదృశకాన్తి లాభార్థం భగవత్కరకమలం మణికఙ్కణచ్ఛలేన ప్రపన్నా ఇతి ధ్వన్యతే సూర్యస్య నిశాస్వగ్ని ప్రవేశశ్శ్రుతి సిద్ధ ఏవకిఞ్చ కేవలసూర్యస్సహస్రాంశుర్భూత్వాపి సహస్రారసదృశకాన్త్యలాభేన హేతునా అగ్నౌ ప్రవిశ్య అగ్నిసాహిత్యేనాపి తాదృశకాన్తి మప్రాప్య నిర్వేదేన నిర్భిన్నశ్శ్రీభగవత్కరకమలం శరణం ప్రపన్న ఇతి చ ధ్వన్యతే అపి చ భగవత్కరసమ్బన్ధాదేవ సహస్రారస్యైవం విధకాన్తిమత్త్వమిత్యాలోచ్య సూర్యోప్యగ్ని సల్లాభార్థం భగవత్కరం ప్రపన్న ఇతి చ ధ్వన్యతే సంవేల్లితేత్యనేన అగ్నిః జ్వాలారూపైః బాహుభిః సహస్రారసదృశకాన్తి దానార్థం భగవత్కరం దృఢంజగ్రాహేతి ధ్వన్యతే కేవలాత్సూర్యాత్ ససూర్యాదగ్నేరపి కాన్తిరపి జయేసహస్రారముత్కృష్టమితి ససూర్యాగ్నివత్కఙ్కణాని భాన్తీతి చని ష్కర్షః కరామ్భోజస్య చ్ఛాయా అనాతపః తద్విషయో యో తనః స ఏవ హంసవ్రతతిః హంససమూహః తయా అవగాఢం చ్ఛాయారూపనుమ్బు యస్య తమ్ ఏతేన హయవదనస్య సరసా

దృశ్య ముక్త ప్రాయమ్ యవదనస్య కర చ్ఛాయా తు జలమ్ అం
మ్భోజాని కరాః హంసాస్తు శరణాగతలోక ఇతి అత్ర హంసప్రత
తికేత్యనేన పరమహంససమూహా ఇతి ధ్వన్యతే హంసా హి జ్ఞానినః
భగవత్సరసి నిత్యం మజ్జన్తి భగవత్కరాబ్జం పరిహ్లాదే ఇవతేషు ని
ధీయతే ఇతి కరాబ్జచ్ఛాయావిషయత్వం తేషామ్ కరాః కమలాని
వ భాన్తీతి నిష్కర్షః॥

శ్లో॥ సహస్రారి శుభ్రజ్ఞా విషయనిజబిమ్బోద్ధరగతా।
నలజ్వాలోద్వా న్తికుపితసురవిద్వేషితమసమ్।
సహస్రారం బిభ్రత్ కరజలరుహిత్వం విజయసే।
సుహృత్సర్వేషాం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(41)

సహస్రాంశురితి పరిజ్ఞాయాః బుద్ధేర్విషయభూతస్య నిజస్య
చక్రస్య బిమ్బస్య మణ్డలస్యోదరం గతో యోనమోగ్నిః తస్య జ్వా
లానాము ద్వాన్త్యా ఉద్వమనేన కుపితం సురవిద్వేషిరూపం తమః
యేన తథ అహ్ని అగ్నిసూర్యప్రవేశసత్వాత్సహస్రారే సూర్యబి
మ్బభ్రాన్త్యాఅగ్నిః ప్రవిష్టః దీప్తివిషయే తుచ్ఛస్యాగ్నేస్యాన్తః ప్ర
వేశమ సహమాన ఇవ సహస్రారస్త మగ్నిముద్వమతీతి భావః అగ్ని
ముద్వ మతీత్యనేన అతిశయతేజోవత్త్వం చక్రస్య ఫలితమ్ ఏతా
దృశం సహస్రారం కరకమలే బిభ్రత్త్వంసర్వేషాం సుహృత్సన్ వి
జయసే నహి తవ కోపి శత్రుర్నామః త్వచ్చక్రాద్భియా సర్వేపి శ
త్రవస్సుహృదో భూత్వా త్వచ్ఛరణాగతత్వాదితి భావః వస్తుతస్తవ
ఆత్మభూతస్య సుహృత్త్వాన్న కశ్చిదపి శత్రురితి పరమార్థః॥

శ్లో॥ విభోత్వచ్చక్రాగ్న్యుజ్జ్వలరుచిపతజ్జీకృతతనోః।
పతఙ్గస్యాద్యాపిప్రతిలసతి బిమ్బం వ్యవయవమ్।

భవత్తేజఃపిణ్డకిమిదమథ నాముష్య జగతి|
ప్రతిద్వన్ద్వీభూతం త్వాం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (42)

హేవిభో త్వచ్చక్రాగ్నినా ఉజ్జ్వలరుచా పతఙ్గీకృతాతమర్య స్య తస్య త్వచ్చక్రాగ్నా పతఙ్గభూతస్య త్వర్థః పతఙ్గస్య సూర్యస్య బిమ్బమద్యాపి వ్యవయవం విగతావయవం సత్త్వతిలసతి ప్రతిభాతి యథా హి పతఙ్గః పక్షీ అగ్నిజ్వాలాయాం దగ్ధపత్రిఃదగ్ధానయవః అ ణ్డవద్భవతి తద్వద్భానురపి చక్ర తేజసి దగ్ధానయవః అణ్డాకారేణ దృ శ్యతే ఇతి భావః అతఏవ భానోఃపతఙ్గ ఇత్యభిధా ఇతిగూఢాశయః అథేతి పక్షాన్తరే ఇదం భవత్తేజ పిణ్డః కిమ్ ఏతేన ఇతఃపూర్వంచ క్రస్య అగ్నితోఽ ప్యుత్కృష్టతేతి ఫలితమ్ అగ్నిర్హి తేజోమయః తదు చ్చతేజః భవదీయ మేవేత్యత దుత్కృష్టాయాః పరమాంశః కుతఃఅ స్యచక్రస్య జగతి ప్రతిద్వన్ద్వ ప్రతిపక్షి పదార్థోనాస్తి అద్వితీయమి తిభావః త్వత్తేజోయథా అప్రతి భటస్తథాచక్రస్యాప్యప్రతిభటత్వా చ్చక్తేతేజః పిణ్డత్వాభావఇతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ బుధప్రజ్ఞాభూభృన్మథితనిజకీర్త్యబ్ధిపయ|
స్సరస్వన్మధ్యాత్పోద్గమితనవనీతద్గరకరమ్|
కరామ్భోజచ్ఛాయానిలయకలహంసద్గరవర|
ప్రభాపూతాత్మీయం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (43)

బుధాఃపణ్డితా దేవాశ్చ తేషాం ప్రజ్ఞేవ భూభృన్మన్దరః తేన మథితాయాః నిజకీర్తేర్హయవదనయశస ఏవ ఉద్ధతపయస్సరస్వతః త రఙ్గసఙ్కులక్షీరసముద్రస్య మధ్యాదుత్పోద్గమితం యన్నవనీతం చన్ద్ర రూపం గాదవాచరణ దరిశ్యక్షః కరేయస్యతమ్ మన్దదణ్డేనఉన్మథితా

దుద్ధతపయసాం-ద్దధిఘటాద్య థానవనీతముదేతి తద్వన్మన్థరనిర్మథితా
త్ క్షీరసముద్రా త్తరఙ్గోద్ధతాచ్చన్ద్ర ఉదితవాన్ చన్ద్రవద్ధరోపిహాయ
వదన కీర్తి సాగరాన్నిర్మథితాదుదభూదితి చన్ద్రనవనీతవ్యయసా ద్వ
శ్యం దరస్య కరరూపస్య అమ్భోజస్య ఛాయా దీప్తిరనాతపఞ్చ
నిలయోయస్య సః యః కలహంసః స ఇవాచరతః దరవరస్య ప్రభ
యాపూతా ఆత్మీయాః యస్య తం హయవదనశఙ్ఖప్రభా గఙ్గాప్ర
వాహా ఇవ భగవద్భక్తానభివ్యాప్య పునాతీతి భావః అత్ర దరస్యరా
జహంససాదృశ్యముక్తమ్ ప్రభాయా గఙ్గాసాదృశ్యన్తు ధ్వన్యతే ఛా
యానిలయేత్యనేన శఙ్ఖః కరలగ్నో వా న వా నాహం జానే కిన్తు శఙ్ఖ
కరయోః ప్రభాద్వారా సమ్బన్ధో దృశ్యతే ఇతి కవ్యభిప్రాయః॥

శ్లో॥ త్వదీయానాంముక్తిస్త్రీతులకరపీడామయవిధౌ।
ధ్వనంత్యేవ శ్రీమన్ స్వయమభినవానన్దమకరః।
రవశ్శ్రోత్రే లగ్నో దిశతి రిపవే ముక్తిలలనా।
మమప్యాపి బ్రహ్మన్ హయవదనమిన్దుస్థితమసౌ॥ (44)

హే శ్రీమన్ హే బ్రహ్మన్ శ్రీమత్త్వేప్యవిక్రియాం ద్యోత
యితు. సమ్బుధ్యన్తరమ్ అభినవస్యానన్దస్య మకరో నిధిః ఏతచ్ఛఙ్ఖ
పర్యనరవ శ్రవణాభ్యాం నవనవానన్దస్య ఉదయమానత్వాదిదం వి
శేషణమ్ నూతో్న నూతో్నస్సరో హ్యానన్దః అత్ర అమృయస్సన్ వర్తతే
ఇతి భావః ఏషదరః త్వదీయానాం త్వజ్జనస్య ముక్తిరేవ స్త్రీః తస్యాః అతు
లోయః కరపీడామయః పాణిగ్రహణాత్మకోవిధిః తస్మిన్ స్వయమేవ
ధ్వనతి వివాహే శఙ్ఖధ్వనేశ్శు భావహత్వాత్ త్వచ్ఛఙ్ఖరవః ముక్తిక
న్యాపరిణయకాలిక మఙ్గళధ్వనిరివ భాతీతి భావః అముష్యశఙ్ఖస్య ర
వః శ్రోత్రేలగ్నస్సన్ రిపవేపి ముక్తిలలనాం దిశతి పాణిగ్రహణార్థ
మితి శేషః భగవచ్ఛఙ్ఖరవం శ్రుత్వా యే మ్రియన్తే తేహి ముచ్యన్తే

ఇతిప్రసిద్ధేః అత్రవివాహహేతుభూతః వివాహకాలే మఙ్గళహేతుభూతశ్చ హయవదనశఙ్ఖధ్వనిరితి ఫలితమ్ రిపవేపీత్యనేన శత్రవేపి ముక్తికన్యాదానం కుర్వతస్తవ శఙ్ఖరవస్య భక్తాయ ముక్తికన్యాదానే నళజిక్కితవ్యఋతిర్ధ్వన్యతే శఙ్ఖరవశ్రవణేనైవ శత్రూణామ్మరణే సతి వైయర్థ్యం చాకస్యేతి గూఢభావః॥

శ్లో॥ ద్విరేఫప్రస్తారప్రతిలసితపత్రాన్తరుదయా
స్మరన్దస్రోతస్స్నపితకలహంసం సువిపులమ్।
కరాబ్జచ్ఛాయాభిస్సితజలరుహం పుస్తకమయం।
బహూకుర్వాస్తాం త్వాం హయవదనదిఙ్నసితమయే॥(46)

ద్విరేఫాణామక్షరరూపాణాం భృఙ్గానాం ప్రస్తారేణసమూహేన ప్రతిలసితానాం పత్రాణామన్తరుదయతా మధ్యభాగాన్నిస్సరన్త్యా మరన్దస్రోతసామకరన్దగఙ్గయా స్నపితాః కలహంసా రాజహంసాః కలధ్వనిమన్తో హంసాః పణ్డితాశ్చ యేన తమ్ హంసానాంస్వర్గఙ్గాశ్రయత్వాత్తత్స్రోతస్స్నపితేత్యుక్తమ్ సువిపులమతివిస్తృతమ్ అతఏవ మరన్దప్రవాహస్యాస్యాదావిర్భావస్సఙ్గచ్ఛతే పుస్తకమయం సితజలరుహం శ్వేతారవిన్దం కరాబ్జచ్ఛాయాభిర్బహూకుర్వాన యన్తమ్ కరస్యాబ్జత్వేన సజాతీయసమ్మాననస్యావశ్యకత్వాదితిభావః శ్లో కాద్యాత్మనాగ్రథితేభ్యోఽక్షరేభ్యః రసరూపమకరన్దధునీప్రవహత్యేవ తస్యాన్తువిబుధామజ్జన్తి తేషాం రసజ్ఞత్వాత్ అక్షరాణాం నీలత్వాద్భృఙ్గసామ్యమ్ పత్రాణాం శ్వేతత్వాచ్ఛేతాబ్జదళసామ్యఞ్చేతిబోధ్యమ్ ప్రసిద్ధే కమలే తు మకరన్దః ద్విరేఫైః లిత్వేనస్రవతేవ పుస్తకమలే తు ద్విరేఫైరలఙ్కృతత్వాదేవ స్రవతి నిరక్షరపదే రసాభావాదితిక మలవ్యతిరేకః పుస్తకస్య ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ ప్రభో వ్యాఖ్యాసి త్వం శ్రుతినికరసారంసువిమలం।
స్వకేభ్యశ్చిన్ముద్రారుచిరకరపఙ్కేరుహరుచా।
శ్రుతిశ్రోత్రే లగ్నం మమకమలమేవేదమితి సః।
కృపాక్షీరాబ్ధిం త్వాం హయవదనమీన్దుస్మితముఖే॥ (4(:)

హే ప్రభో శ్రుతిశ్రోత్రేలగ్నం మమేదమేవ కమలమతి సువిమలం శ్రుతినికరసాగరం స్వకేభ్యో నః చిన్ముద్రారుచిరకరపఙ్కేరుహరుచాత్వంవ్యాఖ్యాసికుతః కృపాక్షీరాబ్ధిమ్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠసంయోగశ్చిన్ముద్రా అమూమేవ వ్యాఖ్యాముద్రామాహుః శ్రుతినికరసారం హి వేదాన్తగోచరం పరబ్రహ్మ హయనదన ఏవసాక్షాన్మూర్తిమద్బ్రహ్మతత్త్వమితి చిన్ముద్రయాజ్ఞాప్యతే ఇతిభావః తర్జన్యఙ్గుష్ఠసంయోగశ్శ్రోత్రవివ రనద్భాతి కరస్తు కమలవద్భాతీతి శ్రుతిరూపాయాః కామిన్యాశ్శ్రోత్రలగ్నం కమలన్నామ మత్కర ఏవేతిభక్తేభ్యోహయవదనో వ్యాఖ్యాతి నిజతత్త్వమితిసఙ్గ్రహః శ్రుతిశ్రోత్రేలగ్నమిత్యనేన శ్రుతిభిరహం శ్రూయే ఏవ స తు దృశ్యే ఇతి శ్రుతిభిరపి మృగ్యత్వం భగవతో వ్యజ్యతే కిఞ్చ శ్రుతిరూపాయా వధ్వా అత్యన్తప్రియో వరః అహమేవేతి ధ్వన్యతే మనసఙ్గం వినా శ్రోత్రలగనాసమ్భవాత్ ఏతానతాశఙ్ఖాభశ్శఙ్ఖచక్రకరకమలయుగే పుస్తకంచాన్యహస్తే బిభ్రద్వ్యాఖ్యానముద్రాఞ్చ తకరకమలోమణ్డలస్థస్సుధాం శోకితిచతుర్భుజైఃపుస్తకచిత్రముద్రేరథాఙ్గశఙ్ఖాచసదాదధాన మితిచబ్రహ్మాణ్డపురాణోక్తమనుస్మృత్య శఙ్ఖచక్రపుస్తకచిన్ముద్రాలఙ్కృతకరకమలచతుష్టయంహాయవదనస్యధ్యాతమితిబోధ్యమ్ కృపాక్షీరాబ్ధిమిత్యనేన కృపానదీప్రచేశస్థానీయక్షీరాబ్ధివద్ధయవదనో భాతీతి ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ పురామత్స్యాకారం వదతి తవ రేఖార్ఝషమయీ।
కరామ్భోజస్థేయం తవ చ కమలాయా అవిరహమ్।
ఇదం రేఖాయుగ్మం శ్రుతిరమణ రేఖావ్యరిమయీ।
విరాట్త్వం విష్ణుం త్వాం హయవదనమిద్ధస్థితమహో॥47

హే శ్రుతిరమణ శ్రుతీనాం వేదరూపాణాం స్త్రీణాం రమణ ప్రియ తవ కరామ్భోజస్థా ఇయం ఝషమయీ రేఖా పురా ప్రాచీనం తవ మత్స్యాకారం వదతి స్మారయతీతి యావత్ ఇదం రేఖాయుగ్మం తవ చ కమలాయాశ్చ అవిరహం నిత్య సంయోగం వదతి జ్ఞాపయతి స్త్రీపుంరేఖే ఉభేహి మిళిత్వా కరే స్థితే చేత్తస్య భార్యానుకూల్యంభవతీతి సాముద్రికాత్ అరిమయీచక్రరూపిణీ రేఖావిరాట్త్వంవిరాట్పురుషత్వం విగతో రాజాయస్మాత్తస్య భావం సర్వాధిరాట్త్వఞ్చవదతి యస్యకరే చక్రరేఖా తస్యచక్రవర్తిత్వాత్ అపీత్యస్యాకి ఇచ్ఛేత్యర్థః ఏవంరేఖాభిర్యద్యద్వ్యాఖ్యాతం తత్సర్వం క్రోడీకృత్యాహ విష్ణుమితి॥

శ్లో॥ కరామ్భోజచ్ఛాయాజలనిధిచరోయం తవ ఝష।
శ్శ్రుతీర్దత్తే పాదామ్బుజనఖవిభాధూతతమసే।
విధాత్రే ప్రద్యోతన్మణివలయసఙ్ఘధ్వనిమిషాత్।
ధరాభారోద్ధారం హయవదనమిద్ధస్థితమహో॥ (48)

హే శ్రుతిరమణేతి పూర్వస్యాత్రాన్వయః తవ కరామ్భోజచ్ఛాయాజలనిధిచరోయం ఝషః రేఖారూప ఇత్యర్థః తవపాదామ్బుజనఖవిభయా ధూతం తమః రజోభిభవజనితం యస్య తస్మై విధాత్రే ప్రద్యోతన్మణివలయసఙ్ఘధ్వనిమిషాచ్ఛ్రుతీర్వేదాన్ దత్తే మత్స్యరేఖా హి కరమూలే వర్తతే వలయసఙ్ఘశ్చ తత్సన్నిధావేవేతి వలయధ్వనేర్మత్స్యధ్వనిత్వవ్యపదేశ స్సుఘటః ఏతేన మత్స్యావతా

నో నామాయమేవేతి మన్మనే షాంత్వన్యః కశ్చనాస్తి విధాత్రే వేద ప్రదానస్య అన్యేనైవ క్రియమాణత్వాదితి కవ్యాశయః ధరాయా భారభూతానాం రక్షసాముద్ధారః ప్రహరణం యస్మాత్తమ్ నిఖిల రాక్షసచక్రక్షపణమిత్యర్థః ఏతేన మత్స్యావతారే ఘోరకోవధఆ సిత్సహాయపపన కర్తృక ఏవేతి ధ్వన్యతే॥

శ్లో॥ ముఖాగ్ర్యచ్ఛమాణిక్యచ్ఛదపరిలసత్కోకనదక।
ప్రతిద్వన్ద్విశ్రీమాకరలలితకాసారదుర్లసమ్।
విభూషామాణిక్యానస్ఫురితకమలాహస్తజలజ।
చ్ఛదక్షిప్తస్వేదం హయవదనమీడ్యస్థితిమయేః॥ (49)

ముఖేషు అగ్రేషు అచ్ఛద్విభాస్వన్తిమాణిక్యాని యేషాన్తై ర్ఛదైః దళైః పఞ్చభిఃపరివృతం యత్ప్రశస్తం కోకనదం తేన ప్రతిద్వన్ద్వినా శ్రీయుక్తలక్ష్మీకరేణలలితమత ఏవ కాసారవదాచరత్ ఉరః యస్య తమ్ హయవదనస్య వక్షః సర ఇవ భాతి తత్ర లక్ష్మీదక్షిణహస్తః కోకనదవద్భాతి అశోకప్రసగ్లక్ష్మీహాసనచణః లక్ష్మీభుజలతా వసుగ్ణాం సోచ్ఛేదమితి పూర్వమేవోక్తం హి లక్ష్మీహస్తః భగవదురసి లమ్బతే ఇతి భుజస్య అంసస్థితత్వే కగో హి వక్షసిలమ్బతే కోకనదదళవదంగుళయః యది కోకనదదళేషు మాణిక్యానిసన్తి త్వార్తి తైర్నఖా ఉపమీయన్తే ఇతిభావః విభూషాణాం కఙ్కణానాం సిక్యాణేన స్ఫురితః దీప్తః యః కమలాయాః హస్తః తత్ర స్థితస్యజలజస్య ఛదైః క్షిప్తః స్వేదః యస్య తమ్ లక్ష్మీః వామహస్తేనపఙ్కజంధృత్వా తేన భగవన్తం వీజయతీ త్యత్రవస్తుస్థితిః స్వేదబిన్దవస్తుమాక్తికాన్యేవభగవతో మరత్వేనస్వేదానుపలమ్భాత్ రమాహస్తలీలారవిన్ద దళసమ్పర్కాదితస్తతః భగవదురసి ముక్తాహారగ

తముక్తాశ్చలన్తీతి పరమార్థః ఏతావతా లక్ష్మీకటాక్షాచ చిన్తితా॥

శ్లో॥ రదచ్ఛాయోన్మగ్ధ ప్రతిపదనవ త్ఫేనసుషమా।
సముద్దీప్తస్మేరద్యుతినిచయసృష్టాభ్రసరితమ్।
వివక్షుం నః కిఞ్చిత్స్ఫురితమివనిర్లమ్బమధరం।
దధానం సర్వజ్ఞం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (౨౦)

రదానాందన్తానాంచ్ఛాయయా ఉన్మగ్ధైః ప్రతిపదంనవ ఇవా చరణయః ఫేనైః తస్య సుషమయా సముద్దీప్తస్య స్మేరస్య ద్యుతినిచయేనసృష్టాఅభ్రసరిదాకాశగఙ్గాయేనతమ్ ధ్యాతృహృదయాకాశేతా దృశీస్మేరద్యుతిర్యాప్య ప్లవానా గఙ్గానదీవ భాతీతిభావః సర్వజ్ఞం త్వాన్నః ప్రతి కిఞ్చిద్వివక్షుమివ స్థితం కుతః స్ఫురితం చఞ్చలం నిర్లమ్బం నితరాం లమ్బమాన మధరం దధానమ్ అధరోష్ఠస్య లమ్బమానత్వముత్తమాశ్వస్య లక్షణమ్ వివక్షోరోష్ఠచాలనన్తు స్వాభావిక మేవేతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ హృదభ్రాభివ్యాపిప్రవిమలకృపాక్షీరజలధి।
ప్రజృమ్భద్భృఙ్గోష్టద్వయకలితడిణ్డీరరుచిరమ్।
ముఖద్వ్యాతాయాతప్రతిఫణితవేదోచ్ఛ్వాసనం।
దధానం విష్ణుం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (౨౧)

హృదభ్రం హృదయాకాశమభితోవ్యాపిని ప్రవిమలకృపాక్షీర జలధౌ పక్షరేణజృమ్భమాణావల్గన్త్యః గ్రాహిణీః తే తేఒష్ఠౌ తా. ద్వాభ్యాం కలితేన లగ్నేన డిణ్డీరేణ రుచిరమ్ హయవదనస్య సర్వమపి హృదయం కృపాబ్ధిపరిపూర్ణం భవతి తేన అన్తరవకాశాభావాత్తరఙ్గా ద్వ్యోష్ఠద్వయరూపేణబహిరుద్గతౌ తత్రలాలాజలం డిణ్డీరవద్భాతీతి భావః లవ

ణసముద్రతరఙ్గాణాం కిఞ్చిన్నీలత్వాద్ధయవదనోష్ఠయోస్స్వచ్ఛత్వా
చ్చ క్షీరజలధితరఙ్గానిత్యుక్తమ్ మరుతాం నిశ్వాసవాయూనాం యా
తాయాతాభ్యాం ప్రతిఫణితాః శిష్యైః ప్రతిపోక్తాః వేదాః యయా సా
ఉచ్ఛ్రితా నాసికా యస్య తమ్ ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాభ్యాం నాసికాయాశ్చ
లనం స్వాభావికమేవ పరిక్లృప్తానాం వాయూనాం రవ్యాపి స్వాభా
విక ఏవ అయం తు హయవదననాదారవః వేదధ్వనిరేవేతి భావః ఏ
వం విధం హయస్య వదనమ్ముఖం దధానమిద్ధస్మితం విష్ణుం త్వామ
హమమే ఇత్యన్వయః స్వోముఖాన్నిర్గతాననన్త వేదాదివిద్యాప్రబో
ధీకృతేతి దణ్డకప్రమాణానుసారేణ నాసాతో వేదప్రాదుర్భావోఽస్య
స్వాభావిక ఏవేతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ సమఞ్చచ్ఛ్రుత్యన్తజ్వలితమణిమత్కుణ్డలరుచి
పరిదీపప్రస్తారప్రతిపదవినీరాజితముఖమ్।
లసద్గణ్డచ్ఛాయాజలజసితకఙ్కుహాదృశం।
స్మరామో హ్రభ్రూకం హయవదనమిద్ధస్మితమయే॥ (62)

సమ్యగఞ్చద్భ్యాం శ్రుత్యన్తాభ్యాం శ్రోత్రాన్తాభ్యాం శ్రు
త్యన్తైర్వేదాన్తైరితి చ జ్వలితమణిమత్కుణ్డలరుచయ ఏవ ప్రదీపాః
తేషాం ప్రస్తారేణ సమూహేన ప్రతిపదం ప్రతిక్షణం వినీరాజితంవి
శేషేణ నీరాజ్యమానమ్ముఖం యస్య తమ్ స్త్రియో యథా ప్రదీపైః
పుమాంసం నీరాజయన్తి తద్వత్ శ్రుత్యన్తాః భగవచ్ఛ్రోత్రాన్తత్వ
తాదాత్మ్యమేత్య మణిమయకుణ్డలరుచిభిర్భగవన్తం నీరాజయన్తీతి
భావః ప్రతిపదమిత్యనేన చలనే సతి హి మణయః కిరణానుద్వమన్తీ
తి యన్తా శ్రోత్రచలనం తదా మణీనాం కిరణదీపప్రాదుర్భావః తద్వై

న తైరస్మన్ముఖస్య నీరాజనమితి ఫలితమ్ నీరాజనం చాత్ర శోభోత్పాద
కత్వమేవ కుణ్డలాభ్యాం హి ముఖం శోభతే లసతో ర్గణ్డయోః ఛా
యారూపే జలే జాయతే ఇతి తథోక్తే సితపఙ్కజే హి ఇవ దృశౌ
యస్య తత్ గణ్డసమీపవర్తిత్వాన్నయనయోః గణ్డరూపనగోస్త్రరు
దితత్వోత్ప్రేక్షా స్మరస్య అసమన్తాన్మోహం యాభ్యాం తే భ్రువౌ య
స్య తత్ మన్మథోఽపి ముహ్యతీతి కిము తాన్యే ఇతి భావః యద్వా ధ్యా
తృచిత్తవిలోభీ మన్మథో భ్రూశోభయా ముహ్యతీతి ధ్యాతౄణాం ధ్యా
నే నిర్విఘ్నత్వం . సిధ్యతీతి భావః

శ్లో॥ ప్రహీరాలఙ్కారద్యుతిభరపరీహాసవిషయ।
స్ఫురత్సవ్యావర్తామ్బుజసులలితశ్రోత్రయుగళమ్।
స్ఫుటశ్వేతామ్భోజద్యుతిపరికరాధ్యాపకదృశమ్।
దధానం శ్రీగం త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమహే॥ (౨౭)

ప్రకృష్టో యః హీరమయోఽలఙ్కారః కుణ్డలాభిధః తద్రుచి
భరరూపస్య తద్రుచిభరకర్తృకస్యేతి వా పరీహాసస్య విషయః
స్ఫురన్ సవ్యావర్తామ్బుజః దక్షిణావర్తశఙ్ఖః యస్య తత్ సులలితం
శ్రోత్రయుగళం యస్య తదితి హయవదనవిశేషణమ్ హయస్య వదనం
హి సులలితశ్రోత్రయుగళన్తు కిఙ్కరి చ దక్షిణావర్తశఙ్ఖం పరి
హసతీతి భావః శ్రోత్రయుగళసన్నిధిప్రహీరాలఙ్కారపరిహాసస్య ద
క్షిణావర్తశఙ్ఖః విషయభూత ఇతి హయవదనం తాదృశ శ్రోత్రయు
గళసహితమితి చ సమాసద్వయయావదర్థః స్ఫుటస్య వికసితస్య శ్వే
తామ్భోజస్య ద్యుతిపరికరమధ్యాపయత ఇతి తథోక్తా దృశౌ యస్య
తత్ హయవదనం హి దృశైవ శ్వేతామ్భోజరాగచ్ఛా। తస్య ద్యుతి
సమూహాత్మకపద్మమధ్యాపయతీతి భావః ఏతేనదృగేవ శ్వేతామ్భో

జంజి నవతీ కిముత వదనమితి కైముత్యన్యాయో ద్యోత్యతే ఏవంవి
శేషణద్వయవిశిష్టం హాయస్య వదనం దధాన మిన్దుస్మితం విష్ణురూపా
మయే ఇత్యన్వయః॥

శ్లో॥ ద్విమూర్త్యోః రద్వైతం తవముఖవిభాయాం హిగతయో
హరిర్మధ్యస్థస్త్వం లసని మృగనాభీతిలకవత్॥
భవత్ఫాలాపమ్యాధిగమనకృతే చిహ్నమవహత్।
హిమాంశుః కిమ్మధ్యే హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (54)

అయే ఇత్యస్యావృత్తిః అయే హేహయవదన ద్వే చ తేమూ
ర్తీ చ ద్విమూర్తీ తయోర్ద్వయోర్మూర్త్యోరిత్యర్థః బ్రహ్మవిష్ణు మ
హేశ్వరాభిధమూర్తి త్రయమధ్యే బ్రహ్మ మహేశ్వరయో
రితి యావత్ తవ ముఖ విభాయా మద్వైతం గత యోస్స
తోః మధ్యస్థో హరిర్విష్ణుః త్వం మృగ నాభీ తిలకవత్ ముఖవిభా
యాం లసని త్రిమూర్తి ధారీనారాయణోపి బ్రహ్మమహేశ్వర
మూర్తీ ఆత్మన్యుపసంహృత్య స్వయం విష్ణుస్సన్ భాతి హయవద
నస్యాపి నారాయణత్వాదేవ ముక్తిః వస్తుతస్తు భగవన్ముఖే త్రిపుం
డ్రవర్ణ నమనేన కృతంతథా హి తిరుమణికృతయోరూర్ధ్వపుణ్డ్రయో
శ్శ్వేతత్వేన భగవన్ముఖే అలక్షితయోస్సతోః ఏకా మధ్యస్థకస్తూరీ
రేఖాబ్రహ్మేశ్వర యోరుపసంహృతయోర్విష్ణువదవతిష్ఠతేఇతిభావః క
స్తూరీతిలకో విష్ణువద్భాతీతివక్తవ్యే విష్ణుఃకస్తూరీతిలకవద్భాతీత్యుక్తిః
ప్రతీపాలఙ్కారార్థమ్ హిమాంశుః భవతస్తవఫాలస్యనతిలకస్యాస్యే
తిభావః ఔపమ్యస్యాధిగమ కృతేలాభార్థమ్మధ్యే చిహ్నమవహత్కి
మ్ కస్తూరీతిలకాఙ్కితభవన్ముఖశోభాతుల్యశోభా మమ భూయాద
తి కిమిన్దుః కళఙ్కిత ఇతిభావః అత్రాపి ప్రతీపమేవ కిన్తు ఉత్ప్రేక్షా

శ్లో॥ కిరీటాధోబిమ్బస్థగితన వహీరవ్రజమహో।
విశాలం తేఫాలం మృగమదరజస్సఙ్కుచితభమ్।
కిరీటాన్తర్ద్వారప్రతతిమిషతోముష్యసుషమా।
పరీవాహావాప్త్యా ప్రసృతిరివ్ర యవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (55)

అయేఅశ్వాననకిరీటాధోబిమ్బస్థగితన వహీరవ్రజేన హేతునా కిరీట స్య అధోవలయేన్యస్తా యే నూత్నా హీరమణయః తత్పరమ్పరయా హేతుభూతయేత్యర్థః మహచ్చ తద్విశాలఞ్చ మహావిశాలమ్ ఆన్మ హతస్సమానాధికరణఇతి మహాత ఆత్వమ్ అతిశయవిశాలమిత్యర్థః ఏతేన భగవన్ముఖస్య స్వత ఏవ వైశాల్యముక్తం భవతి తే ఫాలం మృగమదరజసా తిలకాయితేన సఙ్కుచితా కా ప్రభా కీర్తిర్వా య స్య తద్భవతీతి శేషః ఫాలస్యయావానవయవసమూహః మృగమదరజ సాఛన్నః తావదవయవసముదాయకృతశోభా యాస్సఙ్కోచాత్ కీ ర్తిపక్షే తు హీరవ్రజకృతా యామహావిశాలత్వప్రథాతస్యాః మృగ మదరజసా సఙ్కోచ ఇతి బోధ్యమ్అయం భావః హయముఖస్యహీ రమణిభూధరప్రతిభటత్వస్య ప్రాయశ ఉద్ఘుష్టత్వాత్ కిరీటాధస్సూన్య తహీరమణిపట్టికాతః ఫాలే విశేషానుపలమ్భేన సహీరమణిపట్టికం ఫాలం మహావిశాలం భాసతే ఇతి సామాన్యాలఙ్కారే భాసమా నే అథమృగమదరజసావిశేషోప్యవభాసతే ఇతి విశేషాలఙ్కారఃత మృగమదరజోమయీ ఊర్ధ్వపుణ్డ్రరేఖాయత్రాస్తీతి త్ఫాలంయత్ర నాస్తేత్తద్ధీరమణిపట్టికేతి అతో మహావైశాల్యస్య సఙ్కోచాత్కీర్తి సఙ్కోచ ఇతి అముష్య తవ ఫాలస్య సుషమా పరీవాహావాప్త్యా

న్తిః సౌన్దర్యపరీవాహో హార్ద్రప్రసరణమ్ కిరీటాన్తర్హీరప్రవతతిః మతో
భాతీతి శేషః తటాకాయితస్య హయముఖఫాలస్య సౌన్దర్యరూపజలః
ప్రవాహవత్ కిరీటమధ్యస్థా హీరమణిలతా భాతీతి భావః ఏతేన ఫాల
దేశాదారభ్య ఆశిఖరం కిరీటస్య మధ్యభాగే హీరమణిలతాస్త్యేతే
తి ఫలితమ్ ఇన్దుస్మితం హయవదనం త్వామయే ఇతి॥

శ్లో॥ కిరీటాన్తర్హీరప్రవతతిపరిపార్శ్వప్రతిలస|
న్నవోద్యద్రత్నప్రకరపరిదీప్తం హృదయఖమ్|
మదీయం ఖం విన్దత్యధికగుణవన్నక్తం దివమపి|
ప్రభోతం త్వాం దేవం హయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (౪౯)

హే అధికకరుణ అధికదయ తవేతి సామర్థ్యాల్లభ్యతే ధ్యాతృహృదయఖే
హయవదనకిరీటస్యైవ ప్రతిభాసమానత్వాత్ కిరీటస్యాన్తర్మధ్యదేశే యా
హీరప్రవతతిః మణిమాలా తస్యాః పరితః పార్శ్వయోః ప్రతిలసతాం
నవానాం నవవిధానాముద్యతాముచ్ఛ్రలసతాం దోషాభావాదితి
భావః ప్రతిలసత్త్వస్యాత్రసత్యాత్వమాత్రపర్యవసానాన్న పౌనరుక్త్య
మితి బోధ్యమ్ ప్రకరేణ పరితో దీప్తం మదీయం హృదయఖమ్ హృ
దయాకాశః ఖమ్ మహాకాశం నక్తం దివమపి విన్దత్యేవ మహాకాశస్య
ఏవం విధపరిదీప్త్యభావాత్ రాత్రౌ చన్ద్రికలానక్షత్రసమ్బద్ధదీప్తిసత్త్వా
త్ దివా తు చిత్రభానుదీప్తిసత్త్వాన్మహాభ్రస్య హృదయాభ్రసామ్యప్రస
క్తిః చన్ద్రకలాయాః పరితస్స్థితానాం నక్షత్రాణాం ప్రకృష్టదీప్త్యభావా
త్ చిత్రభానుదీప్తిసత్త్వేతు చన్ద్రికలాయా దీప్త్యభావాచ్చ తద్వ్యతిరేకః
నవరత్నదీప్తిస్సూర్యదీప్తివత్ హీరలతాదీప్తిశ్చన్ద్రదీప్తివచ్చ భాతీతి
సూర్యచన్ద్రయుగళావభాతం యది స్యాన్నభస్తర్హి హృదయాకాశ
సామ్యం తస్య స్యాదితి సమ్భావనాలఙ్కారో వ్యజ్యతే త. పూర్వో

క్తకిరీట(ప్రవదీప్తం (ప్రసిద్ధమితి హా ఇన్దుస్థితం హాయపదనం త్వామయే ఇత్యన్వయః హే(ప్రభో ఇతి తదనవృద్ధిమహాః శాబస్య లవ కిరీటకాలిత్వం యుక్తమితి ద్యోతయితుమ్॥

శ్లో॥ న తే కూటస్యాగ్రే లసతి తపనో నాపి హిమరుక్।
న తారా నోళమ్పానళ శుచిరమి పైవ్యేవ విభయా।
విభాతీదం సర్వం తదిదమయతే బ్రహ్మపదపీం।
మహానన్ద త్వాం శ్రీహాయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (67)

హేమహానన్ద సర్వేభ్యోపి మనుష్యదేవాద్యానన్దేభ్యః బ్రహ్మానన్దస్య మహత్త్వేన హాయవదనపరబ్రహ్మణో మహానన్దత్వవ్యపదేశః తే కూటస్య కిరీటస్య అగ్రే పురతః తపనస్సూర్యో న లసతి న తారా లసన్తి శమ్పానో లసన్తి శుచిరగ్నిర్నైవ లసతికిన్తు అముష్య విభయైవ సర్వమిదంప సూర్యచన్ద్రాదికం జగద్విభాతి ఏవం తత్త్వప్రాద్ధేతోః ఇదంకిరీటం బ్రహ్మపదపీం బ్రహ్మేతి ప్రతిష్ఠామయతే భజతి బ్రహ్మ భవతీత్యర్థః న తస్య పురతస్సూర్యో భాతి నచన్ద్రతారకానేమావిద్యుతః కుతోయమగ్నిః తస్య భాసాసర్వమిదం విభాతీతి శ్రుతిరత్రానుసంధేయా॥

శ్లో॥ రమావక్త్రామానామృతరుచిశుచిస్మేరసుషమా।
ద్యుగఙ్గాభిప్తానాదివశిశిరసమ్మోదమమహామ్।
వహన్తం దృఙ్మాలామమలకరుణావీచికపటాం।
సితామ్భోజాతాభ్యాం హాయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (68)

రమాయా వక్త్రమేవ అమానామృతరుచిస్సమ్పూర్ణచన్ద్రః తస్య శుచిస్మేర ఏవ సుషమాచన్ద్రికా (చన్ద్రసుషమాయాశ్చన్ద్రికాత్వాత్)సైవ ద్యుగఙ్గా మన్దాకినిద్యుగఙ్గేచేత్యుపమావాతిస్యా మభి

తస్నానాదభ్య జ్ఞనస్నానార్ద్రేతోఽపి శిశిరసమ్మోదసుషమామ్ సమ్మోదహేతౌ సమ్మోదత్వేనోపచారిమ్. తేనచ హేత్వలఙ్కారో వ్యజ్యతే శిశిరా సమ్మోదసుషమా యస్యాస్తామ్ అమలకరుణావీచయ ఇతి కపటం యస్యాస్తామ్ దృఙ్మాలాం సితాపాఙ్గతుల్యాభ్యామక్షిభ్యాం వమన్తమ్ అత్ర నేయం దృఙ్మాలా కిన్తు కరుణావీచయ ఏవేతి దృఙ్మాలాయాం దృఙ్మాలాత్వప్రథమమపహ్నుత్య పశ్చాత్కరుణావీచికపటేతి కరుణావీచిత్వమపహ్నుత్య దృఙ్మాలాత్వం స్థాపితమితి అపహ్నవస్యాప్యపహ్నవః కరుణేత్యాజ స్తస్యారస్యాద్వీచిసాన్నిధ్యాచ్చ నదీ వ్యజ్యతే తేన నదీవీచిసాదృశ్యం దృఙ్మాలాయా అభఙ్గురత్వాది రూపం ఫలతి కరుణయా యద్యపి దృఙ్మాలా శిశిరా తథాపి తస్యాశ్శైశిర్యే హేత్వన్తరం సమ్భావితం ద్యుగఙ్గాభిస్నానాదివేతి అనూనామృతరుచిరిత్యనేన అమృతరుచేర్యదస్త్యానత్వం కళఙ్కక్షయాదిభిస్తదస్య వక్త్రస్యనాస్తీతి రమావక్త్రస్య చన్ద్రాతిరేకో వ్యజ్యతే తత్తాదృశహయవదనాఙ్కో హరిణలాభాల్లక్ష్మీరత్నదం హసతి తన్నన్దహాసచ్ఛాయాయాం హయవదనో నిమగ్న ఇవలక్ష్యతే భక్తేష్వనుకమ్పయా దృఙ్మాలాః వేషయతి తతశ్చమహానన్దో భవతి భక్తానామితి ముఖ్యాభిప్రాయః వమన్తమిత్యనేన తు కరుణా హి మనస్యుత్పద్య తత్రామాత్వా దృగ్వీచిమిషేణ బహిర్నిర్గతేతి వ్యజ్యతే ఇతి॥

శ్లో॥ రమావక్త్రాప్సుప్రార్పితగళగతేన్దీవరమయ।
స్రగుల్లాసస్మేరద్యువిహృతచకోరీపరికరమ్।
రమాలావణ్యాబ్ధ్యుద్భవదమృతకుమ్భప్రతికృతి।
స్ఫురద్య ద్వక్షస్థం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (59)

పూర్వశ్లోకే కటాక్షధ్యానం విధాయాధునా స్మేరధ్యానం విధత్తే కవిః రమావక్త్రరూపేణ అప్యాయత్వేన చన్ద్రేణ అర్పితాయా గళగతా ఇన్దీవరమయస్రక్ తస్యా ఉల్లాసః ఉల్లాసకః ఉల్లాసహేతురితి వా స్మేరః తస్య ద్యుః కాన్తిః తత్ర విహృతః చకోరీపరికరః యస్య తమ్ చకోరీపరికరః స్మేరద్యుతౌ విహరతి చన్ద్రికాభ్రాన్త్యా ఇతి భ్రాన్తిమదలఙ్కారో వ్యజ్యతే వస్తుతస్తు శచ్యాదీనాం దేవకాన్తానాం నయనరూపిణ్యశ్చకోర్యః భగవత్స్మేరద్యుతౌ విహరన్తి స్మేరం రాగేణ పశ్యన్తీతి భావః అయం చ స్మేరః స్వభక్తలక్ష్మీముఖచన్ద్రసమర్పితోత్పలవికాసాయ భగవతా ముఖేగృహీత ఇతి పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతీత్యుక్తరీత్యా భగవతః భక్తప్రసాదౌన్ముఖ్యం వ్యజ్యతే చన్ద్రస్య ఇన్దీవరప్రియత్వాచ్చన్ద్రేణ ఇన్దీవరస్రగర్పితేతి బోధ్యమ్ వస్తుతస్తు లక్ష్మీనయనాపాఙ్గకేతనేన్దీవర మాలా భగవద్గళే లగ్నా భగవాంస్తు సర్వజగన్మోహిన్యా అపి మోహనం మద్వపుర్లక్ష్మ్యా ఇతి స్మితం కురుతే ఇతి జ్ఞేయమ్ భగవత్కంఠగతేయం న హీన్దీవరస్రక్ కిన్తు లక్ష్మీనయనమాలా ఇతి అత్రాపహ్నుతిర్వ్యజ్యతే ఏతావతా లక్ష్మీర్హయవదనం భృశమనురాగేణ పశ్యతీత్యుక్తమ్ అథ తదాలిఙ్గనం వర్ణయతి రసేతి రమాయా లావణ్యాబ్ధిః రమైవ లావణ్యాబ్ధిరితి వా తత్ర ఉద్భవతోరమృతకుమ్భయోః ప్రతికృతిభ్యాం ప్రతిబింబాభ్యాం ప్రకర్షేణ రజ్యద్రక్తీభవత్ వక్షః యస్య తమ్ ప్రతికృతీత్యనేన వక్షసో దర్పణసామ్యం వ్యజ్యతే రజ్యదిత్యనేన అమృతకుమ్భయోః కాఞ్చనమయత్వం వ్యజ్యతే ఉద్భవదిత్యనేన రమాయా ముగ్ధాత్వం వ్యజ్యతే ముగ్ధాయా హి స్తనౌ ఉత్పద్యమానతాదశాయాం వర్తేతే యద్వా ఉత్ప

స్నే తు ఘటమానమనుష్యాధోభాగోర్ధ్వభాగస్థితశ్రుతకుచకుటవాసాధో
భాగదర్శనాసమ్భవాద్ధేతోః ఉత్పద్యమానత్వమేవ నీరాదర్ధధృత
కుమ్భవత్కుచా భాత ఇతి భావః సముద్రాదమృతకుమ్భోత్పత్త్యాయ
థామన్దరమథనం హేతుః తథాత్రాపి మన్మథమథనం హేతుః మన్మ
థస్యాన్తః ప్రవిష్టత్వాదితి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ తమిస్రం నీలాభ్రం ద్వయమపి మిళిత్వామృతరుచిం।
సమాక్రామత్పార్శ్వప్రపతితమివాలోక్య సుదృఢమ్
కరాబ్జే నిర్బధ్య క్షిపసి కిమభీత్యై హయముఖ।
సుకస్తూరీరేణుం హయవదన మిశ్రస్థితముఖః॥ (60)

అయే! అశ్వానన తవ పార్శ్వప్రపతితమమృతరుచిం సమాక్రా
మదాక్రమ్యస్థితం మిళిత్వా వర్తమానం తమిస్రం నీలాభ్రమిత్యేత
ద్ద్వయమపి కర్తృత్వేనాలోక్య సుదృఢం యథా తథా కరాబ్జే నిర్బ
ధ్య నిష్పీడ్య అభయాయ అమృతరుచా శోభనం కస్తూరీరేణుం క్షిప
సి కిమ్ ఇవేతి వాక్యాలఙ్కారే సమాక్రామదితి వేతి వా అయం భా
వః నీలమేఘస్య తామసస్య చ చన్ద్రవిరోధిత్వాత్ ఏకైకం చన్ద్రా
క్రమణాయ అసమర్థం సత్ తదుభయమపి మిళిత్వా యథాచన్ద్రమా
క్రాన్తుం ప్రవృత్తమ్ తదైవ తద్భీత్యా చన్ద్రో హయవదనపార్శ్వం
జగామ రక్షార్థమ్ స చ భగవాన్ శరణాగతవత్సలతయా తమిస్రనీ
లాభ్రయుగళం హస్తే గృహీత్వా చన్ద్రే భీత్యపగమార్థం విభూతిరజ
ఇవ కస్తూరీరజః ప్రాక్షిపదితి వా స్తవార్థస్తు లక్ష్మీకచభర ఏవ తమిస్ర
నీలాభ్రద్వయమ్ ఏకైకస్య కచభరత్వాభావాద్ద్వయనిర్దేశః తమి
స్రేహి నీలాభ్రేం భృశముజ్జ్వలం భజేత్ నైల్యాత్ లక్ష్మీము
ఖమేవ చన్ద్రః అలఙ్కార్యత్వాకాన్తిరేవ చన్ద్రికా ముఖామలత్వాత్

భగవత్పార్శ్వ గతత్వాన్ముఖచన్ద్రిస్త్యాప్తి పార్శ్వపరిపతి తత్వామ్మహ
స్త్రాక్షేనకచభరస్పర్శ ఏవ తమిస్రసనీలాభ్రయుగళవీడవం లక్ష్మీముఖే క
స్తూరీతిలకవిన్యాస ఏవ అభయరజః ప్రక్షేప ఇతి లక్ష్మీరత్ర వర్ణితా
అనేన చ లక్ష్మీవర్ణనేన భగవతశ్శరణాగతరక్షకత్వం వ్యజ్యతే తి
పసీతివర్తమానని ర్దేశేన లక్ష్మీముఖే హయగ్రీవస్తి లకవిన్యాసం స
మాకురుతే ఇతి లక్ష్మ్యాః ప్రియవాల్లభ్యం హయాస్యస్య లక్ష్మీకాము
కత్వఞ్చ వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ శిరోజవ్యూహాద్యత్పరిమళపరీవాహసుభగ।
స్వసీమన్తచ్ఛాయాధవళితమనోనాధనయనా।
మణీభూషాశిఞ్జా ముఖరితకరామ్భోజమరుతా।
రమా యత్స్వేదా దాహయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (61)

శిరోజవ్యూహాత్ ఇందీవరబృందతుల్యాత్కచభరాదుద్యన్యః
పరిమళపరీవాహః తద్వత్సుభగస్య స్వస్య లక్ష్మ్యాస్సీమన్తస్యచ్ఛాయ
యా ధవళితే మనోనాధస్య హయవదస్య నయనే యస్యాస్సారసా
మణీభూషాశిఞ్జా ముఖరితే కరే యదమ్భోజం తస్య మరుతా
యస్య స్వేదమాసమన్తాద్వ్యతిఖణ్డయతీతి యత్స్వేదాదా భవతి తమిన్దు
స్మితంహయవదనమయే ఇత్యన్వయః స్వతశ్శ్వేతారవిన్దతుల్యయోర్భ
గవన్నయనయోర్ధావళ్యే హేతుః రమాసీమన్తచ్ఛాయేతి సమ్భావితఇ
తి హేతూత్ప్రేక్షా తయా చసీమన్తచ్ఛాయాయాః చన్ద్రికలాసామ్యం
వ్యజ్యతే తేన చ శిరోజవ్యూహస్య తామిస్రతౌల్యమితి కిఞ్చ భగ
వన్నయనారవిన్దయోర్ధావళ్యస్ఫూర్తి చన్ద్రికలా నైవహేతుః చన్ద్రార
విన్దయోర్విరోధిత్వేన ప్రత్యుత అరవిన్దమాలిన్యం ప్రతిహేతుత్వాత్
తస్మాత్ సీమన్తచ్ఛాయాయాః గఙ్గాత్వంవ్యజ్యతే శిరోజవ్యూహస్యచ
అభ్రసామ్యమ్ అపి చ సీమన్తవిధేః పరిమళపరీవాహాయమానత్వేనశి

గోజపుష్పస్యాపాస్య మేఘసామ్యం వ్యజ్యతే మేఘార్ద్ర ప్రవాహాదయః ఏ
వమీషద్వివరదళచ్ఛన్నతటాకసామ్యవ్యజ్యతే తటాకే నీరాధిక్యే సతి త
టాకభఙ్గభీత్యా కియన్నీరం హి బహిరుద్వాస్యతే తదేవ పరీవాహ
ఇత్యుచ్యతే అత్ర తు శిర ఏవ తటాకః పరిమళ ఏవ జలమ్ కేశపా
శస్తు ఉత్పలావరణమ్ సీమన్తవీథిస్తు పరిమళపరీవాహ ఇతి వివేకః
హయవదనస్య దేవత్వేన యద్యపి స్వేదానుదయః తథాపి ముక్తా ఏ
వ స్వేదత్వేన తర్కితా ఇతి బోధ్యమ్ స్వేదోపన్యాసేన నిరన్తర దేవతా
బృన్దసమావేశో హయవదనస్య వ్యజ్యతే లక్ష్మ్యాశ్చ కరకమలస్థితకమల
దళైర్హయవదనం వీజయన్త్యాం సత్యామ్ తదుత్పన్నమరుతా తేన హ
యవదనముక్తాహారగతముక్తా ఇతస్తతశ్చలన్తీతి పరమార్థః॥

శ్లో॥ విధాత్రధ్యాయా యుశ్రుతిమయసరిన్మౌళిజనిభూ।
ర్యదీయా శ్రీనాసా ముఖమమరవిద్వేషిలయభూః।
కరామ్భోజం శమ్భుప్రముఖసురరక్షాగృహమహో।
మహేశత్వాఖిలాశం హయవదనమిష్టుస్థితమయే॥ (63)

హేమ హేశ యదీయా శ్రీమతీ నాసా విధాతా రమేవాబ్ధిమా
యా యిన్యాః శ్రుతిమయసరిన్మౌళేః వేదరూపగఙ్గాయాః జనిభూరు
త్పత్తిస్థలం భవతీతి శేషః వాచో బభూవురుశతీశ్శ్వసతోస్య నస్తః ఇ
తి భాగవతప్రామాణ్యాత్ అనేన చ రూపకేణ నాసాయా హిమవ
త్పర్వతగహ్వరతౌల్యం ద్యోత్యతే తత ఏవ గంగావిర్భావాత్ వేదాధ్య
యనే విధాతుః ప్రథమత్వాత్ తేనే బ్రహ్మహృదాయ ఆదికవయే ఇ
తి భాగవతాచ్చ విధాతురబ్ధిత్వాక్షోభః శ్రుతిగఙ్గయోః పరమపావన
త్వాంశే తౌల్యం కిఞ్చ గఙ్గాప్రవాహవచ్ఛ్రుతిగణస్సాడమ్బరం హయ
వదనవక్త్రాన్నిర్గచ్ఛతే ఇతి గఙ్గాతౌల్యం శ్రుతీనాం వ్యజ్యతే శ్రుతీనాం

వికారశ్రృతిమయీ సా చాసౌసరిన్మాళిశ్చేతి విగ్రహే స్త్రియాః పుంవదితి పుంవద్భావః ఏవం శ్రుతివికార ఇత్యర్థస్య శ్రుతిరూపేతి యావదర్థో బోధ్యః యద్వా శ్రుతిరేవ శ్రుతిమయీ ఇతి స్వార్థేమయట్ సైవ సరిన్మాళిరితి రూపకమ్ యదీయేతి పదం క్లీబత్వేన విపరిణమతే యదీయమ్ముఖం వక్త్రమమరవిద్వేషిణాం మధుకైటభాదీనాంలయభూః లయస్థానమ్ హేషారవోన్నిర్గితాశేషవైదికేయేతిహయగ్రీవదణ్డకమత్ర ప్రమాణమ్ హాయవదనవక్త్రనిర్గత హేషారవశ్రవణమాత్రేణైవ మధుకైటభాదయః పఞ్చత్వం జగ్మురితి హాయవదనస్య మహాపరాక్రమాతిశయో వ్యజ్యతే అమరవిద్వేషిణాం లయో యస్మాత్తస్య అమరవిద్వేషిలయస్య హేషారవస్యార్థాత్ భూః స్థానమిత్యపి సమాసార్థోత్ర ప్రతిభాతియదీయం కరామ్భోజమ్ దక్షిణమ్ శమ్భుప్రముఖానాం సురాణాం రక్షాగృహమ్ తస్యాభయదత్వాత్ అహో ఇత్యాశ్చర్యం తత్ర హేతుస్తు హాయవదనాసాదిభిరేవవేదాతిజన్మాదిసమ్భవః ఇతిఉక్తవాక్యార్థతయాఫలిత మాహాఈశమితి ఈశ్వరమిత్యర్థః సృష్టిస్థితి లయకర్తాహీశ్వరఃన చ మహేశపదేన పౌనరుక్త్యమ్ హేమహారాజేత్యర్థే తత్సమ్బుద్ధిపర్యవసానాత్ తేన చ మహారాజస్యైవ విగ్రహసౌన్దర్యాదిగుణపరిపుష్టిర్వ్యజ్యతే ఈశపదేన తు సర్వజ్ఞత్వాదికో హాన్యస్తరో గుణః ప్రతీయతే॥

శ్లో॥ రవీన్దుభ్యాం సర్వం జగదభివిభో పశ్యతి భవాన్।
ఇతీయం సత్యా హి స్మృతిరఖిలలోకః ఖలు విరాట్।
అన్యగ్రేఖా సాగీ హిమరుచిమయోయా ధవళిమా।
కళఙ్కస్తారావా హాయవదన మిన్దు స్థితమహో॥ (63)

హే అభివిభో సర్వేశ్వర భవాన్ త్వం రవీన్దుభ్యాం స

ద్వం జగత్పశ్య తితీయుస్స్మృతి స్సత్యాహి యతః భవాన్ అఖిలాలో
కా యస్మిన్ స విరాట్ భవతి సర్వలోకాత్మకస్య విరాజః సూర్యచ
న్ద్రౌ నేత్రత్వం యుక్తమేవేత్యర్థః యావాన్ పురుషస్త దనుగుణే ఏ
వ తస్య నేత్రే భవత ఇతి న్యాయాదితి భావః అథ ఉభయోర్నేత్ర
యోస్సమత్వేన ఏకస్య సూర్యత్వ మపరస్య చన్ద్రత్వమిత్యయం భే
దోనుపపన్న ఇతి పక్షాన్తరము పన్యస్యతి అస్యగితి వేతి పక్షాన్తరే
సూరస్యేయం సౌరీ త్వన్నేత్ర యోర్మధ్యే అస్రగేఖా సేయం సౌరీభ
వతి సూర్యాంశః అస్రగేఖాత్వేన వర్తతే ఇత్యర్థః అయంధవళిమా
హిమరుచిమయః శ్వైత్యం చన్ద్రాంశ ఇత్యర్థః తారా తారకా కనీ
నికేత్యర్థః కళఙ్కః అభేదోపచారః కళఙ్కాంశ ఇత్యర్థః అతః ఏకై
కం తవ నేత్రం సూర్యచన్ద్రాత్మకమేవేతి న దోష ఇతి భావః నేత్ర
యోరక్తధాటీ సద్భావో మహాపురుష లక్షణమితి సాముద్రికాః

శ్లో॥ రజః పాదామ్భోజం శ్రుతిభిరపి మృగ్యంతవ విభో।
క్వ పాదః క్వామ్భోజం భ్రమరసులభం యస్య తురజః।
అహో ధన్యా లక్ష్మీర్య దభిరుచిరాపాఙ్గమధుపాః।
భజత్పాదామ్భోజే హయవదన మిద్ధస్మితముఖే॥ (64)

హే విభో తవ పదామ్భో జస్యేదం పాదామ్భోజం రజః శ్రుతి
భిరపి మృగ్యమ్ అపినాకిము తదర్వాచీనై ర్బ్రహ్మరుద్రాదిభిరిత్యర్థః మృ
గ్య మిత్యనేన అద్యాపి మృగ్యతే ఏవ న తు లభ్యతే ఇతి వ్యజ్యతే
శ్రుతిభిరపీతి స్త్రీప్రసిద్ధేశేన సీమన్త సిన్దూరాఢ్యం శ్రుతయః పాదాబ్జర
జో మృగయన్తీతి గమ్యతే అమ్భోజమివ పదం పదామ్భోజమితి
ఉపమితసమాసాత్ పదోపమానస్య అతః పదాదధికస్య అమ్భోజ
స్య సతః కిమితి పదరజో మృగ్యతే ఇత్యత ఆహ తవ పాదః క్వ అ

మ్భోజం క్వ తత్ర హేతుః యస్య అమ్భోజస్య రజస్తు భ్రమరైరపి సుఖేన లబ్ధుం శక్యమితి నన్వత్ర్హి పదామ్భోజ మిత్యపశబ్ద ఏవ స్యా దమ్భోభావాదిత్యతఆహ అహో ఇత్యాదియస్యాఅభిరుచిరాపాఙ్గమ ధుపా భవత్పాదామ్భోజే సన్తి సాలక్ష్మీ ర్ధన్యాహయవదన పదమ మ్భోజం భవితుమర్హతిలక్ష్మ్యాః పాఙ్గరూప భ్రమరాశ్ర యత్వాదిత్య నుమానేన పదామ్భోజమితిప్రయోగస్సునాథ ఇతిభావః ధన్యేత్యనే న అమ్భోజరజోగ్రహణ చాతుర్యం యథా మధు పానామస్తి తథా భగవత్పాదర జస్సేవాచాతుర్యం లక్ష్మ్యా ఏవేతి ధ్వన్యతే కిఞ్చ పద స్య అమ్భోజత్వేన తద్రజః శ్రుతి బ్రహ్మాదిభిరచతురై ర్నాలభ్యతా మ్ యః కోపి చతురః భ్రమరీభూయ తద్రజః కిమితి నాలభత ఇతిశ ఙ్కాయామస్తి ధన్యాలక్ష్మీరిమ్యుక్తమితివ్యజ్యతే ఏ తేనలక్ష్మ్యాపాఙ్గరూప భ్రమరాణాంనిరన్తరతత్పాదరజస్సమ్బన్ధాత్ అన్యేషాంనతత్రప్రవేశా వసర ఇతి చ ద్యోత్యతే అపి చభగవత్పాదంయాదృక్ప్ర సిద్ధామ్భో జం తాదృక్ప్ర సిద్ధ భ్రమరాః లక్ష్మ్యా పాఙ్గా ఏ వేతి ఉభయోఃపదా రవిన్ద లక్ష్మ్యా పాఙ్గభ్రమర యోస్సఙ్గతిశ్లాఘ్యేతి వ్యజ్యతే సాన్వస్య లక్ష్మీవ్యతి రిక్తస్యసర్వ దుర్లభంభగవత్పాదాబ్జమితి ముఖ్యార్థః॥

శ్లో॥ కటాక్షస్తే యత్ర క్వచన నిపతేత్స ద్విజ శిశుః।
సువర్ణ బ్రాహ్మ్యా సత్కృరగతమణీ కఙ్కణ రవమ్।
స్వయం కంఠే శ్లిష్టోభవదురు గుణాన్ గాయతి ముదా।
హరే కారుణ్యాబ్ధేహయవదన మిన్దుస్మితమయే॥ (35)

కారుణ్యాబ్ధే హేహరే తే కటాక్షః యత్ర క్వాపినిపతే త్సః ద్విజశిశుః సత్కృర గతమణీ కఙ్కణ రవంయథా తథా సువర్ణబ్రా హ్మ్యా గీర్వాణవాణ్యా స్వయం కంఠే శ్లిష్ట ఆలిఙ్గితస్సన్ ముదా భవ

త ఉరూన్ గుణాన్ గాయతి యత్ర క్వచనేత్యనేన అతిమూఢత్వం
వ్యజ్యతే ఇదఞ్చ వ్యఙ్గ్యం శిశుపదేన ప్రతిపదోక్తమితి గుణీభూ
తమ్ ద్విజశిశుర్మూఢబ్రాహ్మణ ఇత్యర్థః న తు స్తనన్ధయశ్శిశురత్ర
గ్రాహ్యః అద్విజానామనధికారాత్ ద్విజేత్యుక్తమ్ ఆన్ధ్రహూణా
ది భాషాణాం దుష్టత్వాత్సువర్ణబ్రాహ్మ్యా ఇత్యుక్తమ్ న చ సంస్కృ
త వాణ్యాస్సర్వాధిక్యే వివదితవ్యమ్ తస్యాః దేవతా విషయత్వాత్
ఇదంవ్యఞ్జయితుమేవ సంస్కృత వాణ్యేత్యనుక్త్వా సువర్ణబ్రా
హ్మ్యేత్యుక్తమ్ యథా కాచన నారీ క్వనత్కనక కఙ్కణక్రేఙ్కా
రం కఙ్కణ మహాభాగం స్వయం కంఠే గృహ్ణాతి తద్వదితి వృత్తాన్తో
త్ర వ్యజ్యతే గీర్వాణ వాణీతస్య కంఠేసదాపి శబ్దాయమానా సృత్య
తీతి ముఖ్యార్థః నర్తనమేవాహ ముదాభగవద్గుణానభిగాయతీతి హ
యవదన ప్రసాదాన్మమైవంవిధమత్యద్భుతం కవిత్వం స్ఫురతి తాదృశ క
విత్వానాతానమ్ముదా గాయతీతి భావః అనేన శ్లోకేన సంక్షేపతః వే
దవృత్తాన్తాః వ్యఙ్గ్య మర్యాదయా కథిత ఇతిబోధ్యమ్॥

శ్లో॥ భవద్వార్తాగానామృత జలధి భఙ్గోద్గతపృషు।
త్సమూహాసఙ్గార్ద్రశ్వసన హృతతాపత్రయ రుజః।
హరత్వం బ్రహ్మత్వం సురనగర నేతృత్వమపి హా।
తృణమ్మన్యన్తే జ్ఞా హయవదన మిగ్ధస్మితముఖే॥ (౬౧)

అయే అశ్వాననజ్ఞాః పణ్డితాః భవత స్తవ వార్తానాంమధుకైట
భహననాది గాథానాం గానాత్మకం యదమృతం తస్య జలధేస్సముద్ర
స్య భఙ్గే భృశం రఙ్గే భృశస్వకాశాదుద్గతానాం పృషతాం బిన్దూనాం
సమూహస్య ఆసఙ్గేన హేతునా ఆర్ద్రైః శీతః యశ్వసనః తేన హృ
తా తాపత్రయ కృతా రుజా యేషాన్తేతథోక్తాస్సన్తః హరత్వంబ్ర

హ్మ త్వం విధాతృపద పీం సురనగర నేతృత్వ మిన్ద్రత్వ మేతత్త్రయ మపి కర్మత్రృణం తృణాయ మన్యన్తే తృణప్రాయన్తస్యతేత్త్రయమి త్యర్థః హేతుస్తు తల్లోకేషు తాపత్రయాని రోగ్మేషు ఏవనాశూధ్యగ వ ద్గుణాణ గాతుమశక్తత్వేపి హరిగాయన కృతగాన శ్రవణాలా భేపి తద్గానప్రదేశాదాగత మారుతస్పర్శేనాపి తాపత్రయమపహ్రీ యతే ఇతి ముఖ్యార్థః

శ్లో॥ యది ధ్యాతుశ్చిత్తే తవ చరణపద్మో విజయతే।
న తత్ర స్యాత్పద్మో న ఖలు సుఖ పద్మో ధృవరసః।
మహా పద్మో నో వా తిదయ సమురుఃపద్మ మనురః।
ప్రసీద త్వాం దేవం హయవదన మిన్దుస్మితమహే॥ (67)

హే పదురః పద్మః సతి శ్రేష్ఠే ఉరసి పద్మా లక్ష్మీ ర్యస్య తస్య సంబుద్ధిః తవ చరణపద్మో ధ్యాతుశ్చిత్తే విజయతే వర్తతే య ది తర్హి తత్ర హృది పద్మః కమలం న స్యాదేవ నిత్యాసఙ్కుచితచ రణపద్మ స్య సిద్ధత్వాత్ పద్మ విషయకామనా తస్హృది న వర్తతే త్యర్థః ఏవం సౌన్దర్యే పద్మం నిరాకృత్య ఆనన్దే బ్రహ్మ నిరాకరోతి ధృవరసస్సత్యః సుఖ పద్మః ఆనన్దనిధిః పరమాత్మా బ్రహ్మేతి యావ త్ సోపి న ఖలు స్యాత్ తతో ప్యధికానన్ద రూపత్వాత్తవ చరణ స్యేతి భావః ఆత్మారామాశ్చ మునయో నిర్గ్రంధా అప్యురుక్రమే కుర్వన్త్య హైతుకీం భక్తి మిత్థంభూత గుణో హరిరితి భాగవతాద్బ హ్మా నన్దాదపి భగవచ్చరణ సేవానన్ద ఉత్కృష్టః వఖక్తిర్నామ భగవ త్సేవా రతిః ఆత్మనో బ్రహ్మత్వా దాత్మారామా బ్రహ్మానన్దా నుభ వశీలా ఇత్యర్థః ముక్తా అపి లీలయా విగ్రహం ధృత్వా భగవన్తం భజన్తే ఇతి శ్రుతిగీతాస్వపి ప్రతిపా దితమిత్య వివాదమ్ అథ భా

గ్యాంశే నిధిం నిరాకరోతి మహాపద్మోపి నో వా నైవస్యాత్ మ
హాపద్మశ్చ పద్మశ్చ ఖ్యాత మకరకచ్ఛపావిత్యమరః తతోప్యధి
కభాగ్యావహాం త్వచ్చరణమితి భావః తత్తస్మాత్ మదురః ఉర
సోనన్యస్థలం హ్యాదయమితి లక్షణయార్థః అయభజ ప్రసీద ప్రసా
దాభావే హృదయ భజనా సమ్భవాత్ ప్రసాద ప్రార్థనాపి కృతా
ఇతి ॥

శ్లో॥ ఝషాదాసన్ వేదాః కుధరమవహత్కూర్మ ఉదధౌ
వరాహో భూబిమ్బంన్నృహరిరుదభూదాయసతలాత్।
పదన్యాసైడిమ్భ స్త్రిజగద హారద్వా కతిపయై।
రితీదం తే కృత్యం హయవదన మిద్ధస్థితమయే॥ (68)

యద్య ఘటమాన మివ దృశ్యతే తత్సర్వం తవ సుఘటమేవే
తివక్తుం హయవదనస్య అఘటిత ఘటకత్వం కిఞ్చిత్తావదాహ ఝషాద్వే
దా అసన్ న హి మనుష్యోచ్చారణవిషయాణాం వేదానాం వక్తా
ఝష ఇతిస్వప్నేపి కశ్చిన్నిశ్చినోతి సమ్భావయతి వా ఉదధౌ కూర్మః
కుధరం మన్దరమవహత్ ధృతవాన్ నహి క్వాపి కూర్మేణ కియానపి శిలో
చ్చయోద్ధ్రియతే కూర్మస్య జలచరత్వాత్ నీరేచరస్య లాఘవత్వా
ర్మకర్మకపర్వతోద్ధరణం నాశ్చర్యమితి న వాచ్యం క్షుద్రపదాం నీరేపి గౌ
రవానపాయాత్ తథా ఉదధౌ వరాహో భూమణ్డలమవహత్ నహి
వరాహో జలచరః కూర్మవత్ నాపి భూబిమ్బ కుధరతుల్యో మనే
క కుధరాక్రాన్తత్వాద్భూతలస్య కిఞ్చ అయసతలా అయోమయస్త
మ్భాన్తరాళాత్ నృహరిరుదభూదుత్పన్నః సచ నర ఉదభూత్ నాపి
మృగః కిన్తు ఉభయాత్మకో జన్తుః క్వాప్యదృష్టశ్రుతచర ఇత్యే
కమాశ్చర్యమ్ అచేతనాత్స్తమ్భాదుత్పత్తిరితి ద్వితీయమ్ కతిపయై

స్త్రిభిఃపదన్యాసై రేవడిమ్నోభూమానః త్రిజగత్కర్మ అహార దాక్రాన్త వాన్ డిమ్బస్య పాదత్రయేన తేజగదాక్రాన్త మిత్యస్మాదధికం కిమాశ్చర్య మిత్యర్థః ఇతీదం సర్వమపి తే తవ కృత్యమేవ త్వమేవ తత్త ద్రఘుపాది రూపో భూత్వా తత్త త్కర్మాణి కృతవానసి ఈశ్వరత్వా త్త్వేదం సు ఘట మేవ త్వదన్యే షాం తు కాకథేతిభావః అతస్తే రఘుపా దరూపస్త్వ మేవేతి ముఖ్యార్థః

శ్లో॥ కథాశేషం క్షత్త్రంద్విజపరశుధారాభిరకృత।
క్షమాధ్రా ఉన్మగ్నాస్సరిదధిపతౌ గోపశిశునా।
అపాయ్యగ్నిశ్రౌతమ్మృతకమవరుద్ధ కలిజనః।
కలింహన్తాయ స్తంహయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (69)

ద్విజపరశుధారాభిః క్షత్త్రం కులం కథాశేషమకృతేతీదం సరిదధిపతౌ క్షమాధా ఉన్మగ్నా ఇతీదం గోపశిశునా అగ్నిరపాయితీదమ్ కలిజనః శ్రౌతమ్మృతమాస్తికమవరుద్ధ రుణద్ధీతీదం తే కృత్యమేవేతి పూర్వేణసమ్బన్ధయః కలిం హన్తా అపహర్తా భవిష్యతి లుట్ తం హయవదనమితిసమ్బన్ధః

శ్లో॥ కపిస్సర్పశ్శాబ్దం నిగమమభిపేదే విషమపా।
త్కపాలీ త్వన్మేదేవః కరజలరుహో చాన్తజలధిః।
జగచ్చక్షుర్నాథో లసతి బడబాయాశ్శశధరో।
నిశాదీప స్తంత్వాంహయవదనమిన్దుస్మితమయే॥ (70)

కపిర్హనూమాన్ సర్పశ్శేషశ్చ శాబ్దం నిగమం శబ్దశాస్త్రమభిపేదే ప్రత్యేకాభి ప్రాయూదేకవచనమ్ ప్రాప్తవన్తావితీదమ్ కపాలీ శివః విషమపాదితీదంత్వన్మేదేవో౽గస్త్యః కరజలరుహాచాన్తజలధి

రితీదమ్ బడబాయానాథః పతిః అశ్వమూర్తిస్సూర్య ఇతి యావత్ జగచ్చక్షుస్సన్ లసతీతీదమ్ శశధరశ్చన్ద్రః వ్యాధ ఇతి చ ప్రతీయతే నిశాదివసస్సన్ లసతీతీదం సర్వమపి త్వేకృత్యమేవపూర్వశ్లోకద్వయే దశావతారాః క్రమేణ ప్రతిపాద్య అధునా తద్విభూతయస్సఙ్గ్రహేణ ప్రతిపాదితా ఇతి బోధ్యమ్॥

శ్లో॥ భవవన్నాసావాతాగతిగతి వశాజ్జన్మవిలయా।
జగత్త్రేతాప్నోతి వ్యతికలిత మేతద్ధిమునినా।
శిరస్సత్యన్నాభిర్ధరణి రితి పాదా కుతలమి।
త్యసా బ్రహ్మోక్తిస్తే హయవదన మిన్దు స్థితమహో॥ (71)

జగతాం త్రేతా త్రిత్వం జగ త్త్రయమితి యావత్ భవన్నాసావాతస్య ఆగతిగతివశాత్ నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసాభ్యామితి యావత్ జన్మవిలయావాప్నోతి నిశ్వాసవశాజ్జాయతే ఉచ్ఛ్వాసవశాత్ పునరాత్మకుక్షావుపసం హ్రియతే త్వయేతి భావః ఏతన్నాత్యుక్తిః కిన్తు మునినా మార్కణ్డేయేన వ్యతికలితమనుభూతమేవ హిర్విశ్చయే తేసత్యం సత్యలోకశ్శిర ఇతి ధరణిర్నాభిరితి కుతలమితిఅధోలోకోపలక్షణమ్ పాతాళమితియావత్ పాదావిత్యసా బ్రహ్మణ ఏవోక్తిః న తు మత్కపోలకల్పితేతి భావః లోకమయః పుమాన్ విరాట్ త్వమేవేతి ముఖ్యార్థః మార్కణ్డేయో హివటపత్రశాయినశ్శిశోర్గర్భే సర్వంజగత్ బహిఃప్రళయాబ్ధిశ్చ కశ్మిం శ్చిన్మాయికే ప్రళయే దదర్శేతిపౌరాణికాఃఏతేనబహిఃప్రపఞ్చో౽ధునాదృశ్యతేఏవఆన్తరస్తుమార్కణ్డేయేనదృష్టఇతిమార్కణ్డేయానుభవో౽త్రప్రమాణమితి ఫలితమ్॥

శ్లో॥ తవాక్షిద్వ్యశ్చక్షు స్తరణిరమృతాం శుస్తుహృదయమ్।
భుజాః పాలా వహ్నిర్ముఖముదధయః కుక్షికుహరమ్।
తటిన్యో నాడ్యోస్థిప్రతతిరవనీభృత్సముదయః।
శిరోజా అమ్భోదా హయవదన మిద్ధస్మితమహః॥ (72)

విరాడ్రూపస్య తవ ద్వ్యక్షి భవతి తరణిశ్చక్షురిన్ద్రియం భవతి అమృతాంశుర్హృదయంభవతి వ లాలో కపాలాభుజాభవన్తి వహ్నిర్ముఖం భవతి ఉదధయః కుక్షికుహరం భవన్తి తటిన్యోనద్యః నాడ్యో భవన్తి అవనీభృత్సముదయః పర్వతసమూహః అస్థిప్రతతి ర్భవతి అమ్భోదాశ్శిరోజాభవన్తి ద్వ్యక్షిణీచక్షురభూత్పతఙ్గ ఇత్యా ది భాగవతమత్రప్రమాణమ్

శ్లో॥ ఇదం సర్వం స్వాన్తర్జఠరముపసంహృత్య భుజగే।
శయానః క్షీరోదే నిజసుఖమయః శ్రీసహచరః।
పునః కాలే నాభీజలరుహతలోత్పాదితవిధిః।
స్సృజస్యేతద్భూమన్ హయవదనమిద్ధస్మితమహః॥ (73)

హేభూమన్ ఇదం సర్వం జగత్ జఠరస్యాన్తఃఅన్తర్జఠరం స్వస్య అన్తర్జఠరం స్వాన్తర్జఠరం స్వస్యజఠరాన్తరే ఇత్యర్థః ఉపసంహృత్య క్షీరోదే క్షీరధౌ భుజగే శేషే శయానఃశ్రియా సహచరశ్శ్రీస్సహచరః తథాపినిజసుఖమాత్మానుభవసుఖమేవాయనాభజనాన తు కామినీసౌఖ్యమితిభావః పునస్సృష్టికాలే నాభీజలరుహస్య తలాన్మ ధ్యాదుత్పాదితః విధిర్బ్రహ్మా యేనసత థోక్తస్సన్ ఏతజ్జగత్ బ్రహ్మ ద్వారా సృజసీత్యర్థః॥

శ్లో॥ మహాకల్పే సర్వం జగదపి సపాలం సవిధికం।
సశేషం సాబ్ధం సతనుగురుభూతం సదభిభో।

స్వలోకే సంహృత్య ప్రతతతమసః పశ్యతి భవాన్।
పరంపారాత్మానం హయవదన మిన్దుస్థితమయే॥ (74)

హేఅభిభోఅభితస్సర్వతో భవతీత్యభిభూః తస్మిన్బుద్ధిః మహాకల్పే మహాప్రళయే సపాలం సలోకపాలం సవిధికం సవిధాత్మకం సశేషం సాబ్జాధం సామ్భోధిస తనుగురుభూతం సూక్ష్మస్థూలభూతసహితం సద్విద్యమానం సర్వమపి జగత్ స్వలోకే బ్రహ్మణి సంహృత్యవిలాప యిత్వా తదానీం వర్తమానస్య ప్రతతస్య గమ్భీరస్య తమసః పార భూతమాత్మానం పరంపరమాత్మానమిత్యర్థః భవాన్ పశ్యతి సా క్షాత్కరోతిదృశిరత్ర జ్ఞానార్థః తాదృశతమస్సాక్షీ త్వమేవేతి భావః త మసః పారమిత్యనేనతమసోవధిత్వం భగవతః కథితం తేన చ సర్వని షేధావధి భూతంబ్రహ్మహయగ్రీవ ఏవేతి వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ తదేవం సర్వం త్వత్ప్రకృతిపరి లీనం తదముతః।
శ్రుతిర్బ్రూతేఽసత్త్వంపదగుణవిభాగాత్య విషయమ్।
విలీనాశక్తిస్సా త్వయి న హి పృథక్త్వాత్ శ్రుతిమతో,
భవానేకస్సన్ త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితముఖే॥ (75)

తదామహాకల్పే ఇదం సర్వం జగత్ త్వత్ప్రకృతిపరిలీనం త న్మాయాశక్త్యాం విలీనమేవ తత్తస్మాత్ అముతోఽముష్యజగతః అ సత్త్వం శ్రుతిర్బ్రూతే అసదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతిః నను జ గత్ప్రకృతి లీనత్వేనాప్యస్త్యేవేతస్య సత్త్వవచనమయుక్తమతఆహ ప దగుణవిభాగాత్యవిషయమితినామరూపవిభాగానర్హమిత్యర్థః అతిసూ క్ష్మావస్థామాపన్నమితిభావః ఇదమేవ తస్యాసత్త్వన్నామనపునరత్య న్తాసత్త్వం కిన్త్వసత్కల్పత్వమితి నిష్కర్షః హియతస్సాశక్తిస్త్వయివి లీనా తతస్సా త్వత్తః న పృథక్ యద్యపి ప్రపఞ్చావస్థాయామపి

జగచ్ఛక్తిర్బ్రహ్మణ్యేవేతి తతో௨పృథగితి చ నిర్వివాద స్తథాపి కార్యాభావాద్బ్రహ్మణిలీనైవ ప్రతిభాతి తదానీమితి భావః తస్మాత్ శ్రుతిభిస్సుతః ఏకః ఉపలక్షణమిదమేకమేవాద్వితీయమితి ఏకాద్వితీయయోస్సకేై సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి యదాత్మనో௨జగతస్స త్త్వముక్తం తస్య సత్త్వే న వివాద ఇతిబోధ్యమ్ బ్రహ్మభవాన్ భవతీతి శేషః సచేతనా శక్తిర్యతిస్త్వయి లీనా త్వదపృథక్సిద్ధా అత స్త వవైకత్వ మవ్యాహతమేవ శక్త్యాస్స్వానన్యత్వేన శక్తికార్యస్య శక్తా లీనత్వేన చ తత్ప్రయుక్తద్వైతాభావాదితిప్రళయేపి న జీవానా ముక్తిః న బ్రహ్మణో௨ద్వైతహానిరితి పరమార్థః ఏతేన అహమేవాస మేకోగ్రే నాన్యద్యత్సదసత్పరమ్ పశ్చాదహంయదేతచ్చ యోవశిష్యే తసో௨స్మ్యహమితి చతుశ్లోక్యాత్మ కభాగవత ప్రథమశ్లోకః ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి శ్రుతి శ్చవ్యాఖ్యాత ఇతి సర్వం సుష్టు॥

శ్లో॥ లయే నిత్యే జీవస్సకలముపసంహృత్య కరణం।
నిజాజ్ఞాన ద్వారా త్వయి వసతి నిత్యం స తు పునః।
న వేత్తీదం సర్వం హ్యనుభవతి మోదం హ్యనుమితం।
ప్రబుద్ధస్సత్యేదం హయవదనమిత్యుత్థితమయే॥ (76)

ఏవం నైమిత్తికమహాప్రళయా వ్యాఖ్యాయ మహాప్రళయ దృష్టాన్తార్థశ్చ నిత్యప్రళయం దర్శయతి జీవశ్చిదాభాసః నిత్యే లయే సుషుప్తావితి యావత్ సకలం కరణం మన ఇన్ద్రియజాతమా త్మన్యుపసంహృత్య నిజాజ్ఞానద్వారా త్వయి బ్రహ్మణి నిత్యం వసతి అజ్ఞానమాత్రావిద్యా జీవో௨జ్ఞానే లీయతే అజ్ఞానం త్వయీతి భావః న తు జీవః తదానీమ్ ఇదం సర్వం జగన్న వేత్తి ఇదంసర్వం స్వస్యాజ్ఞా

నేస్థితిస్తస్య చ బ్రహ్మణి స్థితిరితీదమపి సర్వం నవేత్తీతి వాన్వయః న
ను సర్వవేదనాభావాదజ్ఞానే స్థితిర్జీవస్యాస్తు నామ కథం బ్రహ్మణీత్య
త ఆహ హి యతో మోదమనుభవతి ఆనన్దానుభవసత్త్వాద్బ్రహ్మణి
తస్యస్థితిరనుమీయతే ఇతిభావః నను ఆనన్దానుభ వఏ వా సిద్ధః త
దానీమజ్ఞానాతిరేకస్య యస్య కస్యాప్యననుభూ యమానత్వాదతఆ
హ హి యతః ప్రబుద్ధస్య స్మృత్యాఅనుమితమిదమానన్దానుభవోఽ
నుమిత ఇత్యర్థః సుఖమహమస్వాప్సం నకిఞ్చిదవేదిషమితి స్మృతి
ఖ్యామానన్దానుభవః అజ్ఞానానుభవశ్చ సుషుప్తౌజీవస్య అనుమీయ
తే ఇతి పరమార్థః॥

శ్లో॥ అవిద్యాస్మాస్వేతజ్జగదభివిధత్తేప్రతినిశం।
యథా దృష్టం పశ్చాల్లయమయతి బోధేస్వతఇదమ్।
తథా మాయా త్వయ్య ప్యఖిలమిదమాధత్త ఇవనః।
ప్రభో భాతి శ్రీమన్ హయవదన మిన్దుస్థితమహో॥ (77)

హే శ్రీ మన్ శ్రీర్విద్యాస్యాస్తీతి శ్రీమాన్ తత్సమ్బుద్ధిః ని
త్యబుద్ధస్వరూపేతి యావత్ అవిద్యా యథా అస్మాసు జీవేషు య
థా దృష్టమదృష్టమనతిక్రమ్య అదృష్టమత్ర జాగరితకర్మవాసనా ఆ
త్మనిష్ఠా ప్రతినిశం జగదేతదభివిధత్తే సృజతి అవిద్యయా జీవే ప్ర
తీతం జగద్ధి స్వప్న ఇత్యుచ్యతేపశ్చాద్బోధే సతి ప్రబుద్ధత్వదశా
యామిత్యర్థః స్వత ఏవేదం లయమయతి స్వాప్నస్య జగతః ప్రబో
ధే సత్యనుపలమ్భాదితి భావః తథా మాయా త్వయి అఖిలమిదం
జగదాధత్తే సృజతీవ ఇతి హేప్రభో నః భాతి ప్రతీయతే అత్రాపి
యథాజీవాదృష్టమేవ నిత్యబుద్ధ స్వరూపత్వా దస్మాస్వివ త్వయిస్వ
ప్నతుల్యస్య జగతః కల్పనా యద్యప్యఘటనీయా తథాపి అస్మాకమ

జ్ఞత్వాత్తథా ప్రతీయతేఇతి భావః అతఏవాస్య మాయామయత్వమితి వేదాన్తినః మాయాకార్యస్య మాయాయాఇవ అనిర్వచనీయత్వాత్ నను జీవాజ్ఞానాజ్జీవే స్వప్నసృష్టిరితియుక్తం జీవాజ్ఞానాదీశ్వరే జగత్సృష్టిరితి తున యుక్తమ్ కిఞ్చమాయానామన జీవాజ్ఞానమ్ అవిద్యాయా ఏవ జీవజ్ఞానత్వాదితి చేదుచ్యతే ఆత్మపరమాత్మనో రభేదాన్మాయా ఽవిద్య యోశ్చాభేదాత్ మాయాపి జీవాజ్ఞానమేవేతి అపిచమాయానామసమష్టిజీవా జ్ఞానమ్ అవిద్యానామ తత్తజ్జీవాజ్ఞానమ్ సర్వజీవావరకమజ్ఞానం సర్వజీవసమష్టావీశ్వరే జగత్కల్పయతీత థాపి సర్వజీవసమష్టేర్న జగద్భానం తస్య ఈశ్వరత్వేన నిత్యబుద్ధ త్వాత్కిన్తు సర్వజీవానామేవేతి బోధ్యమ్ అతఏవేదఞ్చజగత్ ముక్తస్య నప్రతిభాతితస్యబుద్ధత్వాత్ నచైకముక్తౌ సర్వముక్తిప్రసఙ్గః సర్వజీవావరకమజ్ఞానం యం జీవంన వృణోతి తస్యైవ ముక్తత్వాత్ ఇతి అత్యన్తైక ప్రళయాత్మకో మోక్షోవిస్తృతః॥

శ్లో॥ యథా మాయా రజ్జౌ సృజతి తవ సర్పంనరహరే।
ప్రసిద్ధం తేనాయం వ్యవహరతి మూఢస్తువిబుధః।
స్వయం స్రష్టేమాస్తే జగదపి తథాత్వయ్యవిబుధో।
విచష్టే జ్ఞోనైవం హయవదన మిథ్యాస్థితమయే॥ (78)

మాయయా త్వయి కల్పితం జగన్న ఏవ ప్రతిభాతి న తు తే ఇత్యుక్తం యత్తదేవస దృష్టాన్తం వివృణోతి యథా తవసమ్బన్ధినీమాయా అజ్ఞానాపరపర్యాయా శక్తిః రజ్జౌ సర్పం సృజతి హే నరహరే హరిరశ్వః ముఖస్యహర్యవతారత్వాదాకంఠం నరావతారత్వాన్నరహరిరిత్యుక్తమ్ నరాశ్వమూర్తే ఇత్యర్థః ఇతీదం ప్రసిద్ధమేవ రజ్జుసర్పభ్రాన్తేస్సర్వానుభవవిషయత్వాదితి భావఃఅయం మూఢః

కుదృగ్జనః తేన సర్పేణ వ్యవహరతి తం సర్పం దృష్ట్వా భీతిరోదనతా డనాదివ్యవహారం నాటయతీత్యర్థః విబుధః రజ్జురయం న సర్ప ఇతి యాథార్థ్యజ్ఞానవాంస్తు స్మయన్ భ్రాన్తానుద్దిశ్య స్మితం కుర్వన్ తూ ష్ణీమాస్తే భీత్యాదివ్యవహారాభావవానాస్తే ఇత్యర్థః తథా అవిబు ధః త్వద్యాథార్థ్యాజ్ఞానవాన్ త్వయిజగద్వీచష్టే పశ్యతి జ్ఞః బుధః నైవం త్వయిజగన్నవిచష్టే ఇత్యర్థః ఏతేన రజ్జుసర్పవజ్జగన్మూఢదృ గ్గోచరఏవ న తు ప్రాజ్ఞవిషయ ఇతిలబ్ధే కిం పునస్సర్వజ్ఞస్యావిష య ఇత్యత్రాశ్చర్యమిత్యుక్తం భవతి రజ్జుసర్పవత్త్వయి జగన్మిథ్యా వేతి ముఖ్యార్థః॥

శ్లో॥ హరేమాయాకార్యంసదసదవిభావ్యంజగదిదమ్।
త్వమేవాస్మాత్ప్రాక్త్వంభవసివిలయేపీతిగదితమ్।
న తేచిత్సంసర్గో నిజరుచివిధూతాఖిలమల,
ప్రభో సర్వాత్మా స్త్వాంహయవదనమిన్దుస్థితమతేః॥(79)

హేహరే ఇదం జగత్ మాయాకార్యం భవితుమర్హతి కుతః సదస దవిభావ్యంసదితిఅసదితి వా అనిర్వాచ్య మితి హేతోః మాయాయా స్తథాత్వాత్తత్కార్యస్యాపి తథాత్వమౌచిత్యాగతమితి భావః ఇదం జగత్త్వమేవకుతః అస్మాజ్జగతః ప్రాక్ విలయేపశ్చాదపియతస్త్వమే వ భవసి ఇతి గదితంశ్రుతిభిరితి శేషః పూర్వశ్లోకైర్మ యేతి వా ప్రాక్ప శ్చాచ్చ తవైవస్థితావధునాపి తవైవస్థితిరుచితేతికుత ఇయంజగత్స్థి తిరంతరాకృతోపనతాఅతఃమధ్యేపి త్వమేవ భాసిజగతః ప్రతీతిస్తుమిథ్యే తి భావః నన్వేవంమాయామయస్యాపిజగతః మయ్యేవ ప్రతీతౌ మ మాపిచిత్సమ్బన్ధేనదుఃఖాదికంస్యాత్ యథాస్వాప్నిక జగత్ప్రతీత్యా శ్రయస్యజీవస్య తత్ప్రయుక్తం దుఃఖాదికమిత్యాశఙ్క్య ప్రతిబ్రూతే

తే అచిత్సంసర్గో నేతి సంసర్గస్స్యై వాభావే కుత స్తత్ప్రియుక్తం దుః
ఖాదికమితిభావః తత్ర హేతుతయా సమ్బుద్ధిమాహా నిజరుచివిధూ
తాఖిలమల ఇతి నిత్యబుద్ధముక్తస్వరూపేతి యావత్ అయం భా
వఃసంసర్గో హి వస్తుద్వయనిష్ఠో ధర్మః వస్తుద్వయాశ్రయాక్రియా
వా ఏకస్య బ్రహ్మవస్తున ఏవ సత్త్వాదన్యస్య అప్రతీతత్వాత్కథంసం
సర్గ ఇతి తావత్సంసర్గఏవ దుర్నిరూపః యది జీవస్యైవమాయయా
సంసర్గ ఇత్యుచ్యేత తర్హి మాయాయామిథ్యాత్వాత్ సత్యమిథ్యయో
స్సంసర్గో దుర్ఘటః జీవస్య మిథ్యాత్వాదచిజ్జీవయోస్సంసర్గస్తుసుఘటఏ
వ యది జీవవదీశ్వరోపి మిథ్యైవేతిబ్రూషే సత్యంతర్హి మిథ్యాత్వా
విశేషేపి నిత్యానుభూతసత్యాత్మస్వరూపత్వేన ఈశ్వరస్య నమిథ్యా
సంసర్గః జీవస్యతు ప్రపఞ్చదృష్టేరచిత్సంసర్గో ప్రతిహార్యఏవ యదిజీ
వోఽపినిత్యాత్మానన్దానుభవస్స్యాత్ర్హితస్యాపి నాచిత్సంసర్గఇతిసర్వ
మిదమాకలయ్యైవ నిజరుచివిధూతాఖిలమ నేత్యుక్తమ్ రుచిర్జ్ఞా నమా
త్రజ్ఞా నమ్ నను జీవస్య సమలత్వేపి తత్సాక్షీ ఆత్మా నిర్మలఏవేతిన
తస్యాప్యచిత్సంసర్గ ఇతిచేద్బాఢమిత్యాహా హే సర్వాత్మన్నితి సిర్వే
షు దేవాదిదేహేషు యత్సాక్షిచైతన్యమాత్మశబ్దాభిధేయం తద్బ్ర
హ్మైవేతిబ్రహ్మణోఽన్యస్యసత్యస్యాభావాన్నాద్వైతభఙ్గఇతి భావః
ఏవమాత్మభి న్నస్య నిఖిలస్య మిథ్యాత్వాదాత్మన ఏవ సత్యత్వా
త్ ఆత్మా వా రే ద్రష్టవ్య శ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యఇ
తి శ్రౌతోపదేశస్సునజ్గత ఏవేతి బోధ్యమ్ జగతస్సదసదని ర్వా
చ్యత్వేఽపి సచ్చేన్న బాధ్యేత అసచ్చేన్న ప్రతీయేత ప్రతీయతే బాధ్యతే
చేదమిత్యలోకస్య సదసత్పదప్రయోగానర్హత్వేఽతి బోధ్యమ్ ఏతేన జ
గతః ఖపుష్పవదత్య న్తాస త్త్వవాదినో బాధాయుః బ్రహ్మపత్సేఽస్య

త్వ కాదినో ద్వైత్యాదయశ్చ నిరస్తాః।

శ్లో॥ భవానన్తర్యామీ సకలమిదమన్తర్యమయతి।
స్వయం దీప్యన్ తచ్చేశ్వర భవతి మిథ్యాబృహదితి।
అయస్కాన్తత్వాత్త్వం జగదిదమహో వ్యావవ్యాపృతిం।
ధ్రువం ప్రాప్నోతి త్వాం హయవదనమిన్ధుస్మితమహో। (80)

తదేవాత్మత్వం వివృణోతి భవానన్తర్యామీ ఆత్మా భవతి కుతః యతః సకలమిదం హృదయాదికమచిద్వస్తు కర్మ అన్తఃస్థితస్త్వ యమయతి భవాన్ ఆత్మనస్తు న కోపి యమయితేత్యాహస్వయం దీప్యన్నితి న హి స్వప్రకాశస్య పరప్రకాశాపేక్షా దీపాదేరివ హృదయాదేర్జడస్య తు స్వతః ప్రకాశాభావాత్పర ప్రకాశ్యత్వమేవ ఘటాదేరివ తస్మాత్ హృదయాదేర్జడస్య యత్సఙ్కల్పాదికం జ్ఞానం తన్న స్వతః జడస్యజ్ఞానాయోగాత్ కిన్తు యస్య కస్యాప్యనుగ్రహాదేవ సచానుగ్రాహకః ఆత్మైవేతి సర్వానుభవసిద్ధమిదమ్ హే ఈశ్వర తచ్చ అన్తర్యమయితృత్వం మిథ్యాభవతి హృదయాదిబహిర్వస్తుసద్భావేఏవ అన్తర్యమయితృత్వం తవసంభవతేపరమార్థతస్తస్యాభావేక థం తవ తదన్తర్యమయితృత్వమితి భావః తర్హి కోహమిత్యత ఆహబృహదితీతి ఇతి హేతోః భవాన్ బృహద్బ్రహ్మ భవతి సర్వస్యాపి జీవత్వే శ్వరత్వాదేర్మిథ్యాత్వాదద్వితీయం బ్రహ్మతత్త్వం భవసీతి భావః తచ్చాన్తర్యమయితృత్వం నరాజభృత్యాదివత్ ఆత్మనః ఇంద్రియాద్యసంబంధాదిత్యాహ అయస్కాన్త మణేస్సకాశాదయ ఇవ త్వత్తో జగద్వ్యావృతిం ప్రాప్నోతి ధ్రువం నిశ్చయః అయస్కాన్తాగ్రేస్వత ఏవయథాయో భ్రమతి తద్వత్త్వత్సన్నిధౌ హృదయాదికం జగత్ స్వతఏవదర్శన స్మరణాది వ్యవహారం భజతీతి న రాజభృత్యాది వది

దం నియమనమితి భావః ఏతేన ప్రేరకత్వాయాపత్తావస్మిన్ నిర్విశేషే
ఆత్మని నాస్త్యేవ అస్తిత్వే నిర్విశేషత్వవ్యాఘాతాదిత్యుక్తం భవతి॥
బృహత్త్వమితి శ్లో॥ కస్యాపి శాసితా న ఈశ్వరో వస్తుతో బ్రహ్మత్వా
దాత్మా భవతు నామ ఉదాసీనస్య నిర్విశేషస్య ఆత్మనః కథమమోఘ
సఙ్కల్పాదిగుణకత్వ ప్రయుక్తేశ్వరత్వం స్యాత్ న చేశ్వరస్య సఙ్క
ల్పాభావ ఏవాభ్యుపేయః తదైక్షత బహుస్యామితి సఙ్కల్పశ్రవణాత్ ఇతిశ
ఙ్కాయామాహ॥

శ్లో॥ బృహత్త్వం సచ్ఛక్తిప్రతిఫలితచిత్త్వీశ్వర ఇతి।
వ్యవస్థాభేదేన ప్రథమముపగీతః శ్రుతిగణైః॥
తదాత్మా తత్కార్యప్రతిఫలితచిజ్జీవ ఇతి చ।
త్వదంశస్త్వం భూమన్ హయవదనమిద్ధస్థితిమతః। (౮౧)

హే భూమన్ త్వం బృహద్బ్రహ్మేతి సతో బ్రహ్మణశ్శక్త్యా
మాయయా ప్రతిఫలితో యశ్చిత్ స తథోక్త ఈశ్వర ఇతి చతు
రత్ర చార్థః అవస్థాభేదేన ప్రథమం శ్రుతిగణైరుపగీతోఽసి తత్ర తః
పశ్చాత్ త్వమాత్మేతి త్వదంశః తస్యాత్మనశ్శక్త్యాః కార్యే అన్తః
కరణే ప్రతిఫలితచిజ్జీవ ఇతి చ ఉపగీతః అయం భావః జగత ఉత్ప
త్తేః ప్రాక్ మహాప్రళయే పరమార్థావస్థాయామేకమేవాద్వితీయం
బ్రహ్మాస్తి తత్ప్రళయచరమకాలే వ్యవహారావస్థాయాన్తు మాయావచ్ఛి
న్నచైతన్యమీశ్వరోఽస్తి మాయాతాదాత్మ్యాధ్యాసవశాదేవ తస్యేశ్వ
రస్య అమోఘసఙ్కల్పత్వాదికమ్ పశ్చాత్ సృష్టౌ తదేవ బ్రహ్మ
అన్తఃకరణోపాధిసంబంధాదాత్మేత్యుచ్యతే అన్తఃకరణతాదాత్మ్యా
ధ్యాసవాంస్తు జీవ ఇతి ఏతావతా నిరుపాధికస్యాత్మత్వోపహితం వా
చైతన్యమేకం బ్రహ్మభూతమ్ మాయాధ్యస్తమపరమీశ్వరభూతమ్॥

అన్తః కరణోపహితమాత్మభూతం తృతీయమ్ అన్తః కరణాధ్యస్తం
జీవభూతంచతుర్థమితినిష్కృష్టమ్ ఏవంసతిఘటాకాశమహాకాశయో
రివఆత్మబ్రహ్మణోః ఔపాధికః అన్తః కరణరూపోపాధికృతః ఏవభే
దః న తు తాత్త్వికః ఇతి హేతోః ఆత్మాబ్రహ్మైవేతి సిద్ధే అధ్యాసస్య
మిథ్యాత్వేన అధ్యస్తస్యాపి మిథ్యాత్వాదీశ్వరో జీవశ్చ వస్తుతో బ
హ్మైవేతి చతుర్ణామేకత్వమ్ఫలతి తథా చ ఈశ్వరస్య ఆత్మత్వేవకో
పివిరోధః అథ యదుక్తమాత్మన ఈశ్వరత్వం దుర్ఘటమితి తదస్మా
కమిష్టమేవ ఈశ్వరత్వవజ్జీవత్వమపి తస్య దుర్ఘటమేవేతి హేతోర్జీవేశ్వ
రమిథ్యావాదస్యానుకూలత్వాత్ దుర్ఘటత్వమేవ హి మిథ్యాత్వమ
నిర్వచనీయత్వలక్షణమ్ న చైవం జీవేశ్వరయోస్సాఙ్కర్యప్రస
ఙ్గః మాయాన్తః కరణోపాధిద్వయప్రయుక్తస్య భేదస్య వ్యవస్థాపిత
త్వాత్ మాయాన్తః కరణయోస్తు భేదోస్త్యేవ మాయా ఏకా అ
న్తః కరణన్తుపరిచ్ఛిన్నమ్ మాయా శుద్ధా అన్తః కరణన్తుమలినమ్
అతఏవ మాయాధ్యస్తస్య సర్వాత్మత్వసర్వజ్ఞత్వాదికమ్ అన్తఃకర
ణాధ్యస్తస్య తద్విపరీత్యఞ్చ తస్మాత్ జీవేశ్వరయోః వస్తుతః చైత
న్యాంశేఽభేదేపి వ్యవహారదశాయాం భేదస్సిద్ధఏవ నన్వేవం వ్యవ
హారకాలే యో జీవః యశ్చేశ్వరః తావుభావపి అన్తర్యామీ నభ
వతఏవ తస్య పారమార్థికత్వాత్ యది తు పూర్వోక్తరీత్యా ఈశ్వ
రస్య వస్తుతో బ్రహ్మత్వేనాత్మత్వమితి తర్హి జీవస్యాప్యాత్మైవ వస్తు
త ఇతి కథమీశ్వరస్యైవాన్తర్యామిత్వం భవానన్తర్యామీతి భవ
తోక్తమ్ ఇతి చేత్సత్యమ్ జీవస్యాప్యాత్మైవ కిన్తు నతస్య స్వానన్దాను
భవః అవివేకత్వాదితి గురూపదేశాదిభిర్యస్తుజీవః స్వస్వరూపం వే
త్తి తం పునరీశ్వరమివ అన్తర్యామిణం వయం బ్రూమహే ఏవ ఉ
క్తం హి శఙ్కరాచార్యైః ప్రత్యగాత్మా శివోహమితి వను ఈశ్వర

స్సర్వభూతానాం హృద్దేశే ఽర్జునతిష్ఠతి । భ్రామయన్ సర్వభూతానియ
న్త్రారూఢాని మాయయా ఇతి గీతారీత్యా అన్తర్యామ్యపి వ్యావహా
రిక ఈశ్వర ఏవ భవితుమర్హతి న తు పారమార్థిక ఆత్మా ఉదాసీన
స్య ఆత్మనః పరభ్రామణాసమ్భవాత్ ఇతి చేన్మైవమ్ అయస్కాన్తా
త్త్వత్తో జగదిదమమోపపద్వ్యవహృతిం ధ్రువం ప్రాప్నోతీతిమయా
ప్రాగేవోక్తం జడత్వేన ఉదాసీనస్య అయస్కాన్తస్య సన్నిధాయ
ధానూచీభ్రమతి తద్వద్జ్ఞానస్వరూపత్వేన ఉదాసీనస్యఆత్మనస్సన్నిధా
నమపిహృదయాదికం జగద్భ్రమతీతి వివృతశ్చతైవాయమభిప్రాయః
అతఏవ గీతాయామపి భ్రామయన్నితిప్రయుక్తం చుమ్బకలోహవది
తిదృష్టాన్త వ్యఞ్జనాయ కిఞ్చహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతీతి ఈశ్వరస్య హృద్దే
శస్థితిరుక్తా వ్యావహారికస్య తు సైవనఘటతే న హి జీవానామన్తరీశ్వ
రఉపలభ్యతే యదుపలభ్యతే తదాత్మైవసర్వత్రాపి బ్రహ్మాదిస్తమ
పర్యన్తేషుఅహం సుఖీ అహం దుఃఖీతి వ్యావహారికో జీవస్సర్వప్ర
త్యక్షః సమాధ్యాదిషు తు కేవల ఆత్మేతి నక్వాపీశ్వర ప్రత్యక్షమితి
న చ ధ్యానాచ్ఛఙ్ఖచక్రాదిమాన్ ప్రతీయతే స ఏవేశ్వర ఇతి వాచ
మ్ శఙ్ఖాదిమతో దేహత్వేన జడత్వాన్నతస్యేశ్వరత్వం తదాన్తరస్తు
నైవప్రత్యక్షః అహో సిద్ధదేహేఽపియ ఆన్తరస్త్వప్రత్యక్షత్వేసన్ది
గ్ధేసతి కల్పితదేహాన్తరప్రత్యక్షం కః భవతీతి వచనత్వాశ్చర్యకరమి
త్యలమబాలసులభైః ప్రసఙ్గైః॥

శ్లో॥ త్వమీశస్స్వాయత్తప్రకృతిగుణతత్కార్యనివహః।
సదాస్పృష్టాజ్ఞానస్సకలగుణమూర్తిస్సుఖమయః।
వయంజీవాస్సర్వే ప్రకృతి పరతన్త్రాశ్శుభధియః।
స్త్వయైతే-సంరక్ష్యా హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (82)

అధునా జీవేశ్వరయోస్సిద్ధం వైలక్షణ్యం దర్శయన్ స్వస్య భగవద్ధ
యవదనత్వేనార్థకత్వం పరిహరతి కవిః అన్యథా స్వస్యైవేశ్వరత్వే
ప్రార్థనాయా అనర్థకత్వాత్ త్వమితీశః ఈశ్వరో భవసి కుతః స్వాయ
త్తీకృతః ప్రకృతిర్మాయా తత్కార్యాణ్యన్తఃకరణాదీని తేషాం నివ
హో యేన సః స్వాధీనమాయః అతఏవ స్వాధీనలోకశ్చేతి భావః
తదపి స్వాధీనమాయత్వం కుతః సదాఽస్పృష్టాజ్ఞానః అజ్ఞానమనాత్మ
న్యాత్మబుద్ధిః సదాపి త్వమస్పృష్టమిథ్యాధీః ఆత్మానన్దానుభవశా
లినో వశే సర్వం తిష్ఠతి హి అతఏవ సకలగుణమూర్తిః అజ్ఞానాభా
వాదేవ తవ సర్వజ్ఞత్వాదికో గుణగణ ఇతి భావః తవస్య స్వరూప
మాహ సుఖమయ ఇతి విజ్ఞానమయో జీవః ఆనన్దమయ ఈశ్వర ఇతి
హి వేదాన్తినో వదన్తి యద్యప్యానన్దమయః కోశత్వేన అపరమా
ర్థః తథాపి ఈశ్వరోఽప్యపరమార్థ ఏవేతి న తత్ర విరోధః అథ జీవా
నాహ సర్వే బ్రహ్మరుద్రాదయో వయం జీవా భవామః కుతః ప్ర
కృతిపరతన్త్రాశ్చ తే అశుభధియశ్చేతి తస్మాత్ ఏతే త్వయా సం
రక్ష్యాః త్వదధీనా హి ప్రకృతిః ప్రకృత్యధీనా వయమ్ మద్భక్తా
స్తేషాం మోహం త్వమా జనయస్వ ఇతి త్వం యది ప్రకృతిమా
జ్ఞాపయసి తర్హి ప్రకృతిరస్మాకం మోహం నోత్పాదయేత్ మో
హాభావే స్వస్వరూపజ్ఞానం స్యాదితి భావః ఏతేన అపారమార్థికైశ్వ
కటాక్షవశాదేవ అపారమార్థికజీవస్య అపారమార్థికసంసారాన్ము
క్తిర్భవతీతి వ్యవహారదశాయామీశ్వరారాధనం జీవానామావశ్యక
మేవేతి సిద్ధమ్॥

శ్లో॥ ఉపాధీనాం భేదాద్ద్వయమివ భవామోఽజభవా॥
త్వమేకో హ్యద్వైకో భవసి పరమవ్యోమనిలయః।

యద్యైవేన్ద్రాద్యా స్త్వం నిరుపహతయోగప్రకృతితోఽ।
యసేమూర్త్యాన స్త్వం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (88)

నను జీవః ఆత్మత్వేన సర్వదేహేషు వసన్నపి జీవత్వేన య థా స్వాదృష్టనియతిదేహే తదదృష్టావసానపర్యన్తం వసతి తథాఈ శ్వరోఽపి ఆత్మత్వేన సర్వత్రాస్తు నామ ఈశ్వరత్వేన రూపేణ క్వా స్తే ఇతి శఙ్కాయామాహ హే అజ ఇహ లోకే వయం జీవా బ హవో భవామః కుతః ఉపాధిభేదాత్ అన్తఃకరణాద్యుపాధిబహు త్వాజ్జీవానాం బహుత్వమతిప్రతిపన్నమేవేత్యర్థః ఏవం బహవో జీ వాస్తద్దేహమాశ్రిత్య అస్మిన్ ప్రపఞ్చే సన్త్యేవ త్వన్తు ఏక ఏవ కుతః మాయాయా ఉపాధిభూతాయా ఐక్యాత్ ఏవం మాయైక్యా దేక స్త్వం పరమవ్యోమరూపే నిలయే వైకుంఠే భవసి శ్రీమన్నా రాయణమూర్తిస్సన్ వర్తసే ఇతి భావః నను యది ఈశ్వరో వైకుం ఠే ఏవతిష్ఠేత్ తర్హి క్షీరాబ్ధౌ కో వర్తేత కిఞ్చ రామకృష్ణాద్య వతారాః కథం స్యురత ఆహ ఇన్ద్రాద్యా యథా యోగబలాద్బ హవో భూత్వా యుగపదనేకహవిర్భాగాన్ గృహ్ణన్తి తథా త్వమపి నిరుపహతస్య అప్రతిహతస్య యోగస్య ప్రకృతితస్స్వభావ్యాత్ సా మర్థ్యాదితి యావత్ మూర్తీనామనన్త్యం నానాత్వమయసే భజసి తత్తత్కార్యనిర్వాహార్థమితి భావః న చాత్రాశ్చర్యం జీవానామపి ఇన్ద్రాదీనాం తథాత్వస్య దృశ్యమానత్వాదితి బోధ్యమ్॥

అవతారికా॥ నను వైకుంఠస్థితిరీశ్వరోఽపి యోగబలేన రామకృష్ణాదిమూర్తిభిః కార్యార్థమయతే ఇత్యుక్తం తత్రవిగ్ర హధారణం లీలయైవాస్తు నామ తత్తద్విగ్రహాభిమానం వినా తత్కా ర్యాసిద్ధిః అభిమానస్య తు మూలమజ్ఞానస్తదీశ్వరే న ఘటతే

ఈశ్వరస్య నిత్యముక్తబుద్ధస్వరూపత్వాత్ యదీశ్వరస్యాపి జీవవదా త్మజ్ఞానం పౌత్వికమిత్యుచ్యేత తర్హి ఈశ్వరోపి జీవవన్మాయావశ్య ఏవ కిఞ్చ నారాయణమూర్తేరపి అమోఘసఙ్కల్పత్వాదికం సఘ టేత మనోభిమానం వినా సఙ్కల్పానుదయాత్ ఇతి శఙ్కాయామాహ॥

శ్లో॥ స్వతన్త్రిస్యాహో తే యదపి పరతన్త్రిత్వనటనం।
తదస్మన్మోహాయ త్వయి ఘటితమేతత్ప్రకృతినా।
సమస్తాశ్చర్యశ్రీరసమయభవచ్ఛక్తివికృతౌ।
నచాశ్చర్యంకిఞ్చిద్వృషగిరివదాన్యే స్థితమయే॥ (84)

స్వతన్త్రస్యతవాపిపరతన్త్రత్వనటనమితి యత్తత్ పరతన్త్ర్యమ్ అస్మాకం జీవానాంమోహాయ అస్మన్మోహాయేతుమి త్యర్థః ప్రకృతినా మాయయా త్వయి ఘటితమ్ స్వతన్త్రోఽపిత్వ మ్మాయయా పరతన్త్ర ఇవకృష్ణాద్యవతారే షుసారథ్యాదిషు కర్మసు చరిః ప్రతీయసే తయా చ ప్రతీత్యా వయం ముహ్యామ కి మితినాయమీశ్వరః కిన్తు జీవవిశేష ఏవ యత్తు గోవర్ధనోద్ధరణా దికం కర్మతత్తుబలాదినిప్పాద్యమ్ శ్రూయతే హి సముద్రపాయీ భగవానగస్త్యఇత్యేవం రూపో మోహః యదా తు మాయయా ఈశ్వరే పారతన్త్ర్యి ఘటితం తదా పారతన్త్ర్యి మూలదేహాద్యా త్మాభిమానఘటనే కిమాశ్చర్య మిత్యతో హేతోః నారాయణ మూర్తేర్యన్మనోభిమానం తదపిమాయయైవేతిన కశ్చిద్విరోధఇతి భావః నను మాయయాపి దుర్ఘటంకథం ఘట్యతే ఇత్యతఆహ సమ స్తే యఆశ్చర్యశ్రీరసః ఆశ్చర్యలక్ష్మీరసః తన్మయ్యాః భవచ్ఛక్త్యాః మాయాయాః వికృతౌ కార్యే కిమపి నాశ్చర్యమస్తి మాయయా

ఏవ సదసదనిర్వచనీయత్వేన ఆశ్చర్యమయత్వాత్ తత్కార్యమప్యాశ్చర్యమేవ ఆశ్చర్యత్వం చ దుర్ఘటఘటనమేవేతి మాయయా సర్వమిదం సమ్యాభావితమేవేతి భావః॥

శ్లో॥ మహాయోగీ స త్వం భవసి బహుధా యోగవిభవాత్
కిమేతత్త్వద్భిన్నం యదిదమఖిలం బ్రహ్మ భవతి।
అతో మాయాయోగాత్త్వఖిలకృదపి దర జీవఘటనం।
నచేద్బ్రూహి సిద్ధో హయవదన సమిద్ధస్థితిమయే॥ (85)

పూర్వశ్లోకే తావత్ ఈశ్వరస్య నారాయణమూర్త్యభిమానప్రయుక్తసత్యసంకల్పాదికం మాయాబలాదేవ రామకృష్ణాదిమూర్త్యభిమానప్రయుక్తపారతన్త్ర్యనటనఞ్చ మాయాబలాదేవేత్యుక్తమ్ అధునా తు ఈశ్వరజీవయోరభేదః ఈశ్వరస్య జీవధర్మనటనస్య మాయికత్వమేవేత్యాహ మహాయోగీసః త్వం యోగస్య మాయాయా ఐశ్వర్యస్య వా భావాత్సామర్థ్యాద్బహుధా భవసి స ఏకధా భవతి ద్విధా భవతి త్రిధా భవతి బహుధా భవతీతి శ్రుతేః యథా యోగబలాత్తవ రామకృష్ణాదిబహుమూర్తిధారిత్వం తథా సర్వమూర్తిధారిత్వమప్యస్తు త్వచ్ఛక్తేరసంకోచాదితి భావః నను అహమీశ్వరః తే జీవాశ్చేతి కథం మద్యోగవిభవత్వం తేషామిత్యత ఆహ ఏతచ్చిదచిదాత్మకం జగత్త్వత్తో భిన్నం కిమ్ అభిన్నమేవేత్యర్థః కార్యస్య కారణాభిన్నత్వావశ్యకత్వాత్ అత్ర హేతుమాహ యదిదమఖిలం జగద్బ్రహ్మైవ భవతి సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేతి శ్రుతేః అత్రేదం తత్త్వం బ్రహ్మైవ మాయయా ఈశ్వరరూపేణ జీవరూపేణ బహుధా రూపేణ చ భాతీతి ఫలితో॥ సర్వమిదమీశ్వరాత్మకమేవేతి నను జగతో బ్రహ్మాత్మకత్వమస్తు నామ కథమీశ్వరాత్మకత్వం జగదీశ్వరయోర్భిన్నత్వాది

తి చేన్నైవమ్ మిథ్యాత్వేపి కార్యకారణభావసద్భావాత్ న హి శు
ద్ధాద్బ్రహ్మణస్సకాశాజ్జగదుత్పత్తిః కిన్తు మాయాశబలాదేవ బ్రహ్మణో
మాయాశబలత్వన్నామ ఈశ్వరత్వమేవేతి హేతోః జగదుత్పత్తిం ప్ర
తి ఈశ్వరస్య నిమిత్తోపాదానత్వేన ఈశ్వరస్య జగత్కారణత్వాత్ ఈ
శ్వరకార్యత్వేన ఈశ్వరాత్మకమేవ జగదితి తావదవివాదమ్ అతః సర్వ
స్య ఈశ్వరాత్మకత్వాదిత్యర్థః తేతవ ఇదం జీవనటనం మాయాయాః కృ
తం కార్యం ఖలు యథేశ్వరత్వం తథా జీవత్వమపి తవ మాయయైవ నన్వస్తు
త ఇతి భావః ఏతేన వ్యవహారం దశాయామపి జీవేశ్వరయోర్భేదః ప
రాకృతః ఏకస్యైవ ద్వేధా వ్యవహారాత్ న చ పూర్వోత్తరవిరోధః
పూర్వత్ర జీవేశ్వరభేదస్య వ్యవస్థాపితత్వాదితి వాచ్యమ్ జీవత్వేశ్వర
త్వయోరేవ భేదః న తు తదుభయాశ్రయస్య మాయిన ఇతి సిద్ధాన్తా
త్ న చేత్ ఈశ్వర ఏవ జీవవన్నటతీతి వచనం నాఙ్గీకరోషి చేత్
జీవః అసిద్ధ ఏవ జీవ ఇతి ఈశ్వరాద్భిన్నః కశ్చన పదార్థో దు
ర్నిరూప ఏవేతి భావః తథా హి సృష్టేః ప్రాగీశ్వరోస్తి పశ్చాదపీ
శ్వర ఏవ శిష్యతే ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్యైవ మధ్యావస్థితిరుచితే
తి కథమ్మధ్యే జీవానామకాణ్డతాణ్డవమితి కృత్వా మధ్యేపీశ్వర ఏ
వేత్యఙ్గీకార్యమ్ తస్మాత్ ఈశ్వరస్యైవ జీవనటనమ్మాయయా ఘట
తే ఈశ్వరనటనమేవేతి సిద్ధమ్ అత్ర ప్రమాణాని లిఖ్యన్తే భగవా
నేక ఏవైష సర్వక్షేత్రేష్వవస్థితః అముష్య దుర్భగత్వం హ క్లేశో వా
కర్మభిః కుత ఇతి విదురేణ పృష్టః మైత్రేయ ఆహ సేయం భగవ
తో మాయా యన్నయేన విరుధ్యతే ఈశ్వరస్య విముక్తస్య కార్పణ్య
ముత బన్ధనమితి న చాత్ర భగవానితి ఈశ్వరస్యేతి చ పదయోశ్శు
ద్ధబ్రహ్మ అర్థ ఇతి వాచ్యమ్ తస్య దుర్భగత్వాద్యనుభవశఙ్కాయాప

వ అవిషయత్వాత్ గీతాయాస్తథా మమైవాంశో జీవలోకే జీవ
భూతస్సనాతన ఇతివ చాత్ర ఈశ్వరో జీవ ఇతి నోక్తం కిన్తు తదంశ
ఇత్యుక్తమితి జీవేశ్వరయోర్భేదశ్శఙ్క్యః నిరంశేపీశ్వరే అంశిత్వస్య
కల్పితత్వేన సుఘటత్వాత్ శ్రోతురర్జునస్య ద్వైతబుద్ధ్యావిష్టత్వాదం
శోక్తిరితి బోధ్యమ్ అన్యత్రాపి భాగవతే ఈశ్వరో జీవకలయా ప్ర
విష్టో భగవానితి శ్రుతిరపి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి ఆస్తాం
తావత్ప్రమాణచిన్తా అనుభవస్తావద్విచార్యతే అన్తర్భవేనన్త భవన్త
మేవ హ్యాతత్త్యజన్తో మృగయన్తి సన్తః అసన్తమన్తి హ్యాహిమన్త
రేణ సన్తం గుణన్తం కిముయన్తి సన్త ఇతి మనీషిణోన్తర్హృదీతి
చ ఈశ్వరస్య అత్రైవ దేహే మార్గణముపదిశ్యతే అత్రతు దేహే ఆ
నన్దమయకోశపర్యన్తమతత్త్వేన త్యక్త్వా తత్సాక్షిచైతన్యం వయము
పలభామహే న తు తతోన్యదితి యత్సాక్షిచైతన్యమాత్మా తదే
వేశ్వర ఇత్యఙ్గీకార్యం నిర్విశేషచిన్మాత్రస్య ఆత్మన ఈశ్వరత్వన్తుస్వ
తోనైవ ఘటతే ఈశ్వరస్య వస్తుతో బ్రహ్మత్వాత్స ఆత్మా బ్రహ్మే
తి వేద్యతామితి చేత్సత్యమ్ ఆత్మా బ్రహ్మైవ యథా బ్రహ్మణః
మాయయా ఈశ్వరత్వంతథా ఆత్మనోపి ఈశ్వరత్వమేవ భవితవ్యమి
తికథమత్ర దేహే జీవస్యైవోపలమ్భః అహమితి తస్యైవాన్తస్స్ఫుర
ణాత్ అథ యది బ్రహ్మణి మాయాశక్తిరస్తి ఆత్మని నాస్తీతి ఉ
చ్యేత తర్హీదం వచనం వ్యాహతమేవ ఆత్మనో బ్రహ్మత్వేఙ్గీకృతేపి
శక్తిరనఙ్గీకృతేతి అథ యది అన్తఃకరణపరిచ్ఛిన్నత్వాదాత్మనః త
చ్ఛక్తిరపిపరిచ్ఛిన్నైవేతి అపరిచ్ఛిన్నశక్త్యభిమానీ ఈశ్వరః పరిచ్ఛిన్న
శక్త్యభిమానీ జీవ ఇత్యుచ్యేత న చేదం ఘటతే అపరిచ్ఛేద్యస్య బ్ర
హ్మణః అన్తఃకరణకృతపరిచ్ఛేదాయోగాత్ దేశతః కాలతో యో

సావవస్థాతస్యతోఽన్యతః అవిలుప్తావబోధాత్మా సయుజ్యేతాజయా
కధమిత్యాత్మనో దేశకాలాద్యపరిఛదమేవ హిస్మృతిర్బ్రూతే కిఞ్చని
ర్విశేషచిన్మాత్రస్య ఆత్మనః పరిఛేః ఇతి విరోధోక్తిః పరిఛేదస్య స
విశేషవిషయత్వాత్ తర్హి కధమన్తఃకరణోపహితచైతన్యమాత్మే
తి వేదాన్తపరిభాషా ఇతి చేదుచ్యతే యస్యాన్తరస్య సన్నిధివశాద
న్తఃకరణం వ్యవహారం ప్రాప్నోతి తదాత్మేతి వేదాన్తినాం పరిభా
షేయమ్ యదన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యతిష్ఠతి తద్బ్రహ్మేతి సిద్ధాన్తఏవత
దేవమాత్మబ్రహ్మణోరైక్యే తత్ప్రతిబిమ్బయోరైక్యంస్వారసికమేవ
యత్తుపునఃసర్వజ్ఞత్వకిఞ్చిజ్జ్ఞత్వాదిర్భేదఃతదన్తఃకరణనైర్మల్యమా
లిన్యప్రయుక్తఏవఅతఏవఅన్తఃకరణే నిర్మలేసతియోగాదిభిః పశ్చా
త్ సర్వజ్ఞత్వాది గుణా జీవేప్యావిర్భవన్త్యేవేతి శ్రీధరాచార్యాః త
దేవం పరమాత్మా పరమేశ్వరః పరబ్రహ్మ పురుషోత్తమః ఏవ మా
ద్యపరపర్యాయో దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః సచ్చిదానన్దస్వరూ
పః మాయయా బహురూపయా ఈశ్వరనటనమివ జీవనటనమపి క
రోతి ఇత్యనుభవవివేచనమ్ కేవలానుభవానన్దస్వరూపః పరమేశ్వ
రః మాయయాన్తర్హితైశ్వర్య ఈయతే గుణసర్గయా ఇతి భాగవతే
చ సమాధాపి తాపరమేశ్వరస్య కథం జీవధర్మనటనమితి శఙ్కా
మాయయేత్యుత్తరేణ ఇత్యలం విస్తరేణ॥

శ్లో॥ స జీవో నామాన్యోస్త్యనుభవమయాన్తఃకరణతో।
నమాయాతశ్చేశో న హి చిదపరూపా ప్రతిఫలేత్।
స్వరూపస్థే చిత్తే న ఖలు పరమస్యానుమితిర
జీవాధ్యక్షం హయవదనమిద్ధస్థితమయే॥వ్యధో। (8.)

హే అనుభవమయ జ్ఞానస్వరూప పరమాత్మన్ అన్తఃకరణా

దన్యో భిన్నో జీవో నామ న కశ్చన పదార్థోఽస్తి అన్తఃకరణమేవ జీవ ఇత్యుచ్యతే ఇతి భావః తథా మాయాతోఽన్య ఈశో నామ న కశ్చనాస్తి మాయైవేశ్వర ఇతి భావః నను కథమిదమ్ అన్తఃకరణ మాయాఫలితయోశ్చితోరేవ జీవేశ్వరవ్యవహారాదిత్యత ఆహ అపరూపాః చిదాత్మా బ్రహ్మ వా నహి ప్రతిఫలేత్ ప్రతిబింబేత్ నీరూపస్య కథం వా ప్రతిబిమ్బ ఇతి భావః న చైవం తయోరన్తఃకరణమాయోర్జడత్వాత్కథం జీవేశ్వరత్వమితి వాచ్యం చుమ్బకలోహాదృష్టానాత్ చిత్సంబంధాదేవ తయోస్తథాత్వాత్ న చైవం వేదాన్తశాస్త్రవిరోధః ప్రతిబింబమతే అవచ్ఛిన్నమతే చ చిత్సంబంధమాత్రస్యైవ వివక్షితత్వాత్ అన్యథా కథం నిర్మలస్య చైతన్యస్య అవచ్ఛిన్నత్వమపి సంభవేత్ వైసిష్ట్యస్య మాలిన్యావహత్వాత్ ఉక్తమర్థమనుభవేన ద్రఢయతి చిత్తే అన్తఃకరణే స్వరూపస్థే సతి అచఞ్చలే సతీతి యావత్ సమాధావితి భావః పరమస్య ఈశ్వరస్య అనుమితి రనుమానం నాస్తి ఖలు వ్యవహారదశాయాం హి జగద్వైచిత్ర్యేణ ఈశ్వరోఽనుమీయతే పరమార్థదశాయాం జగత ఏవాభావేన కథమీశ్వరానుమితి రితి భావః ఈశ్వరో నాస్త్యేవేతి ముఖ్యార్థః అథో ఏవం జీవాధ్యక్షం జీవప్రత్యక్షమపి న ఖలు సుఖిత్వదుఃఖిత్వాది గుణకో జీవో వా నానుభూయతే తదేతి భావః తస్మాత్ చఞ్చలమన్తః కరణం [మనః] ఏవ జీవ ఇతి సిద్ధమ్ అచాంచల్యే తు అన్తఃకరణస్యైవానుపలంభ ఇతి బోధ్యమ్ ఉక్తఞ్చేదం పంచదశ్యామ్ అహంవృత్తిరిదం వృత్తిరిత్యన్తఃకరణం ద్విధేత్యాది అహంవృత్తిర్జీవ ఇతి సర్వానుభవసిద్ధం హి మాయా తు సమాధికాలే కేవలాశక్తిరూపేణ ఆత్మన్యేవ లీనా వర్తతే ఇతి బోధ్యమ్ స్వకార్యస్య జగతో ప్రతీతేః తస్యా

లీనత్వోక్తిః మాయా యాలీనత్వే ఈశ్వరోఽపి జీవవదుపసంహాస్యత ఏవేతి న మాయావ్యతిరేకేణ ఈశ్వరసిద్ధిరితి॥

శ్లో॥ న దేహోఽహం స్వప్నే మమతదతిరేకిత్వకలనాత్।
న జీవోఽహం స్వాపే పరమసుఖరూపత్వకలనాత్।
తదాత్మాఽహం బ్రహ్మత్వమివ పరిపూర్ణాఖిలగుణో
స్తథోఽహం తేజో మాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (87)

అహం దేహో న నభవామిస్వప్నే మమజీవస్య తదతిరేకిత్వకలనాత్ దేహభిన్నత్వానుభవాత్ జాగ్రతిస్థూలోఽహమిత్యాదివ్యవహారానుగుణ్యేన దేహ ఏవఆత్మత్వేనజ్ఞాయతే తద్జ్ఞానంభ్రాన్తి రేవఅత్రతత్స్వేశయానం దేహముత్సృజ్య దేహతాదాత్మ్యంవిహాయేత్యర్థః స్వాప్నికకాశ్యాదిషు వ్యవహారితో దేహభిన్నస్య జీవస్యఅనుభావాదితిభావఃతర్హి జీవస్త్వమిత్యత ఆహ నాహం జీవః స్వాపే సుషుప్తౌ మమ పరమసుఖరూపత్వకలనాత్ పరమానన్దస్వరూపస్య మమసుషుప్తౌ అనుభూయమానత్వాదితిభావః నచాయం హేతురసిద్ధఃసుషుప్తౌ అజ్ఞాన అతిరేకస్యయస్య కస్యాప్యభావాదితి వాచ్యమ్ ఉత్థితస్యత్యాగ సుఖ మహమస్వాప్సమిత్యాకారికయా ఆత్మనస్సుఖరూపత్వస్య అనుమానాత్ అన్యథా అజ్ఞానమేవాస్తీతి కేఽజ్ఞాతం స హి జ్ఞాతా అజ్ఞానాతిరేకేణ తదావ్య స్త్యేవేతిత్యమాప్యశక్యమితి చిదానన్దరూపాత్మానుభవస్యుప్రసిద్ధః తత్తస్మాత్ అహమాత్మైవభవామి అవస్థాత్రయసాక్షిత్వాదితి భావః అత్ర దృష్టాన్తమాహ త్వం బ్రహ్మత్వమివ యథా బ్రహ్మభవసి నహి త్వందేహేన్ద్రియమనాద్యన్యతమః తేషాం జడత్వాత్ నాపీశ్వరః యోగనిద్రాదశాయామీశ్వరస్యాసత్త్వాత్ యద్వా ఇతోఽతి హాస్యాలఙ్కారే ఆత్మాఽహం బ్రహ్మత్వం భవామీత్యన్వ

యః ఆత్మనో బ్రహ్మత్వే హేతుః పరిపూర్ణాః అఖిలాః గుణాః అ పహతపాప్మత్వాదయో. యస్మిన్ యస్యవా సః తథోక్తః తతః మ మైవ ఆత్మత్వాదాత్మన ఏవ బ్రహ్మత్వాదిత్యర్థః ఇన్దుస్థితహయవదనో పాధికం తేజః జ్ఞానస్వరూపం మాం ఆత్మానమేవ అహమయేఅనుభ వామి ఆత్మానన్దమనుభవామీత్యర్థః ఏతేన ఆత్మజ్ఞానినస్తవ కథం హయవదనసేవేతి శఙ్కాపరాస్తా న్యూహం హయవదన మయే కిన్తత దన్తర్యామిణ మాత్మానమేవేత్యుక్తత్వాత్ న చ స్వదేహాపా ధిక ఏవ ఆత్మాఽప్రాప్యతాం కిమితి హయవదనదేహాపాధిక ఇతి విశేషాగ్రహ ఇతి వాచ్యమ్ తదుపాధేశ్శుద్ధ సత్త్వాత్మకత్వేన తత్రాన్త ర్యామిస్ఫురణం సుఖేన భవతి అస్తి చాపరో గూఢో హేతుః సరూ పధ్యానేన అశుభే హంతే నిరూపాత్మానుభవస్సుశక ఇతి హయవద నోపాధిధ్యానేన మమ సర్వాశుభమాత్మావలోకనవిరోధినశ్యతా మితి తదుపాధికాత్మ ధ్యానమితిబోధ్యమ్ అతఏవ కవినా ప్రథమతః హయవదనరూపం ధ్యాతం పశ్చాత్తు తత్త్వం చిన్త్యతే ఇతి సర్వ మనవద్యమ్॥

శ్లో॥ అహం సర్వత్రేదం మయి తు పరమజ్ఞానలసితం।
న లిప్తోఽనేనాహం ఖమివ జలదేన ధ్రువమిదమ్।
చిదానన్దం పూర్ణం నిరవయవ మేకాద్వయమజం।
గుణాబ్ధిమాత్మానం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (88)

అహం సర్వత్రాస్మి మయి తు వర్తమానమిదం జగత్ పరం కేవల మజ్ఞానలసితం మాయావిలసితమిత్యర్థః మాయయా మయి కల్పిత మిదం జగదితి భావః అధిష్ఠానం వినా కల్పనాయోగాత్ అవధించి నా నిషేధాయోగాచ్చ జగతోఽవధిరధిష్ఠానఞ్చ అహమేవేతి పర

మూర్ధః సర్వత్రా హమిత్యనేన సర్వావధిరహమిత్యుక్తం భవతీతి బో
ధ్యమ్ అన్తరస్యావధిత్వాత్ అనేన మాయికేన జగతా అహన్తు
న లిప్తః నహి మిథ్యాభూతేనవస్తుస్యభవతి లేపః అత్రదృష్టాన్తమాహ
ఖమివ జలదేనేతి నహి మేఘాడమ్బరేణమహాకాశస్యకిమపివైపరీత్యం
తస్యనీరూపత్వాదితిఇదంమదుక్తంసర్వంధ్రువం నిశ్చయభూతంవేదా
న్తసిద్ధాన్తత్వాదితి భావః చిదానన్దం జ్ఞానానన్దస్వరూపమతఏవపూర్ణం న
హి ఆనన్దస్య జ్ఞానస్య వాకేవలస్య పరిచ్ఛేదః కిన్తుతద్వతోన్తః కర
ణాదేరేవేతి అత ఏవ నిరవయవం న హిపరిపూర్ణస్య వస్తునః పరి
చ్ఛేదకా అవయవాః కల్పయితుం శక్యన్తే అత ఏవ ఏకం స్వై
కరూపమ్ అద్వయమ ద్వితీయఞ్చద్వితీయాభావాదేవ నాత్మనో జ
న్మాదీత్యాహ అజమితి ఉపలక్షణమిదమవ్యయమిత్యాదీనామ్ ఫలిత
మాహ గుణాబ్ధిం పూర్వోక్తానాం గుణానామనుక్తానామపహతపా
ప్మత్వాదీనాఞ్చ అబ్ధిం సముద్రం ఏవం విధమాత్మాన మాత్మశబ్ద
వాచ్యమిన్దుస్థితహయవదనోపాధికం మామహమయేఇత్యన్వయఃఅ
త్ర శ్లోకద్వయే హయవదనమిన్దుస్థితమితి శబ్దయోర్లాకణికోమదుక్తా
ర్థ ఇతిబోధ్యమ్।

అవతారికా। నను ఆత్మా ఏవంవిధోస్తు నామ కథన్తస్య అ
హమేతాదృశఇత్యుక్తిః సఙ్గచ్ఛతే అహమితి వక్తుర్జీవస్య దేహనా
త్మత్వాత్ సాక్షిణః కేవలస్య వక్తృత్వాయోగాత్ ఏవమ్బ్రహ్మో
పికథం స్తుత్యం తస్య వాగాద్యవిషయత్వాత్ కిఞ్చ అహం బ్రహ్మే
తికథంస్తోతుర్బ్రహ్మత్వం జీవాదీనామేవ స్తోతృత్వాత్ ఇతి శఙ్కో
త్తరతయా శ్లోకమాహ।

శ్లో॥ కృశో౽హం స్థూలో౽హం వదతి తను తాదాత్మ్యవశ తయా।
తథాత్మాహం జీవ స్త్విత్రి హి పరే తాదాత్మ్యవశతః
మనశ్శుద్ధం పశ్యద్వదతి విమలత్వాదిగుణకం స్వ వాచా।
తస్య త్వాం హయవదనమిద్ధస్ఫీతమహే। (89)

జీవః అన్తః కరణం షోడశకలం లిఙ్గమితి యావత్ లిఙ్గంత జీవసంశ్లిష్టమితి పఞ్చదశ్యాం లిఙ్గస్య జీవసంజ్ఞా ప్రోక్తా తను తాదాత్మ్య ... మేవ శరీరమితి శరీర తాదాత్మ్యం యయా గచ్ఛతి అహం కృశః అహం స్థూలః ఇతి యథా వదతి న హి లిఙ్గస్య స్థౌల్యం కార్శ్యం వా తయోర్దేహధర్మ త్వాత్ న హి కేవలో దేహో వక్తుం క్షమ తే జడత్వాత్ అతః జీవో యదా శరీరే అహం ఇత్య భిమానం భజ తే తదా శరీరతాదాత్మ్యమాపద్య అహం స్థూల ఇతి వదతి ఇతి స ర్వసమ్మతిపన్నమ్ ఏవ మేవ విప్రతిపన్న మప్యూహ్యమిత్యాహ తథా జీవః పరేణ ఆత్మనా తాదాత్మ్యవశతః ఆత్మ తాదాత్మ్యం ప్రాప్యే తి యావత్ అహమాత్మేతి వదతి హి ఆత్మన్యహమభిమానాజ్జీవ ఆత్మ తాదాత్మ్య మాపద్య అహమాత్మేతి వక్తి జీవ ఏ వేతిభావః నన్వేవం జీవస్యాత్మాభిమానాదహమాత్మేతి మానసికే ప్రవృత్తిరస్తు నామక థం వాచో క్తిరితి చేత్సత్యమ్ న్యాత్మానుభవ వాసనం జీవస్యజ్ఞం తస్మా నః స్వవాగిన్ద్రియేణ వదతీత్యవిరోధః నను యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసాసహ ఇతి శ్రుత్యా మనో వాగగోచర ఆత్మా కథం మనసానుభూతః కథం వా వాచా ఉచ్యేతేత్యత ఆహ శుద్ధం సాధన చతుష్టయసమ్పన్నం సంస్కృతమ్మనః శుద్ధమిత్యావర్తతే శుద్ధం బ్ర హ్మ పశ్యదనుభవత్సత్ తస్య బ్రహ్మణో విమలత్వాదీనాం గుణానాం సమూహం (సమూహకః) స్వసమ్బన్ధినా వాచా ఇంద్రియేణ వద తి అయంభావః మనసైవానుద్రష్టవ్య ఇతి శ్రుత్యా న రసా మరస్యాత్

సంస్కృతమనసా ఆత్మానుభూయతే ఏవ అనుభవసిద్ధమేవేదంసమా
ధిశాలినామ్ వాచస్తు సాక్షాత్త్వంన బ్రూయుఃకిన్తు తాత్పర్యవృత్త్యా
బ్రూయురేవేతి న దోష ఇ

శ్లో॥ న వక్తా న శ్రోతా నతు వచనమాహో పరశివే।
న వేత్తా నో వేద్యం న హి భవతి వేదః కరణభూః।
శివం శాన్తం శుద్ధం బృహదచలమేకం పరమహో।
గభీరం స్వాత్మానం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (90)

పరశివే పరమసుఖస్వరూపే ఆత్మని వక్తానాస్తివక్తురభావా
దేవశ్రోతానాస్తి ఉభయోరభావాద్వచనమపి నాస్తి తథా వేత్తా
జ్ఞాతా నాస్తి వేద్యమపి న హి భవతి నాస్తీత్యర్థః వేత్తురభావే వే
ద్యాభావస్య స్వసిద్ధత్వాదితి భావః ఉభయో రభావే వేదో జ్ఞానమపి
నాస్తి విద జ్ఞానే ఇతి ధాతోర్ఘఞి రూపమ్ ల్యుట్ తు వేదనమితి భ
వతి నను ఆత్మనో జ్ఞానస్వరూపత్వేన కథం జ్ఞానస్యాభావ ఇ
త్యతో వేదం విశినష్టి కరణభూరితి వృత్తిజన్యం జ్ఞానం నాస్తీత్యర్థః
శివం సుఖస్వరూపం కుతః శాన్తం విక్షేపాదిభిర్హి దుఃఖంస్యాత్ కథ
న్తచ్ఛాన్తత్వమత ఆహ శుద్ధమితి మాయాఽతీతమిత్యర్థః కిన్తదిత్య
తఆహ బృహ ద్బ్రహ్మేతి అణోరణీయాన్మహతో మహీయానితి
బృహత్త్వ[మహత్త్వ]గుణయుక్తం తదితి భావః పరిపూర్ణమితియా
వత్ అతఏవాచలం చలనరహితమ్ యత్ర చాలనం సమ్భావ్యేత త
త్రాపి బృహతస్సత్త్వాత్సర్వత్ర స్థితస్య కథం చలనమ్ ఘటాదిర్హి ఏ
కదేశగతః అన్యదేశంప్రాప్తి చాల్యేత ఇతిభావః అతఏవ ఏకమ్ నహి
తత్రద్వితీయం వస్త్వస్తి న చ మాయయా ద్వైతంశఙ్క్యం తస్యాఅ
సత్యత్వాత్ గభీరం నిత్యాపరోక్షమపి కైరపి అజ్ఞాతమిత్యర్థః గు

రుశాస్త్ర వినాత్యన్తం గమ్భీరం బ్రహ్మ వేత్తి క ఇతి పఞ్చదశీ గభీ
రత్వే హేతుర్న పరాక్త్వమిత్యాహ స్వాత్మానమితి స్వశబ్దేన సర్వే
జీవాగృహ్యన్తే తేషామాత్మ భూతత్వేన విద్యాపరోక్షమిత్యర్థః న
హి స్వయం స్వస్య అప్రత్యక్షః కదాపి స్యాత్సిద్ధమపి ఆనన్దస్వరూ
పత్వముక్త్వా జ్ఞానస్వరూపత్వమాహ పరమహ ఇతి పరఞ్చతన్మహశ్చే
తి విగ్రహః తేజోనామాత్ర జ్ఞానమ్ తస్య పరత్వవిశేషణం వృత్తిజ్ఞాన
త్వనిరాసాయ స్వప్రకాశత్వ ద్యోతనాయ వా ఇన్దుస్థితహయవదనో
పాధిక మేవంభూతం బృహదహమయే ఇత్యన్వయః నిత్యమాత్మాన
న్దమనుభవామీతి భావః నను ప్రాప్య ప్రాప్తృ ప్రాప్తయోరాత్మని
సస్తీతి పూర్వార్థేనోక్త్వా కథముత్తరార్తేన అహం బృహదయే ఇతి
తత్త్రితయ ముక్తమితి చేన్నైష దోషః ఆత్మని న సస్తీత్యనేన పర
మార్థదశాభిహితా ఉత్తరార్ధేన తు నిర్వికల్పసమాధ్యనుభూతాత్మా
నన్దభాసనా ప్రస్తూయతే వ్యవహారదశాయామితి బోధ్యమ్ యద్వా
ఆత్మని కిమపి నాస్తీతి కేనజ్ఞాతమిత్యత ఆహ అహం బృహదయే ఇ
తి మయ్యేవజ్ఞాతమిత్యర్థః నను మయ్యేవ జ్ఞాతమితి త్వయ్యేవ బృహతస్స
ద్వితీయత్వమితి చేన్నైవమ్ మమ జీవస్య (అన్తః కరణస్య) తత్రలీ
నత్వాత్ న హ్యహం బృహతి తత్ర పృథక్త్వయా ప్రతీతః అథవా
మిథ్యాభూతమన్తః కరణం సత్యాత్మస్వరూపమనుసన్దధావితి అన్తః
కరణస్యైవ ద్వైతం న తు బ్రహ్మణః ఇతి॥

శ్లో॥ సదాస్వాత్మానన్దానుభవమజ నో దేహి భగవన్।
ప్రకృత్యాక్షిప్తానాం రజసి తమసి త్వామభజతామ్।
సరూపత్వ ధ్యానాన్మనసి పరిశుద్ధే స్ఫురసి హి।
త్వమాత్మా సర్వేశం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥ (౯1

హేఅజ జన్మప్రముఖ షడ్భావవికార శూన్యఅతఏవ హే భగవన్ సకలకల్యాణగుణపరిపూర్ణ నః జీవానాం సదాపి స్వాత్మానన్దానుభవం దేహి నను కిమ్మయా దేయం యూయమేవ స్వాత్మానం దేహే మృగయతేత్యత ఆహ ప్రకృత్యా త్వత్సమ్బన్ధిన్యామాయయా రజసి తమసి చక్షిప్తానాం పాతితానామిత్యర్థః రజస్తమ ఉద్రేకేణ చిత్తస్యాస్వాస్థ్యభావాన్నాస్మాకమాత్మచిన్తాయోగ్యతేతిభావః అతఏవ (రజసి తమసి క్షిప్తత్వాదేవ) త్వాం హయగ్రీవమభజతామ్ రజస్తమోవిక్షేపవశాన్నః త్వద్భజనైవ నాస్తీతికుతో స్వాత్మచిన్తేతి భావః నను ఆత్మచిన్తాయాః కిమ్మద్భజనేనేత్యత ఆహ సరూస్య తవ ధ్యానాద్ధేతోః మనసి పరిశుద్ధే నిర్మలే సతి ఆత్మా త్వం స్ఫురసి హి యేనాత్మస్ఫూర్తిర్భవేత్తస్మిం స్తవభజనే ఏవ నాస్మాకమధికారః రజస్తమఉద్రిక్తత్వాత్కిం పునరాత్మవిచారేధికారశ్శక్యేతేతి భావః నను దురదృష్టవశాద్యూయం పతితాః కిమహం కుర్యామత ఆహ సర్వేశమితిసర్వప్రేరకమిత్యర్థః యేన త్వయా ప్రేరితా ప్రకృతిరస్మాన్ రజస్తమసోః పాతయతి స త్వమ్మాయాం నియచ్ఛ నియన్తుం త్వమీశ్వేఏవ అతఏవ (మాయేశత్వాదేవ) తవేశత్వస్య కిఙ్కరా అస్మాకం శిత్వద్భజనే తావత్ప్రేరయనారాయణత్వాత్ (అంతర్యామిత్వాదిత్యర్థః) త్వమస్మత్ప్రేరణేక్షమసే ఏవేతి భావః॥

శ్లో॥ హయాస్య శ్రీశత్వం హృదయకమలం మేధినివసా।
నిశం భోగం నైతి క్వనుకమలయా లాలితపదః।
త్వదీక్షాతో మద్భ్య స్మయసురగపీతే పరబలిం।
విదధ్యాత్సర్వజ్ఞంహయవదనమిన్దుస్థితమనే॥ (92)

చరమఫలభూతమాత్మానన్దానుభం దేహీతి పూర్వం ప్రార్థ

యిత్వా అధునా తద్ధేతుభూతం భగవద్భజనం దేహీతి ప్రార్థయతి ఆదౌ భగవద్భజనస్య మనసి భగవత్స్థితిర్హేతురితి కృత్వా తస్యస్వమనః కమలనివాసం ప్రార్థయతే (భగవతి మనఃకమలగతే సతి హి పశ్చాత్తద్భజనం శక్యతే) హేహయాస్య హే శ్రీశ త్వం మే మమ హృదయకమల మనిశమధివస అధిశీఙ్స్థాసామితి కర్మత్వమాధారస్య సముద్ధిద్వయేనలక్ష్మీయుక్తస్సన్ హయగ్రీవావతారో భవానధివసమద్హృదయమితి ప్రార్థనాగమ్యతే నను మహాభోగప్రదం వైకుంఠం విహాయ కథం శూన్యేత్వన్మనసి వర్తేయమహమత ఆహ కమలయాలాలితపదః భవాన్ క్వానుభోగం నైతి సీతాసాహిత్యేనహేతునా శ్రీరామస్య పఞ్చవటీవ కమలాసాహిత్యాత్తవాపి మద్ధృదయం భోగప్రదమేవేతి భావః అత్రార్థాన్తరన్యాసాలఙ్కారః ప్రతీయతే కమలయా సమ్పద్రూపయా లక్ష్మ్యా లాలితపదః మహారాజః క్వ భోగంనాప్నోతి సర్వత్రాప్యాప్నోత్యేవ ఉక్తఞ్చ శ్రీహర్షేణ క్వ భోగం నాప్నోతి సభాగ్యభాగ్జనః ఇతి ఏతదలఙ్కారస్యాఙ్గ నాప్యైవ క్వభోగం నైషీతి మధ్యమపురుషోఽప్రయుక్త ఇతి బోధ్యమ్ కమలయా పదయోర్లాలితత్వకథనేన పదారవిన్దయోర్మహాభోగ్యత్వం దౌర్లభ్యఞ్చద్యోత్యతే అతిసౌన్దర్యఞ్చ హృదయే తస్య భోగమేవ ప్రతిపాదయతి మద్ధృన్మయీసురగవీత్వదీశాతంత్వత్కటాక్షాద్దేవ తే తుభ్యంవరముత్కృష్టంబలింషోడశోపచారపూజాంవిదధాతు కార్యాత్ త్వత్కటాక్షేసతి మద్ధృదయమేవకామధేనుర్భూత్వా భవత్పూజాపరికరం సర్వం ప్రసూతే ఇతి భావః విదధ్యాద్వా న వా కథం మయా జ్ఞాయతామత ఆహ సర్వజ్ఞమితి అయం భావః యస్య హృదయేత్వం వససి దయయా తస్య హృదయం భవన్నివాసేన అతివిశుద్ధం సత్ సర్వం పత్రపుష్పఫలాదికం సఙ్కల్ప్య భవన్తమర్చయతీతి

భవాన్వేదైవ న హి స్వసామర్ధ్యం క్వాపి స్వావిషయం భవేత్॥

శ్లో॥ ప్రభో శ్రీశార్చాయాం నివస కురు కర్మాణ్యవిషయా।
ణ్యయం సర్వజ్ఞ శ్రీపతిరితిధియం మే దిశశుభామ్।
పయోజై శ్చామన్త్రీకుముదతులసీభిర్బహువిధై।
స్సదన్నైస్త్వాం సేవే హయవదనమిన్దుసితమయే॥ (93)

పూర్వశ్లోకే మానసికభగవత్స్థితిం ప్రార్థయిత్వా అధునా తద్ధేతుభూతామర్చాయాం భగవత్స్థితింప్రార్థయతే ప్రభో హే శ్రీశ అర్చాయాం నివస నను అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణ స్థిత ఇతి సర్వత్ర స్థితస్యమమకిమితివిశేషాకారేణ అర్చాయాంస్థితిః ప్రార్థ్యతే త్వయేత్యత ఆహ కురు కర్మాణ్య విషయా ణీతి అస్మద సమ్భావితాని త్వదేకనియతాని గోవర్ధనోద్ధారణాదికర్మ తుల్యాని కర్మాణి అర్చావిగ్రహమాశ్రిత్యకుర్వితి భావః యద్వా అయమ ర్చావిగ్రహః సర్వజ్ఞ శ్రీపతిరేవ న తు మూషా నిషిక్త తామ్రవిగ్ర హ ఇతి శుభాం ధియం బుద్ధిం మే దేహి ఆశ్చర్యావహేషు కర్మ సుత్వయా అర్చయా ప్రక్రియమాణేషు సత్సు ఇయ మర్చా సర్వజ్ఞ ఏవేతి నః విశ్వాసం స్వత ఏవ జాయతే కర్మాదర్శనేతు న జాయే త అతః కర్మణామకరణే మమతాదృశ బుద్ధిం వా దేహీతి భావః ఏ తేన సర్వజ్ఞత్వవిశ్వాసాభావే అర్చా యజనం వ్యర్థమితి సిద్ధమ్అర్చా వస్థితస్యమమకథం భోగఇత్యత ఆహ అహంపయోజాదిభిస్త్వవన్తం సే వేయజా మీత్యర్థః స్వాసాధారణ మీశ్వరత్వం ప్రకటయన్ మద ర్చాయాం నివస త్వమ్ తథాసతి మమ త్వద్విషయో మనస్సఙ్గో జా యతే తేన చ మనసి తవ స్థితిర్భవతి తయా చ ఆత్మావలోకనం స్యాదితి మన్దమధ్య మోత్త మాధికారభేదేన ఉత్తరోత్తరాధికా

ఇత్వస్య పూర్వపూర్వాధికారసాధ్యత్వకథనపూర్వకం భగవద్భజన త్రైవిధ్యమేతావతాశ్లోకత్రయేణ సంక్షేపతో దర్శితమ్॥

శ్లో॥ ప్రభో త్వన్మన్త్రాణామ్పఠనమథవా పూజనమమీ।
సకృద్వా కుర్యుశ్చేద్వృష శిరసి విన్యస్య చరణమ్।
ద్వితీయం వై శమ్భోశ్శిరసి కరయుగ్మం శతధృతేః।
ప్రయాన్తి త్వల్లోకం హయవదనదిగ్ధస్మితమయే॥ (94)

అమీ జీవాః హే ప్రభో తవ మన్త్రాణామ్పఠనం జపం వా పూజనం వా యన్త్రలిఖితానామితి భావః సకృద్వా ఏకవారమపి యది కుర్యుస్తర్హి ఏతే వృషా ఇన్ద్రః తస్య శిరసి చరణమేకం విన్యస్య ఏకం పాదం స్వర్గే నిధాయేతి భావః ద్వితీయం చరణం శమ్భోశ్శిరసి కైలాసే ఇత్యర్థః నిధాయ కరయుగ్మం శతధృతేశ్శిరసి విన్యస్య త్వల్లోకం ప్రయాన్తి యథా డమ్బరజాతిపురుషాః సవేగమేకం పాదం కిఞ్చిదున్నతే ద్రుపది విన్యస్య ద్వితీయం తస్మాదున్నతే ద్రుపది విన్యస్య కరయుగ్మం తతోప్యున్నతే దృఢం నిధాయ సముడ్డీయ ప్రాసాదాదికమ్ప్రవిశన్తి తద్వదితి భావః స్వర్గలోకమతిక్రమ్యాగమనమేవ వృషశిరసి పాదవిన్యాసో నామ స్వలోకాతిక్రమణం స్వశిరస్సమాక్రమణతుల్యం హి దుఃఖహేతుత్వాత్ ఏవముత్తరత్రాపి బోధ్యమ్ అత్ర తన్మూర్తిధ్యానాదికమస్మాకమ్మాస్తు నామ త్వన్మన్త్రజాపః త్వద్యన్త్రపూజా చ వా అస్తు ఇతి భగవన్తమ్ప్రతి కవిప్రార్థనా వ్యజ్యతే॥

శ్లో॥ స్మృతా చేదాఖ్యాతే భవతి పదయోస్తస్య వృషభః।
శ్రుతా చేద్ధంసశ్శ్రీరమణ పఠితా చేత్స గరుడః
అహో మూఢో లోకస్సులభమపి హిత్వా సకలదం।
భవన్నామ భ్రష్టో హయవదనదిగ్ధస్మితమయే॥ (95)

హే శ్రీరమణ తే ఆఖ్యానామ స్మృతా చేత్ తస్య యేన స్మృతా తస్య పురుషస్య పదయోర్వృషభో భవతి భవేదితి లిజమ ప్రయుజ్య లట్ప్రయోగస్సిద్ధవత్కథనమితి ద్యోతనార్థమ్ సశివ్రోభ వేదితి భావః తథా శృతా చేత్తస్యపదయోర్హ్వంసస్స్యాత్ విధిర్భవే త్స ఇతి భావః పఠితా చేత్ సః త్వద్వా హంసతయా చన్ద్రోమయ తయా చ ప్రసిద్ధః యద్వా పురా దృశ్యమానః మనసి హయవద నో యథాకల్పితః తథా తద్వా పీతి బోధ్యమ్ గరుడః తస్య పద యో స్స్యాత్ వాహనత్వేన తత్పదసన్నిధావర్తేతేతి భావః నస్వ వం చేత్కథం లోకో మన్నామ న గృహ్ణాతీత్యత ఆహ మూఢః భ వన్నామ్నయేతి శేషః లోకః సకలదం సులభమపి భవన్నామ హి త్వా భ్రష్టో భవతి అజ్ఞానమేవాత్ర హేతురితిభావః (అజ్ఞా నన్నామ మాయేతి ప్రాక్ప్రపఞ్చితమ్) ఏతేన భగవన్నామజాపినామపి భగవ త్సాయుజ్యం భవతీతి ప్రకటితమ్ యద్యపి భగవన్మన్త్రజపాద్భగవ త్సాయుజ్యం భవతీతి పూర్వశ్లోకే ప్రోక్తం తథాపి జపోమాస్తుస్మ రణాదినాపి శివాదిసాయుజ్యం స్యాదితి వక్తుమయం శ్లోకః॥

శ్లో॥ హయగ్రీవ స్త్వన్నాదపహరతి ః పాపమఖిలమ్॥
భవన్తం యో ధత్తే హృది తు జననీం గ్రీవ నమిదమ్।
బహిర్యానం వాంఛా భవతు న తథాన్తర్యమఘుత।
స్త్రీతీవా యం వస్త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(96)

హే హయగ్రీవ హః హయగ్రీవపదాద్యక్షరః స్త్వన్నాదఖిలం పాపమపహరతి అపాకరోతి నిస్సారయతీతి యావత్ హశబ్దోచ్చార ణమాత్రేణ సర్వపాపక్షయో భవతీతి భావః హ ఇత్యస్య అస్త్రార్వా యుని స్మరణ పూర్వకముచ్చారిణీ యత్వేన పాపనిస్సారక త్వో

క్తిః నను, హేనైవపాపక్షయే తదితర వర్ణత్రయస్యానర్థక్యం కిమత ఆ
హ యః య ఇత్యక్షరః భవన్తం హృది పీతపాపే చిత్తే ధత్తేస్థాపయ
తి యశబ్దోచ్చారణమాత్రేణ తద్ధృది హయగ్రీవమూర్తిరావిర్భవతీతి
భావః యకారోపర్యకారస్య విష్ణువాచకత్వాదియముక్తిః జననీంల
క్ష్మీన్తు ఇదం గ్రీపదం ధత్తే గ్రీశబ్దోచ్చారణేన లక్ష్మీర్హృదితిష్ఠ
తీతి భావః ఏతేన మద్ధృదిసతో౽పి తవ న ప్రియావిర్భావ ఇతి భగవ
న్తం ప్రతి కవేర్వ్యాజ్యమ్ గ్రీఇతి గకారానన్తరరకారోపరిస్థితస్య ఈ
కారస్యలక్ష్మీవాచకత్వాదియముక్తిరితిబోధ్యమ్ననన్వేవంపాపాకరణేశ్రీ
శస్య మమ హృది స్థితౌ చ వర్ణత్రయేణ కృతే కాగతిశ్చతుర్థవర్ణస్యే
త్యత ఆహ అయం వః వ ఇత్యక్షరః వాం యువయోః బహిర్యానం
హృదయాద్బహిరపసృతిర్మాభూదితితథా అఘతః బహిర్గతస్య అఘ
స్యాన్తర్యమన్తః ప్రవేశో మాభూదితి చ వర్తతే ఇతి శేషః కవా
టవదితి భావః వశబ్దో హి దన్త్యోష్ఠస్థానికత్వేన ఊర్ధ్వదన్తాధరోష్ఠయో
స్సతి త్యోచ్చారణేన దృఢసమ్బద్ధే కవాటేఘటితే ఇవ ఆన్తరాణాం
బహిః బహిస్థానామన్తశ్చప్రవేశో౽పరోధో భవతీతి భావః ఏతేన
శ్లోకేన హయగ్రీవనామ నిరుక్తమ్॥

శ్లో॥ భవత్తత్త్వం వేత్తుం న భవతి మహేశ త్రినయనమ్।
భవద్రూపం ధ్యాతుం న హి తవ చనాభౌ నివసతిః।
గుణాంస్తే ప్రస్తోతుం న చ ముఖసహస్రం సకృదహం।
భవన్నామ బ్రూయాం హయవదనమిన్దుస్థితమహే॥ (97)

హయవదనస్తుతిం సంక్షేపయితుం స్వస్య తత్రానధికారం తా
వదాహ హే ఈశ భవతస్తత్త్వం సచ్చిదానన్దరూపం వేత్తుం మమతృ
తీయం నయనం తేన యనం జ్ఞానాత్మకం చక్షురిత్యర్థః నాస్తి అగ్ని

రూపంచక్షుశ్చనాస్తీతి గమ్యతే తేన చ నాహం శివ ఇతి ప్రతీయతే
నను బ్రహ్మజ్ఞానాభావే సగుణం మాం ధ్యాయ స్వేత్యత ఆహ భ
వతో రూపం ధ్యాతుం తవనాభౌ నాభిపద్మే మమనివసతిస్థితిర్నా
స్తీత్యత్సన్నిధౌ యద్యహం వర్తేయం తర్హి త్వాం ధ్యాతుం శక్ను
యాం నైతదస్తి కథమనృష్టచరస్య తవ ధ్యానం మమసంపద్యతే
ధ్యానం హిమానసికం మనశ్చ అను భూతవిషయే ఏవ ప్రవర్తతే న
త్వననుభూతే ఇతి నాహం బ్రహ్మేతి చ గమ్యతే నను ధ్యానాశక్తౌ
మాంస్తుహీత్యత ఆహ శ్రుతిప్రసిద్ధాన్ త్వద్గుణాన్ ప్రకర్షేణ స్తోతుమపి
మే ముఖసహస్రంనాస్తి అనన్తాస్తవగుణాః కథమ్మయైకేన ముఖేన
వక్తుం శక్యేరన్ యది సహస్రం మమ ముఖాని స్యుః తర్హి గుణస్తు
తిం ప్రక్రమిష్యే ఇతి భావః నాహం శేష ఇతిచవ్యజ్యతే తర్హి కింకు
ర్యా అత ఆహ అహం భవన్నామ బ్రూయామ్ తదపి సకృదేవ
అసకృదుచ్చారణక్షమచిత్తశుద్ధ్యభావాదితిభావః॥

శ్లో॥ మహాసంసారాబ్ధిప్రపతితమనూద్ధారణఝుష।
ధ్వజాంకే పాదాబ్జే తవ విశతు మచ్చిత్తమధుపః
నఖార్ద్వత్విడ్రేఖాకపటమృదుకజ్జోపనయతా।
త్తమేతం త్వాం దేవం హయవదనమిఃస్థ్థితమయే॥ (98)

మహాసంసారాబ్ధౌ ప్రపతితానాం మనూనామాపచారిణోఽయంప్ర
యోగః మానవానామిత్యర్థః అన్యత్రమనోర్వైవస్వతస్య ఉద్ధారణః ఉ
ద్ధారకో ఝుషః ఝుషరేఖామత్స్యావతారశ్చధ్వజశ్చ అబ్జాంచిహ్నా
యస్మిం స్తస్మిన్ ద్వయోరబ్జయోర్గ్రహణమన్యేషాముపలక్షకమ్ ఏ
వంవిధే తవ పాదాబ్జే మచ్చిత్తమధుపో విశత్వితి ప్రార్థనా సంసారా
బ్ధౌ క్వాపి మకరందామృతరసాభావాదతి దుఃఖతో యం మధుపః

త్వత్పాదాబ్జే ప్రవిశ్య తదమృతం పీత్వా సుఖం ప్రాప్నోత్వితి భావః స
నుత్త్వమేవ త్వచ్చిత్తం మత్పాదాబ్జే ప్రవేశయ కిం తదర్థం మత్ప్రార్థ
నేత్యత ఆహ తమేతం సంసారాబ్ధిపరిభ్రాన్తివివశము చేతసమ్మివ నిశ్చే
ష్టం మధుపం త్వమేవ తత్రోపనయతాత్ ఉపనయ ఉపకర్షేత్యర్థః యా
వత్ ఉపకర్షణ సాధనమాహ నఖరూపాయే అర్ధ్రితిమశ్చన్ద్రస్య రే
ఖాః తాః కపటం యస్యాస్తయా మృదునా రజ్జ్వా ఇతి చిత్తమధుప
స్య అతి సుకుమారత్వేన మృదురజ్జ్వైవ తదుపకర్షణం క్రియతామన్య
థా మృతిసంభవాదితి భావః త్వత్పాదాబ్జనఖచన్ద్రరేఖా శోభా మ
చ్చిత్తమాకృష్య త్వత్పాదాబ్జే స్థాపయత్వితి సమగ్రార్థః॥

శ్లో॥ ప్రసన్నాస్యం ప్రజ్ఞాకుసుమముకుళోద్భేదకరణ।
స్ఫురద్ధాసజ్యోత్స్నామృతరససమాప్యాయితజనమ్।
మణీతారాపుష్పస్రగయుతశుభోరః పరిపతద్ద్విరేఫ
ప్రస్తారం హయవదనమిన్దుస్థితమరయే॥ (99)

ప్రసన్నమాస్యం యస్య తమ్ ప్రజ్ఞాయా ఏవ కుసుమముకుళస్య
ఉద్భేదకరణః వికాసకరః స్ఫురన్ హాస ఏవ జ్యోత్స్నా తస్యా అమృతర
సేన సమాప్యాయితః జనః సంసారదవదహనసంతప్తస్త్వపాదమూలా
గతభక్తలోకః యస్య తమ్ మణీనాం తారాణాం ముక్తానాం పుష్పా
ణాం చ స్రజామయుఖైశ్శుభే ఉరసి పరితః పతన్ ద్విరేఫప్రస్తారః
భృఙ్గబృందః కమలాకటాక్షబృందాత్మకో వా దేవతాస్త్రీనయనా
త్మకో వా యస్య తమిన్దుస్థితం హయవదనమహామయే॥

శ్లో॥ భవల్లీలాపాఙ్గస్రుతనవసుధాప్లావవివశ।
త్వదీయాస్యభ్రష్టం ప్రలపితశతం కేవలమయు।

శబర్యా ఉచ్ఛిష్టం ఫలమివ కియన్తం రసదిదం।
ప్రదత్తే వా తే త్వాం హయవదనమిన్దుస్థితమయే॥(100)

అయే అశ్వానన భవతో లీలాపాఙ్గేభ్యస్సకాశాత్ ప్రసృతా యానవా నూతనా సుధా కరుణారూపా ఇతి భావః తస్యాః ఆప్లావః ఆప్లవనమ్ సర్వతస్స్నానమితి యావత్ తేన వివశస్య త్వదీయస్య త్వద్భక్తస్య ఆస్యా ద్భ్రష్టం ప్రలపితానాం శతం కేవలమవిచారేణేతి భావః అయ భజస్వ స్వీకురుష్వేతి యావత్ ఇదం ప్రలపితశతం తేతుభ్యం శబర్యాస్సంబంధిఉచ్ఛిష్టం ఫలమివ కియన్తం కిఞ్చిద్రసమప్యతమానన్దమితి యావత్ ప్రదత్తేవా విదధాత్యేవతవభక్తప్రియత్వాదితి భావః అనేన స్తుతి కర్తుః కర్తృత్వాభి మానః నిరస్తః భవత్కటాక్షాదేవ మయోక్తమ్ నతు స్వత ఇతి కృతమపీదం స్తుతిశతమ్ నీరసమపభ్రష్టమేవ న తు సరసం శాస్త్ర సిద్ధమితి కృతేస్తుతిశతేభిమానశ్చనిరస్తః కృతేభి మానస్తు మమ మదీయం స్తుతిశతం సర్వోత్తమమిత్యాది రూపమ్ బోధ్యమ్ గ్రహగ్రస్తవదహం వివశ ఏవ మదాస్యాత్తు కిఞ్చిత్పరిభ్రష్టమిత్యనేన భవత్కటాక్షాదపి నాహమకరవం కిన్తుమదాస్యమేవేతి సుతరాం కర్తృత్వాభి మానో నిరస్తః భ్రష్టమిత్యనేన ఆస్యమపి వచ్మీతి నాప్రాచత్ కిన్తు అతర్కితమేవేతి వ్యజ్యతే ప్రలపితేత్యనేన ఉన్మత్తప్రలాపతుల్యత్వం కావ్యస్య వ్యజ్యతే పితుః పుత్రోక్తివత్తవ మదుక్తిర్నీరసా భ్రష్టాపి గ్రాహ్యైవేతిద్యోతయితుం త్వదీయేతి కేవలమిత్యనేన నాత్రార్థవిచారః కర్తవ్యః నిరర్థకత్వేనైవ ప్రలపితతుల్యత్వాదితి ఫలితమ్ శబర్యాస్య భ్రష్టం ఫలమివ మదాస్య భ్రష్టమిదం కావ్యం తవ గుచ్యమేవేతివక్తుం శబరీవృత్తాన్తకథనమ్ ఏతేన శబరీవదహం కేవలం భక్త ఏవ న తు జ్ఞానీతివ్యజ్యతే ఉచ్ఛిష్టమిత్యనేన అపగతరసత్వం వ్యజ్యతే తేన చ

నీరసమేవతత్ఫలమితి ఫలతి ఏవముచ్ఛిష్టే అతఏవ నీరసే ఫలేపి శ్రీ
రామావతారే యథా త్వం కియన్తం రసం స్వీకృత్య సంతుష్టః త
థాధునాపి మదాస్యభ్రష్టే నీరసే అస్మిన్ గ్రన్థేకియన్తం రసం కల్ప
యిత్వాపి స్వీకుర్వితి ప్రార్థనానిష్కర్షః వస్తుతస్తు మదన్తః కరణస్యఅ
పరిశుద్ధత్వేన భవత్కటాక్షవశాదస్య శుద్ధా సత్యామేవ మయ్యైవం
త్వం కీర్తితః అన్యథా క్వాహం క్వత్వమ్ ఇతిభగవతః ఆశ్రితరక్షక
త్వం వ్యజ్యతే సుధాప్లావిత ఇత్యనేన నాహం గ్రహగ్రస్త వదచేతసీ
భూయప్రలపామిః కిన్తు ఆనన్దరసనిమగ్నః త్వాం స్తౌమీతి వ్యజ్యతే అ
హం స్తౌమీత్యుక్త్వా ఆత్మనస్స్తుతికర్తృత్వాయోగాద్వచనవ్యాహతిరి
తిమత్వా ఆస్య భ్రష్టమిత్యుక్తం తేన చ అన్తః కరణే నిరతిశయానన్ద
రసమగ్నే సతి వాసనావశాద్వక్త్రాన్నిస్సృతిరుదభూదితి వ్యజ్యతే ప్రల
పితమిత్యనేన ప్రకృష్టంలపితమితి వ్యుత్పత్త్యా స్తుతిరితి వ్యజ్యతే తథా
చ స్తుతిశతమిత్యర్థః స్తుతిరూపశ్లోకశతమితియావత్ న చైతం శ్లోకం
విహాయ అన్యేషాం శతత్వాన్నాస్తీతిశఙ్క్యమ్ అస్యాపి తదన్తర్గతత్వా
త్ కేవలమితి ప్రలపిత శతవిశేషణమ్ త్వత్స్తుతిరేవాత్రాభిధీయతే
న త్వన్యా కాచిద్వార్తేతిభావః నను బహుభిర్బహుధా స్తుతఏవా
హమితి కింత్వత్స్తుత్యా చర్వితచర్వణప్రాయయేత్య తశ్శబరవృత్తాన్త
మాహశబరీచర్వితచర్వణ మ పియథా తవరుచ్యం తథాపూర్వైర్బ
హుధోక్తానామపి తవ గుణానామియం స్తుతిస్తవరుచ్యైవేతి భావః
ఫలమిత్యనేన సరసత్వం వ్యజ్యతే కిఞ్చ శబర్యా ఉచ్ఛిష్టమిత్యనేన శ
బరీయథా ఇదమ్మధురం భవతి వా న వేతిపరీక్ష్య మధురమేవ ఫలం
తవ దదౌ తథాహమపి దుష్టాన్ శ్లోకాననిర్మాయ మధురానేవ

నిర్మాయతవ దత్తవానస్మీతివ్యజ్యతే కియన్తమితికాకుః మహాన్తమేవే
త్యర్థః త్వద్భక్తకృతస్తుతే స్తవమహానన్దావహత్వాదితిభావః అస్తిచాత్ర తా
న్యాపరమార్థప్రతీతిః తథాహి భవదిత్యారభ్య వివశ ఇత్యన్తే సపరమేశ్వ
రకృపయామమ ఆత్మానన్దానుభవో జాతఇతి వ్యజ్యతే ఇదం యద్య
పి ప్రాగేవోక్తంతథాప్యత్రాస్తి విశేషః భవదిత్యనేన బ్రహ్మత్వం వ్య
జ్యతే లీలేత్యనేనమాయావ్యజ్యతే తథా చ బ్రహ్మసమ్బన్ధిన్యామాయ
యావిద్యారూపిణ్యా అహం సంస్పృష్టస్సన్నాత్మానన్దమనుభవామీతి
భావః వివశఇత్యనేనశరీరాదితాదాత్మ్యాధ్యాసః నివృత్త ఇతిసూచ్యతే
అస్య భ్రష్టమిత్యనేన ప్రకృతేః క్రియమాణానిగుణైః కర్మాణి సర్వ
శః అహఙ్కారవిమూఢాత్మాకర్తాహమితిమన్యతే తాదృశాహఙ్కారవి
మూఢత్వమ్మమనాస్తీతి వ్యజ్యతే కేవలమయేత్యనేన స్తుతిసాక్షిత్వ
ముక్తం భవతి న తు స్తుతావభిమానం కేవలమిత్యుక్తత్వాత్ నిత్యా
నన్దరసోదధేస్తవభక్తాన్నమపి భక్తస్తుతిరపి కమధికమానన్దం విదధ్యా
త్ నకమపీత్యాహ శబరీవృత్తాన్తమ్ కియన్తమిత్యస్య నకిమపీతికా
క్వర్థ ఏతేన భక్తానుకమ్పార్థమేవ తవ స్వీకరణం న తు స్వార్థమితి
ఫలితమ్ ఏవమస్యద్బుద్ధిమద్భిరూహ్యామ్॥

ఇతి బెల్లంకొండోపనామక
రామకవికృతిషుహయ
వదనశతకం సంపూర్ణమ్.
శ్రీహయగ్రీవార్పణమస్తు.

శ్రీమద్ధయవదనశత కేశుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

పుట	పఙ్క్తి	అసాధు	సాధు
2	11	ఆత్యా	అత్యా
	19	ణసాక	ణక
3	5	రజిత	రజత
5	3	ద్వివిఃయస్థితః	విలీనః
	5	కణా	తృణా
	8	తచ్ఛా	త్వచ్ఛా
	13	సర్వా	సర్వా
6	14	మమెూహా	మహా
	19	యచ్ఛా	మచ్ఛా
7	19	రూం	రణం
8	2	సన్థి	సన్తి
9	14	వ్యక్తిస్త	వ్యక్తి
	18	ష్టసస్త్వం	ష్టస్త్వం
11	21	సంఘ్ఞ	సఙ్ఘ
12	24	బ్జాఙ్క్రీః	బ్జాఙ్ఘ్రీః
13	10	రఙ్గక	రఙ్గఃక
41	1	పాఙ్గ	పాఙ్గ
	10	నూప	నూపు
	12	భావజః	భావః

15	4	లగిరత్యాత్మాచి	లసిరత్స్వాత్మాచ
	6	ఇతివితే	తేఇతివి
	12	వతే	వత్యా
	17	జఙ్ఝా	జఙ్ఘా
17	7	గణక	గుణక
18	28	శాసమ	శాసవ
19	11	దంయ	ద్మంయ
	12	సంష్ఝ	సఙ్ఘ
		వకుం	వక్త్రం
21	13-14	యత్ప్రి	యః ప్ర
	21	ముకమ్	ముక్తమ్
22	8	మవ	మవచ
	20	తేతా	త్రేతా
	21	సాన్ద్రి	సాన్ద
23	11	గిమ్తత్త్వం	గితత్త్వం
24	13	లపన	లప్రస
25	5	రిప్యేకత్వ	రిత్యేకత్వ
26	2	శమ్యాబ	శమ్యాభ
	18	స్త్రిత్యా	స్థిత్యా
27	1	జ్గిల	జ్ఞిల
28	13	వత్వ	వత్త్వ
	20	త్పత్త్యేత్య	త్పత్త్య
30	19	తకా	త్రకా

	28	త్వంగ	త్త్వంగ
31	20	శాహ	శాహ్వ
32	11	వాహ	వహ
	13	కర్షఅ	కర్షఃఅ
	19	స్తూతా	స్థూతా
33	11	స్త్రమ్బ	స్త్రమ్భ
34	17	జ్యాలా	జ్వాలా
	22	తనః	జనః
35	1	అం	అ
	15	న్యాఅ	న్త్యాఅ
	18	మతే	మశే
36	1	పిణ్డాకి	పిణ్డాఃకి
	9	జపి	జఃపి
	14	క్రైతే	క్రీతే
	19	క్షైవ	క్షైన
37	16	యితు	యితుం
	18	తోష్నస్న	త్ష్నస్న
	19	స్త్రీః	స్త్రీ
38	2	శజ్ఞ	శజ్ఝ
	10	నాంప్ర	ణాంప్ర
	14	విఫ	విఫు
	16	భిద్ప	భిర్ప
38	20	చ్ఛేతా	చ్ఛ్యేతా

	21	త్రైంత	పైఃపీత
	22	పుస్త్ర	పుస్త
	23	పుస్త	పుస్త
39	6	సాగరం	సారం
	16	వేమనవ	తేమనస్న
	17	శాశం	శాశ
40	16	శ్ప్రతి	ప్రస్మతి
	22	చ్ఛృతి	ప్రచ్ఛృతి
41	17	వరం	వద
42	11	రోష్ట	రోష్ఠ
	14	విమ	విమ
	18	వక	ప్రక
		స్త్రాభ తేటి	స్త్రాభ యాటి
	19	రమ్యా	రంహాయ
44	13	కుడలా	కుణ్డలా
45	18	శ్వర	శర్వ
	20	స్యాస్యే	స్యాస్యస్యే
46	19	రఃత	రః
	20	యత్రన	యత్ర
	21	నాసై	నాస్తే
		కీర్తి	కీర్తిప
47	1	న_ర్తివార	నర్తివార
	2	జలః	జల

48	8	మహాన	మహాన
9	8	జన్తు	బన్తు
50	18	తలా	వలా
51	20	ిర	కీర
52	1	స్త్యాప్తి	స్యాస్తి
54	14	దాతి	దాది
		తయ	త్రయ
	16	త్సమ్భ	త్సమ్బు
56	7	రబో	రజో
	11	రిమ్యో	రిత్యో
56	11	లక్ష్మ్త్ర	లక్ష్మ్త్రీ
	14	జంతా	దంతా
57	13	తః వే	తఃక వే
58	2	తేత్ర	తత్ర
	5	ప్రహీ	ప్రహి
	6	గ్దః	ర్ధః
	8	ధృవ	ధ్రువ
	9	దురుః	దురః
	11	పద్మ్రః	వద్మ్ర
		శ్రేష్టే	శ్రేష్ఠే
	14	సిద్ధ	స్థిత
	16	ధృవ	ధ్రువ
	18	గ్గ్రిం	ర్గం

	10	తాబ్ర	తాద్బ్ర
59	2	జ్ఝోశ	శజ్ఝో
	9	సైడి	సైర్డి
	11	యద్యఘ	యద్యదఘ
	16	ఘవ	ఘవా
	17	ద్రుష	దృష
	19	బిమ్బ	బిమ్బం
	20	ఆయ	ఆయస
		సతలా	తలాత్
60	2	నతే	ణత్రి
	7	భిర	సమ
	11	ధారాభిః	ధారా
		షమ	షంశమ
	12	రిర	రిద
		క్షేమాధా	క్షమాధ్రా
	14	న్ధయః	న్ధః
62	17	యాస	యాస్న
63	3	భిభూః	భిభుః
	67	పయిత్వా	ప్య
	19	నంత	నంత్వ
	19	వేత	వేత్య
64	12	సుష్టు	సుష్ఠు
	20	సంహ్వా	సంహృ
65	14	శ్రీమాగా	శ్రీమాగా

66	5	జీవ	జీవా
67	8	ధ్యై	ద్ధ్యై
	13	త్మస్త్వాం	త్త్వంస్త్వాం
68	12	ఐన్ద్రే	నన్ద్రా
	13	మవే	మలే
	15	సిర్వే	సర్వే
	16	త్రిచ్చై	త్రిచ్చై
	19	నిధి	నిది
73	4	త్రీకృతః	త్రః
		యాత	యాగుణాస్సత్త్వాదయః త
74	7	హ్రావ్రా	హావ్రా
	9	సత్ర	స్తత్ర
75	14	మకి	మఃకి
	18	తద్న్య	తద్న్యం
	22	స్మృయ్యాః	స్మృయ్యాః
76	5	బ్రహ్మ	బ్రహ్మ
79	2	భగ	చ్ఛేద
	3	ఛేద	చ్ఛేద
80	5	రూపాః	రూపా
	6	ప్యన్య	పన్య
	8	నాత్	న్నాత్
	11	లైసి	లైశి
	21	ణద్వి	ణంద్వి

81	6	పోహాం	తోహాం
	11	భావా	భవా
82	8	యసన్య	యస్య
	17	ధృవ	ధ్రువ
83	6	సిద్దార	సిద్ధార్థ
		నన్థం	నన్దం
	7	ఛేదః	చ్ఛేదః
	9	ఛేద	చ్ఛేద
	15	కణి	క్షణౌ
	18	క్రిప	క్రిస్న
84	6	ప్రాక్తా	ప్రాప్తాః
	16	సికే	సిక్తి
	17	చోక్తే	చోక్తి
85	4	నశ్రో	నశ్రో
	12	ల్యుట్	ల్యుటి
	17	మాహీం	మహీం
86	3	నిద్యా	నిత్యా
		ద్ధమ	థమ
	9	రాత్మ	నాత్మ
	10	ర్తైన	ర్థేన
87	8	కుతో	కుతః
	9	రూస్య	రూవస్య
87	14	నప్య	నత్య

	15	యచ్ఛ	యచ్ఛ
	23	భం	భవం
88	2	కృత్యా	కృత్వా
	4	త్రే।	తే
	7	మహా	మహా
	8	యమ	యా
	14	గంనా	గమా
	18	జ్ఞాతం	జ్ఞాతః
	19	దధా	దధ్యా
	23	వన్న	వన్ని
	24	వస్త్ర	వస్త్ర
89	10	త్వయ్యే	త్వయే
	14	బుభ్ధిం	బుద్ధిం
	23	కార	కారి
90	12	తేద్రు	తదృ
	13	తేద్రు	తదృ
	17	త్రత	త్రత్వ
	21	శృతా	శ్రుతా
91	4	శృతా	శ్రుతా
	5	యాచ	యాభ
	7	ద్వావీ	ద్వాహాలాక్ష
	20	క్షురః	క్షురం
92	2	క్షురః	క్షురం

	5	క్షిష్ట	క్షిష్ఠ
	10	క్షరః	క్షరం
	15	న్త్రః చప్రవేశో ఉప	న్త్రశ్చప్రవేశోవ
	28	తేన	త్రిన
93	1	హాశి	హాంశి
	2	యస్యో	ఝో
	4	యూంత	యత
	16	ఖార్ద్వ	ఖార్ద్రి
	20	ద్దార	ద్ధార
		అజా[illegible]	అజా[illegible]
94	1	ఖంప్రో	ఖంప్రాప్నో
	5	షేల	యూల
	19	బృదః	బృన్దం
95	19	గ్రాహై	గ్రాహ్యై
96	17	బర	బరీ
	18	పూర్వే	పూర్వై